

Hilâl-i Ahmer'in
Kurucusu
Hezarfen
Bir Alim

*Dr. Abdullah
Bey*

Heineken 836

gedr. b. J. Hofelich.

Hilâl-i Ahmer'in Kurucusu Hezarfen Bir Alim

DR. ABDULLAH BEY

Dr. Dilara Uslu

Kızılay Kültür Sanat Yayınları: 11

Bellek Biyografi Dizisi: 5

Editör

Doç. Dr. Şefik Memiş

Son Okuma

Fatma Sena Yasan

Grafik Tasarım

Nevzat Onaran

Uygulama

Murat Arslan

Dizi Kapak Tasarım

Zeyd Karaaslan

Kapak Çizgisi

İsmail Özen

Üretim Koordinasyon

Fatma Sena Yasan

ISBN 978-605-71880-9-0

2023, İstanbul, birinci basım

© Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023

Bu kitap **Kızılay Akademisi** tarafından yayına hazırlanmıştır. Kızılay Akademisi, **Türkiye Kızılay Derneğinin** eğitim, araştırma ve yayın çalışmaları yapmakla görevli birimidir. **Kızılay Kültür Sanat Yayınları** ise Türkiye Kızılay Derneğinin tescilli markası olup Kızılay Akademisi'nin Kızılay faaliyet alanlarında birikim oluşturmak ve kamuoyu farkındalığını arttırmak için kültürel, sanatsal ve bilimsel yayım yaptığı platformdur.

Yayinevi Sertifika No.: 47652
Sütlüce Mah. İmrâhor Cad. No.: 28
34445 Beyoğlu / İstanbul / Türkiye
Telefon: (+90 212) 263 1868
Web: <https://kizilayakademi.org.tr/yayin/>
e-posta: info@kizilaykultursanat.com.tr

Baskı ve Cilt

Kültür Sanat Basımevi ve Reklamcılık Org. Sanayi
Ticaret Limited Şirketi
Matbaa Sertifika No.: 44153
Maltepe Mh. Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi ZB-7-9-
11 Zeytinburnu/ İstanbul
Telefon: (+90 212) 674 0021-29-46

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümleri çerçevesinde eserin yayımlanması, Türkçe ve diğer bütün dillerde yurt içinde ve dışında maddi ve manevi haklarının temsili hak sahipleriyle anlaşmalı olarak münhasıran Kızılay Kültür Sanat Yayınlarına aittir. Haklı alıntı sınırları içinde kalmak ve kaynak göstermek kaydıyla eserden alıntı yapılabilir.

Eserin dijital versiyonu ücretsiz açık erişimle Kızılay Akademisi web sayfasından (<https://kizilayakademi.org.tr/kitap-ve-brosur/>) okunabilir, herhangi ilave bir izne gerek olmaksızın her türlü dijital platforma serbestçe indirilebilir, bir değişiklik yapılmaksızın indirildiği hâliyle bütün dijital platformlarda konumlandırılabilir, paylaşılabilir. Dijital versiyonu ücretsiz olan bu kitabın basılı hâli internet üzerinden aktif kitabevi ve mağazalar ile kütüphanelerden satın alınabilir.

Kızılay Akademisi, Kızılay Kültür Sanat Yayınlarından neşrettiği eserleri müellifine sadık kalarak yayımlar. Görüşlerini gerek gördüğünde ön söz, dipnot vb. aracılığıyla eserde okurlara aktarır; görüş belirtilmeyen hususlara Kızılay Akademisinin, Kızılay Kültür Sanat Yayınlarının yahut her iki birimin kurucusu Türkiye Kızılay Derneğinin katıldığı varsayılmaz.

Kütüphane Bilgi Kartı

Library Cataloging-in-Publication Data

Dr. Abdullah Bey/ Dilara Uslu

İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023.

112 s.; resim, harita, tablo; 12,5x19,5 cm.

Bibliyografya ve indeks var.

ISBN978-605-71880-9-0

1. Doktor Macar Abdullah Bey (aka: Dr. Abdullah , Dr. Abdullah Bey, Macar Abdullah, Dr. Karl E. Hammerschmidt), 1801-1874. | 2. Zoology- Türkiye. | 3. Medicine- Türkiye. | 4. Entomology- Türkiye. | 5. Phytology- Botanology- Herbarism-Türkiye. | 6. Geology-Türkiye. | 7. Geology Education- Türkiye. | 8. Semeiology. | 9. Mineralogy – Türkiye. | 10. Natural history museum- Türkiye. | 11. NGO, Mecrûhin ve Marzâ-yı Askeriyye İmdâd ve Muâvenet Cemiyeti (Aid and Support Association for Wounded and Sick Soldiers)- Hilâl-i Ahmer-Kızılay (Turkish Red Crescent). I. Uslu, Dilara, 1982-

Q1-295

QE1-350.62

Hilâl-i Ahmer'in Kurucusu
Hezarfen Bir Alim
DR. ABDULLAH BEY

doğ. 12 Haziran 1801, Viyana

öl. 30 Ağustos 1874, İstanbul

Cryptaceus ?
1001

Cryptaceus perlinatus
1002

Cryptaceus abdullahi ?
1003, 1009, 1011

1004. vide 15.
Cryptaceus n. sp. ?

Cryptaceus cadatus callitales ?
1005 vide 1-5.
1005 vide 4.

1006. a

Cryptaceus
n. sp. lumbatus
1007 v. 1015

Crypt. abdullahi.
1008 vide 1010

1009 vide 1003, 1011
Crypt. ?

1006.
Crypt. v. sp. ?
pinnatus

Cryptaceus abdullahi
1010 vide 1008

1011 vide 1002, 1009.
Cryptaceus.

1012.
Cryptaceus
abdullahi.

- 1001 *Cryptaceus* sp. n.
1002 " " *perlinatus*. (corpus oblongatum)
1003, 1009, 1007. vide 1015. ?
1004. " "
1005 " " *Callitales* ? different du *Crypt. callitales* n° 1-6. par la queue libre
1008, 1010, 1012 " " *abdullahi*. (corpus subglobuleux sans queue de specimen)
1006 *Cryptaceus* nov. spec. type *cadatus* ? *pinnatus* ?
1007 " " nov. sp. *muticus*, incertus vide 1015.

1015 *Corpus* *impunctatus* *Orthis* sp. 1008, 1010, 1012 *Corpus* à corps large 1007 *Regulus* ?

986. *Cryphaeus* a. b. *Var. pignalisformis* ? n. sp.
 988. *Cryphaeus Abdullahi* 988 a. 988 b. id. n. sp. Var.
 999. *Phacops constantinopolitana* 3. (Tuberosa)
 991. 995. 996. *Cryphaeus pectinatus*. Loewer. 998. 997.
 995. b. 996 a. *Cryph. Abdullahi* var. *plumbea*.
 991. *Cryphaeus Varacii* n. sp. ?

984. *Patella*. *Calyptraea* ?

*Dr. Abdullah Bey (Karl Eduard Hammerschmidt)
(1801-1874)*

Yardım faaliyetlerinin bir kuruluş çatısı altında düzenli hâle gelmesinde çok mühim katkısı olan Dr. Abdullah Bey'in aziz hatırasına ve hayatı boyunca yardımseverliği ile tanınan 10 Ağustos 2020'de vefat eden ablam Hüsnîye Dilek Uslu'ya ithaf ediyorum...

Dilara Uslu

Savaşlar tabiatları itibarıyla yıkıcıdır ve acı hikâyeleri içinde barındırır. Tarih boyunca savaşların sonunda galip gelen bir taraf olsa da insan kaybı ve yaralanmalar açısından baktığımızda hiç kayıp yaşanmadığı vaki değildir. İşte bu kayıpları en aza indirme ve savaştan zarar görenlere karşı daha insani bir şekilde yaklaşma fikrinden yola çıkan Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Osmanlı Devleti'nde kurulmasına dair ilk çalışmaları yapan kişi Dr. Abdullah Bey'dir (Karl Hammerschmidt). 1848'de vatanını bırakmak zorunda kalarak kaçıp Osmanlı Devleti'ne sığınan Dr. Abdullah Bey, Osmanlı topraklarında Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin kurulmasında öncü olsa da Cemiyetin teşekkülünü görmeye ömrü vefa etmemiştir. Dr. Abdullah Bey'in Osmanlının ilim dünyasına da önemli katkıları olmuştur. Farklı bilim dallarında yeni yöntemler bulmaya ve yeni aletler geliştirmeye çalışmıştır. Eter narkozu konusunda geliştirdiği alet, kendisinden önceki muadillerine göre daha kullanışlı olmasından dolayı tıp tarihine mühim gelişmelerden biri olarak geçmiştir. Geliştirdiği aletler ve yöntemlerin yanı sıra tıp fakültesinde öğrenci de yetiştirmiş, *İlim dünyasına ve insanlığa karşı nasıl faydalı olabilirim?* sorusuna cevap aramıştır. Bulduğu cevaplarla insanlığın bir adım daha ileri gitmesine vesile olmuştur. Elinizdeki bu eserde Dr. Abdullah Bey'in Macar topraklarında başlayıp ölümüne kadar geçen süredeki hayatı, Osmanlı Devleti'ne iltica etmesi sonrasında hem Osmanlı ilminin gelişmesi hem de Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin kurulması hususundaki özverili çalışmaları ortaya konulmaya çalışıldı. *Gittiği yere katkı sağlamak nasıl olmalıdır?* sorusunun cevabı niteliğinde bir ömür geçiren Abdullah Bey'in herkese farklı açılardan örnek olabilecek hayatına yer verilmiştir. 73 yıllık ömründe çalışmaktan hiç vazgeçmeyen Abdullah Bey, Anadolu Şimendifer hattının Üsküdar-İzmit kısmında bir arazi çalışması yaptığı sırada rahatsızlanarak hayata veda etmiştir.

Macar kökenli Anton Hammerschmidt'in
oğlu olarak 12 Haziran 1801'de
Viyana'da dünyaya gelen Dr. Karl E.
Hammerschmidt (Dr. Abdullah Bey), Hilâl-i
Ahmer Cemiyetinin kuruluşundaki rolüyle ön
plana çıksa da böcek bilimi, bitki bilimi, yer
bilimi, göstergebilim, fosiller, tıp, tıp zoolojisi,
dil ve ses yapıları, batı müziği nazariyatı, doğa
tarihi müzesi gibi pek çok alanda çalışmalar
yapmış bir bilim adamıdır.

GİRİŞ

“Savaşın iyisi, barışın kötüsü yoktur.”

Benjamin Franklin

*“Barışta oğullar babalarını,
savaşta da babalar oğullarını gömerler.”*

Krezüs

Savaşlar tabiatları itibarıyla yıkıcıdır ve acı hikâyeleri içinde barındırır. Savaşların sonunda kazanan bir taraf olsa da insan kaybı veya yaralanma açısından baktığımızda hiç kayıp yaşanmadığı görülmemiştir. İşte bu kayıpları en aza indirme ve harp felâketzedelerine karşı daha insani bir şekilde yaklaşma fikirleri ancak XVIII. yüzyıl sonlarında dikkat çekmeye başlamıştır. 1789’da Fransız İhtilali’yle savaş esirleri ve yaralıları hakkında bazı insani prensipler kabul edilmiştir. 4 Mayıs 1792’de Fransız Milli Meclisi, Fransa’nın savaş eserlerine karşı göstereceği insani muameleden bahseden bazı esaslar üzerinde kararlar almıştır. İlerleyen dönemlerde kabul edilen iki kararnameyle de savaş esirlerinin yanı sıra yaralı asker ve hastaların Fransız askerleri gibi hastanelerde tedavi edileceği konusu da karara bağlanmıştır.¹ Bu, Fransa’nın aldığı bir karar olduğu için yerel bir karardır. Bunun daha ileri götürülerek uluslararası kararlarla kayıt altına almak ve çok daha gelişmiş hâlini görmek için dünya bir yüzyıl daha beklemek zorunda kalmıştır.

*1789’da Fransız
İhtilaliyle harp esirleri ve
yaralıları hakkında bazı
insani prensipler kabul
edilmiştir.*

1860’lar dünyadaki savaş sayısının bir önceki yüzyıla göre neredeyse iki katına çıktığı ve gelişen silah teknolojisiyle beraber savaş mağdurlarının

sayısının daha da arttığı bir dönemin başlangıcıdır. Bu artış, dönemin aydınlarının bu konuya dikkat çekmelerinde etkili olmuştur. XIX. yüzyıldan itibaren Avrupa'dan başlayarak Kızılhaç (Salib-i Ahmer) - Kızılay (Hilâl-i Ahmer) cemiyetlerinin kurulmasına temel olacak bazı düşünceler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde J. J. Rousseau; *"Harp fertler arasında şahsi bir münasebet değil, devletler arasında bir münasebettir; şahıslar geçici olarak düşman olurlar. Dolayısıyla, silahsız bir asker artık düşman değildir ve yaşamak hakkına sahiptir."* diyordu. Bu düşünce daha sonra Kızılhaç'ın da kuruluş gayesinde kendisini gösterecekti.² Uluslararası bir yardım kuruluşu kurma düşüncesi, hümanist yazarların insanları barışa çağıran, savaş hâlinde de hangi ulustan, ırktan, dinden olursa olsun mağdurların yaralarını hafifletmeye, acılarını dindirmeye yönelik yazılarıyla oluşmuştur. Yanı sıra bu fikir, savaşlarda yaralı askerlerin taraf gözetmeden bakımını üstlenen hasta bakıcılar ve Florance Nigthingale gibi gönüllülük esasıyla her askerin yardımına koşan hemşirelerle gelişmiştir.³ XIX. yüzyılın ikinci yarısı diyebileceğimiz dönemse kanlı çarpışmaların çokca yaşandığı bir süreci içinde barındırmaktadır. Savaşın acı tecrübelerine şahit olanlardan birinin bunu derinden hissetmesiyle bugün tüm dünyada varlığını devam ettiren bir yardım kuruluşunun temeli atılmıştır.

Fransızlarla Avusturyalıları karşı karşıya getiren Solferino Savaşı dünya harp tarihi açısından önemli bir adımın başlangıç noktası olacaktır. 1859'da gerçekleşen bu savaşın muharebe alanını görenlerden biri de Jean Henry Dunant'dır. İsviçreli bir iş adamı olan Dunant, Fransa'nın kolonisi

Florance Nigthingale
(1820-1910)

Solferino

Muharebesi: Solferino Muharebesi, 24 Haziran 1859'da gerçekleşmiş ve Franz Joseph kumandasındaki Avusturya İmparatorluğu'na karşı, III. Napolyon kumandasındaki Fransa ile II. Vittorio Emanuele kumandasındaki Sardinya Krallığı ittifakının zaferiyle sonuçlanmıştır.

Cezayir'deki ticari işleriyle ilgili olarak doğrudan Fransa İmparatoru'yla görüşmek istemiş ve III. Napolyon'un Solferino'daki karargâhını savaş devam ederken 24 Haziran 1859'da ziyaret etmişti. Henry Dunant, bu esnada sağlık hizmeti verecek bir kuruluş olmadığı için savaş meydanında tıbbi yardım alamadan yatan yaralıların durumuna şahit olmuş ve bundan çok etkilenmişti. Savaşın geçtiği bölgedeki sivil halkı, yaralı askerlere hangi tarafın askeri olduklarına bakmaksızın yardım etmek için örgütlemeye çalıştıysa da 22.000 Avusturyalı ve 17.000 Fransız askeri çok basit yaralanmalar yaşamalarına rağmen yardım alamadıklarından hayatlarını kaybettiklerini gördü.⁴ Bu harp içeri-

Solferino Savaşı (Adolphe Yvon)

sinde yaşanmış savaş mağduriyetleri ve acılarına olan tanıklığı üzerine Henry Dunant, gözlemlelerini 1862'de yayınladığı *Bir Solferino Hatırası* adlı eseriyle kamuoyunun dikkatine sundu. Dunant, 300.000 insanın çarpıştığı Solferino Savaşı'nda insanlık onuruna yakışmayan görüntülere bizzat tanıklık etmiş ve kitabında da bunları aktarmıştı.

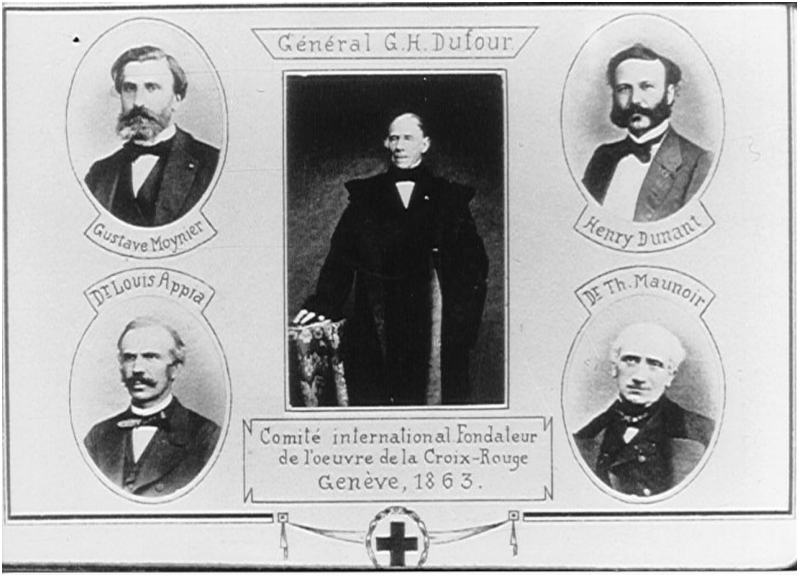
Henry Dunant, insanlık için önemli bir adım atarak *“yaralı ve hasta askerlerin milliyet farkı gözetilmeden, yetiştirilmiş sağlık personeli tarafından tedavisi, tedavi merkezlerinin uluslararası anlaşmalar güvencesinde saldırılardan uzak tutulması ve savaşınlara insani gereksinimler ve yardım sağlanması”* önerisinde bulundu.⁵ Dunant'ın önerilerini iki nokta üzerinde toplamak mümkündü; biri bütün ülkelerde savaş zamanlarında yaralananlara yardımcı olmak amacıyla gönüllü komitelerin kurulması; diğeri de bu yardım komitelerini güvence altına alacak uluslararası prensiplerin belirlenmesi ve buna dair sözleşmelerin yapılması. Bu düşüncelerini gerçekleştirmek için hemen harekete geçti ve hukukçu Gustave Moynier, subay, mühendis ve topograf Guillaume-Henri Dufour, cerrah Théodore Maunoir ve cerrah Louis Paul Amédée Appia'yla beraber 9 Şubat 1863'te⁶ “Uluslararası Yaralılara Yardım Komitesi”ni kurdu ve 17 Şubat 1863'te ilk toplantısı yapıldı. Bu beş kişiden oluşan komite, 25 Ağustos 1863'te *Askeri sağlık hizmetlerindeki yetersizliğin üstesinden nasıl gelinir?*in cevabını bulmak için kendi sorumluluğu altında Cenevre'de uluslararası bir konferans düzenlemeye karar verdi ve yaptığı çağrıyla toplanan Uluslararası Konferans 26 Ekim 1863'te başladı.⁷ Oluşturulan komite ve yapılan konferans Uluslararası

Jean Henry Dunant

(1828 - 1910)

Henry Dunant, insanlık için önemli bir adım atarak “yaralı ve hasta askerlerin milliyet farkı gözetilmeden, yetiştirilmiş sağlık personeli tarafından tedavisi, tedavi merkezlerinin uluslararası anlaşmalar güvencesinde saldırılardan uzak tutulması ve savaşınlara insani gereksinimler ve yardım sağlanması” önerisinde bulundu.

Kızılhaç Komitesi'nin kurulmasındaki ilk adımlar olarak kabul edilmektedir. Henry Dunant'ın insani yardım konusunda uzun yıllara yayılacak çalışmalarının ilk adımları o kadar kıymetliydi ki bu adımlar kendisine 1901'de ilk kez verilecek Nobel Barış Ödülü'nü getirecekti.⁸

“Uluslararası Yaralılara Yardım Komitesi” adıyla 9 Şubat 1863'te bir komite kuruldu. Kurucuları İsviçre kökenli kişiler olan Komite, yazar ve iş adamı Jean Henry Dunant, hukukçu Gustave Moynier, subay, mühendis ve topograf Guillaume-Henri Dufour ile Théodore Maunoir ve Louis Paul Amédée Appia adlı iki cerrahti.”

Kuruluş prensiplerini tüzüğünde “tarafsızlık, bağımsızlık, gönüllülük, birlik, evrensellik” gibi ilkeler çerçevesinde belirleyen ve 1875'te adı Uluslararası Kızılhaç Komitesi olarak değişen komite, şiddetin ve savaşın olduğu durumlarda insan hayatını ve onurunu korumayı, savaş ve şiddet mağdurlarına yardım etmeyi asli görevi belirlemiştir.⁹ Uluslararası Kızılhaç Komitesinin misyonu insan yaşamını, onurunu korumak ve tüm dünyada savaş ve iç çatışma kurbanlarına yardım etmeyi ve tüm dünyada güçsüz ve yardıma muhtaç insanların yaşamını iyileştirmek amacıyla yola çıkmıştı. Kıbrıs

Kızılhaç Derneğinin resmî internet sayfasında “Hakkımızda” başlığı altında “Uluslararası Kızılhaç Örgütü” kısmında illüstrasyonlu resmi yer alan Jean Henry Dunant ismi, onun kuruculuğunun hakkı “Kızılhaç’ın Babası” ifadesiyle verilir. Bununla yetinilmeyerek, hemen bu ifadenin altında “Onun fikriyle başladı. Şimdi, bizim tutkumuz” cümlesiyle adeta Henry Dunant’ın yaktığı meşalenin kıymeti ve bunun sönmeyecek bir tutkuya dönüştüğüne dikkat çekilir.¹⁰

“Henry Dunant’ın bir iş adamı olarak kendi çıkarları için III. Napolyon’la savaş alanında yaptığı görüşme, çok farklı bir konuda dünyada hâlâ varlığını devam ettiren bir kuruluşun oluşumunda etkili oldu.”

Sonuç itibarıyla Henry Dunant’ın bir iş adamı olarak kendi çıkarları için III. Napolyon’la savaş alanında yaptığı görüşme, çok farklı bir konuda dünyada hâlâ varlığını devam ettiren bir kuruluşun oluşumunda etkili oldu. Savaşı yerinde gözlemleyen Dunant’ın çok basit ilk yardım faaliyetleriyle kurtulabilecekken bundan mahrum kalan yaralı askerin ölümüne terk edilmesine gönüllü razı gelmemiş, ülkesine döndüğü andan itibaren bu konuda çalışmalara başlamıştı. İşte bu çalışmalar, birçok ülkede yaralı askerlere yardım eden kuruluşların oluşmasında ve de “dünyayı iyilik kurtaracak” sloganının ilk kez evrensel düzeyde kurumsallaşmasında etkili oldu. Dunant’ın Kızılhaç benzeri bir yardım kuruluşunu Osmanlı Devleti’nde kurması için seçtiği kişiye Dr. Abdullah Bey olacaktı.

Hilâl-i Ahmer’in kurulması için ilk adımları atacak kişi olan Dr. Abdullah Bey, kendisine güvenen Kızılhaç Komitesinin kurucularının desteklemesiyle çalışmalara başlayacaktı. Osmanlı İmparatorluğu’nun tıp, paleontoloji (taşıl/ fosil bilimi), entomoloji (böcek bilimi), zooloji ve jeoloji tarihinde birçok ilke imza atan Dr. Abdullah Bey, ayrıca

Fransız İhtilali

(1789): Fransız Devrimi veya Fransız İhtilali, Fransa'daki mutlak monarşinin devriliş, yerine cumhuriyetin kurulması ve Katolik Kilisesi'nin ciddi reformlara gitmeye zorlanmasıdır. Milliyetçilik akımını ve Yakınçağ'ı başlatmasıyla Avrupa ve Dünya tarihinde büyük bir dönüm noktası olmuştur.

müze kurma, koleksiyon yapma ve dil ve ses yapıları üzerine incelemeler yapmak gibi faaliyetlerinin yanı sıra birçok çalışmasını kendi çizimleriyle aktararak yaşadığı dönemin envanteri hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayacak önemli görsel malzemeler de bırakmış çok yönlü bir bilim adamıdır. Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin kurulması için çok mühim adımları atan ve kurulduğunu göremeden hayatını kaybeden Abdullah Bey, arkasında günümüzde de varlığını sürdüren bir yardım kuruluşu bırakmayı başarmıştı. Doğduğu coğrafyanın uzağındaki bir ülke olan Osmanlı Devleti'nin bilim dünyasında önemli izler bırakan Abdullah Bey, bereketli bir ömür geçirmiş, yaşadığı yere ayak izleriyle şekil vermişti. XIX. yüzyılın başında Karl Eduard Hammerschmidt adıyla dünyaya gözlerini açıp aynı yüzyılın son çeyreğinde Dr. Abdullah Bey adıyla dolu dolu bir hayatı geride bırakarak gözlerini kapamış bu bilim adamının hayatı, hepimize farklı yönlerden ilham olacak bir hayat hikâyesidir.

Abdullah Bey'in yaşadığı yüzyıl Fransız İhtilali'nin getirdiği fikir akımlarının, ortaya çıktığı coğrafyadan daha farklı bölgelerde de etkisinin hissedildiği bir yüzyıl olacaktır. *Liberté, égalité, fraternité* (özgürlük, eşitlik, kardeşlik) sloganı tüm dünya gibi yavaş yavaş Osmanlı'da da *hürriyet, musavaat, uhuvvet* kavramlarıyla kendisine yer bulmuştu. XIX. yüzyıl, bu kavramların üzerinde çokça konuşulduğu ama en çok da bu kavramların eksikliğinin hissedildiği bir yüzyıl olacaktı. Hatta Abdullah Bey gibi birçok aydın da bu kavramları, yaşadıkları yere getirmek için çalışıp nihayetinde çoğunun bundan dolayı vatanlarını terk etmek zorunda kalacağı bir yüzyıldı.

Dr. Karl Eduard Hammerschmidt'ten Osmanlı Vatandaşı Olma Sürecine Dr. Abdullah Bey'in Hayatı

Ailesi ve Eğitim Hayatı

Karl Eduard Hammerschmidt, Avusturya'nın Viyana şehrinde Transilvanya (Macaristan) doğumlu bir maliye memuru olan Anton Hammerschmidt'in oğlu olarak 12 Haziran 1801'de Viyana'da doğmuştur.¹¹ Viyana, 1804-1867 yılları arasında Avusturya İmparatorluğu, 1867-1918 yılları arasında da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırları içerisinde kalmıştır. 1811'de iflas eden Avusturya, ekonomik bakımdan hiç de iç açıcı durumda değildi, parası eski değerinin beşte birine düşmüştü. Bu sırada Avusturya dış siyasetinde önemli değişiklikler olmuş, Napolyon'un sarayında Avusturya elçisi olarak bulunan Metternich Avusturya'da Dışişleri Bakanlığı vazifesini üstlenmişti. Metternich'in ilk işi Fransız karşıtı dış siyasetin yerine, Avusturya'yı yeniden büyük devletler düzeyine yükseltecek olanaklar elde edene kadar Fransa'yla iş birliği anlayışını benimsemek oldu. Bu da çok uzun süre devam eden bir ortaklık olmamıştı.

Metternich, adını Avrupa'yı yeniden düzenleyen 1815'teki Viyana Kongresi'nde çok daha fazla duyuracaktı. Hammerschmidt'in ilk gençlik yıllarına denk gelen bu kongre sonrasında, artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı. Zira bu kongre, Napolyon Savaşları sonunda Fransız ordusunun koalisyon orduları tarafından tümüyle yenilgiye uğratılması'nın ardından, Avrupa'daki sınırları ve güçler den-

**Prens Klemens von
Metternich**

(1773- 1859)

*Prens Klemens von
Metternich, Avusturyalı
diplomat*

Karl Eduard Hammerschmidt (Macar Abdullab Bey)

gesini yeniden belirlemeye yönelik kararlar almak üzere toplanmış bir kongreydi ve dünya tarihinin dönüm noktalarından biri kabul edilecekti.

1815 yılında Kıta Avrupası'nın iki büyük devleti Fransa ve Avusturya'ydı. Viyana Kongresi, Fransa sorunu yüzünden yapıldığı için Avrupa politikasına Avusturya yön verecekti. Kongrenin, bu ülkenin başkentinde toplanması da bunun bir kanıtıdır ve adeta bu siyasetin orkestra şefliğini de Prens Metternich yapmaktadır. Karl Eduard Hammerschmidt ise ilk gençliğini siyasi manevraların baş aktörü olan bir ülkede geçirecekti. Osmanlı topraklarına gelmeden öncesine dair belli başlı eğitim bilgileri haricinde geçmişine dair bilgimiz yok denecek kadar azdır, hatta Osmanlı'ya geldikten sonra yeniden doğmuştur diyebiliriz.

20'li yaşlarının sonunda Viyana Üniversitesi'nde önce 1819'da felsefe eğitimi tamamlamış,¹² sonrasında hukuk eğitimi görüp Viyana'da bir süre

“Karl Hammerschmidt 20'li yaşlarının sonunda Viyana Üniversitesi'nde önce 1819'da felsefe eğitimi tamamlamış, sonrasında hukuk eğitimi görüp Viyana'da bir süre avukatlık yapmıştır. Ardından tıp ve doğa bilimlerine merak sarmış ve nihayet 1837'de tıp doktoru olmuştur. Avusturya Askeri Cerrahi Akademisi Josephinum'da öğrenim görmüştür.”

Josephinum Viyana

“Hammerschmidt, 1847-1848 yılları arasında dış hekimi Dr. J. Weigner’yla “eter anestezi” üzerine çalışmıştır. Bu deneyler dünyada bilimsel anesteziyolojinin öncü çalışmaları arasında kabul edilmektedir.”

avukatlık yapmıştır. Ardından tıp ve doğa bilimlerine merak sarmıştır. Avusturya Askerî Cerrahi Akademisi Josephinumda öğrenim görmüştür.¹³ 1837’de tıp doktoru olduktan sonra¹⁴ entomoloji alanında daha o yıllarda büyük bir ün kazanmıştır. Dönemin önemli bilim dergilerinden *Gazette Agronomique*’te yazarlık yapan bu bilim adamının entomolojideki uzmanlık alanı, böceklerin metamorfozu (başkalaşım) üzerinedir. 1830-1832 yıllarında Breslav ve Viyana’da dünyadaki her sınıftan 1.000’den fazla böceğin metamorfozunu sergilemiş ve bu girişimiyle Breslav Leopaldina-Carolina İmparatorluk Akademisi tarafından ödüllendirilmiştir. Bu koleksiyon, o devirde dünyada bulunan her sınıftaki böceklerin başkalaşımını gösteren en büyük koleksiyondur. Karl Hammerschmidt, böceklerin başkalaşımıyla alakalı çalışmalarını devam ettirirken bir yandan da böcek parazit bilimi alanında bilimsel makalelere imza atmış ve yeni parazit türleri tanımlamıştır. Hammerschmidt, 1847-1848 yılları arasında dış hekimi Dr. J. Weigner’yla “eter anestezi” üzerine çalışmıştır. Bu deneyler dünyada bilimsel anesteziyolojinin öncü çalışmaları arasında kabul edilmektedir.¹⁵

Osmanlı’ya gelmeden önce oldukça iyi bir eğitim hayatı geçirmesinin yanı sıra mühim çalışmalara da imza atmıştır. Hayatının yarısından fazlasını geçirdiği vatanından ayrı kalacağı günler hiç de uzak değildir. Yaşadığı kaos ortamından zar zor kaçarak Osmanlı Devleti’ne iltica etmesiyle adeta hayatında yeni bir sayfa açılacaktır.

Osmanlı'ya İltica Etmesi

Macar İsyanı ve Karl E. Hammerschmidt'in Osmanlı Devleti'ne Kaçışı

*"Haza és szabadság, ez a két szó, melyet
Eloszor tanuljon dajkától a gyermek,
És ha a csatában a halál eléri,
Utószor e két szót mondja ki a férfi!"*

*"Vatan ve özgürlük, bu iki sözcük,
Bir çocuk dadısından ilk bunu öğrenmeli,
Ve şayet savaşta ölüm gelip ona çatarsa,
Er kişi son kez bu iki sözcüğü söylemeli!"¹⁶*

Sándor PETÖFİ

Sándor Petöfi

A magyar nép (Macar Halkı) adlı şiirini 1848 Haziranında yazan Sándor Petöfi, Macar halkının bu dönemde en çok ihtiyacı olduğu kelimelerin altını çizmiştir: vatan ve özgürlük.

A magyar nép (Macar Halkı) adlı şiirini 1848 Haziranında yazan Sándor Petöfi, Macar halkının bu dönemde en çok ihtiyacı olduğu kelimelerin altını çizmiştir: vatan ve özgürlük. Bu tarihten itibaren hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır ve Macar halkının bir kısmı için yeni bir hayat başlayacaktır. Onlardan biri de Karl Hammerschmidt'dir.

Abdullah Bey'in (Karl Hammerschmidt) hayatında olduğu kadar Osmanlı tarihi adına da 1848 yılı önemli bir değişim noktasıdır. Bu tarihte gerçekleşen 1848 İhtilalleri'nden ve Macar mültecilerin Anadolu'ya sığınmasından bahsetmeden önce domino etkisini başlatan bu olaylara kısaca değinmek gerekir.

1848 Devrimleri:

Viyana'da 1848

yılı boyunca 4 defa hükümet değişikliği yaşandı. İmparatorluğun vatandaşı olan Çekler, İtalyanlar, Slovenler, Lehler, Sırlar, Hırvatlar, Slovaklar, Rumenler ve Macarlar arasında bağımsızlık talepleri yükseldi. Macaristan'da bağımsızlık hareketleri bir bağımsızlık savaşına dönüştü.

1789'da Fransa'da gerçekleşen ihtilalin ardında özgürlük ve eşitlik düşüncelerinin Avrupa'da yayılmasıyla beraber otoriteye karşı tepkiler oluşmaya başladı. Özgürlük ve eşitlik taleplerinin artmasının yanı sıra çok daha güçlü bir şekilde dillendirilmesiyle birlikte 1830 Liberal Ayaklanmaları baş gösterdi. Fransa ve İspanya için kısıtlı da olsa başarılı olan 1830 İhtilalleri geniş alanda etki gösterememişti ama etkisi sonraki yıllarda açığa çıkmıştı. 1848 yılına gelindiğinde Avrupa'yı çok daha sarsacak ve etkileyecek bir ihtilaller silsilesi başlamıştı. Bunun 1830'dan daha etkili olmasında Avrupa'daki düşünce kulüplerinin, basınının ve sendikaların etkisi büyüktür.¹⁷ Avrupa'nın farklı yerlerinde burjuva sınıfının aristokrat sınıftan hak talebi nedeniyle gerçekleşen ve sınıflar arası mücadeleden kaynaklı meydana gelen bu ayaklanmalar Macarlar için farklı bir nedenle gerçekleşmişti.

1848 Viyana İhtilali

Macarlar, tam da Fransız İhtilali'yle ortaya çıkan fikirlerden biri olan milliyetçiliğin etkisiyle harekete geçmişlerdi. Macar milliyetçilerin Avusturya İmparatorluğu'na karşı ayaklanma nedeni bağımsızlıklarını kazanma isteğiydi. 1848'in Mart ayında başlayan bu ayaklanma hızla ilerlemiş ve tüm ülkeyi sarmıştı.¹⁸

Osmanlı Devleti ise 1848 İhtilalleri'nin Avrupa'daki seyri hakkında elçileri vasıtasıyla yerinden bilgi alabiliyordu. Bu elçiler arasında en detaylı rapor sunan ise Viyana elçisi Mehmed Şekib Efendi'dir. Mehmed Şekib Efendi, ihtilalin Avrupa'daki dengeleri değiştireceğini tahmin etmektedir. Şekib Efendi'ye göre Viyana'da bu sıralarda varoşlarda ve yakın köylerde hükûmete karşı silahlanan insanlar vardı ve kalenin düzenli ve temiz sokakları yangın yerine dönmüştür. 30 Mayıs 1848'de Mehmed Şekib Efendi, "imparator gelinceye kadar böylece bekleyeceğiz" diyerek isyancıların ayak dirediklerinden bahsetmiştir. Verdiği bu bilgileri aynı zamanda Viyana'daki gazetelerin de desteklediğini aktarmaktadır.¹⁹

Liberal fikirlerin yanı sıra milliyetçilik fikrini de dünyaya kazandıran Fransız İhtilali'nin etkisinden, çok uluslu bir yapıya sahip olmasından dolayı en fazla endişe duyan devletlerin başında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gelmekteydi ve gelişen olaylar bu endişesinde haksız olmadığını ispatlar şekilde ilerliyordu.

1848 İhtilalleri, Macarlar arasında millî talepler şeklini alarak Avusturya'dan ayrılıp istiklalini kazanma amacını taşıyordu. 12 Mart 1848'de Macarlar arasında başlayan ihtilal girişimlerine Avus-

*Viyana Elçisi
Mehmed Şekib Efendi*

“30 Mayıs 1848'de Mehmed Şekib Efendi, “imparator gelinceye kadar böylece bekleyeceğiz”, diyerek isyancıların ayak dirediklerinden bahsetmiştir. Mehmed Şekib, verdiği bu bilgileri aynı zamanda Viyana'daki gazetelerin de desteklediğini aktarmaktadır.”

Kont Lajos Kossuth

1848'de Macaristan'da Kont Lajos Kossuth'un liderliğinde başlayan Macar milliyetçi hareketlenmesi Avusturya tarafından çok kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Avusturya'yla karşı karşıya gelen Macar ordusu, Rusların Avusturya'ya yardım etmesi nedeniyle yenilgiye uğramış, askerleri esir düşmüş ve işkenceyle öldürülmüştü.

turya hükûmeti, başlangıçta bazı ödünler vermek istemişse de Macar asilzadeleri Macarlara ait bir meclisin açılması, vergilerin hafifletilmesi, basına hürriyet hakkı verilmesi ve bir anayasanın ilan edilmesi gibi taleplerle imparatora başvurmuşlardı. İstekleri kabul edilmeyince Macarlar 200.000 kişilik bir ordu oluşturarak Avusturya orduları karşısında başarılar elde edince Avusturya, Rusya'dan yardım istemek zorunda kalmıştı.²⁰ 1848'de Macaristan'da Kont Lajos Kossuth'un liderliğinde başlayan Macar milliyetçi hareketlenmesi Avusturya tarafından çok kanlı bir şekilde bastırılmıştı. Macar ordusu, Rusların Avusturya'ya yardım etmesi nedeniyle yenilgiye uğramış, askerleri esir düşmüş ve işkenceyle öldürülmüştü.

Osmanlı Devleti ise 1848 İhtilalleri kendi ülkesine sıçramasın diye önlemler alırken hiç de tahmin etmediği yerden Leh ve Macar mültecilerin sığınma talebiyle karşı karşıya kalmıştı. Rusya ve Avusturya, Osmanlı'ya sığınan bu mültecileri geri istese de Babıali bu isteğe karşı çıkmış, onların verilmesini kendi şan ve şerefine yakıştırmamıştır. Ayrıca mültecileri teslim etmemesine dayanak olarak Küçük Kaynarca Antlaşması'nın ikinci maddesini göstermişti.²¹ Tabi bununla beraber Osmanlı hükûmeti, Rusya ve Avusturya'yla bir sorun yaşamak da istemiyordu. Lehlerin iadesi meselesi Rusya'nın Osmanlı'ya karşı bir harp ilanı sonucunu dahi doğurabilirdi. Osmanlı yönetimi kendi ülkesine sığınan Macarları ve Lehleri, Rusya ve Avusturya'ya teslim etmedi. Viyana ve Saint-Petersburg hükûmetleri, ultimatom niteliği taşıyan notalar göndererek Osmanlı hükûmeti'ni zor durumda bırakmak istedi. Bunun üzerine Os-

manlı hükûmeti, mültecilere Müslüman olmalarının onları rahatlatabileceği yönünde bir teklifte bulundu. Çoğu da bunu kabul ederek, daha rahat yaşayabileceklerini düşündüler. Avusturya, her ne kadar buna itiraz etmişse de, İngiltere ve Fransa, Babıali'yi destekledi. Osmanlılar açısından mül-

1848 Viyana İhtilali

“1848 İhtilalleri sonrası yaklaşık 30 kadar Macar, Osmanlı Devleti’ne sığınmıştı. Bunlar arasında yer alan Karl E. Hammerschmidt, 6 Ekim 1848’de Viyana’da eylemlere karışmış ve sonrasında kaçarak hayatını kurtarmıştı. Meşhur Viyana Ayaklanması’nın başrol oyuncularında görülmekte olan Karl Hammerschmidt ve Macar isyancılarının iltica taleplerine Rusya ve Avusturya’dan çekindikleri için Avrupa hükümetleri olumsuz yanıtlar verirken Osmanlı Devleti onlara kucak açmıştı.”

tecileri geri vermek, egemen bir devletin onurunu kırıcı bir hareket anlamına gelecekti. Osmanlı hükümetinin mültecileri iade etmemesi karşısında, Avusturya ve Rusya elçilerini İstanbul’dan geri çağırdı. Babıali, bunun üzerine bir ileri harekette daha bulunarak Avrupa’da yayınlattığı bir raporla, insanî hislerle mültecilere sahip çıktığını ilan etti. Raporun yayınlanması, Avrupa kamuoyunda Osmanlı lehine önemli oranda olumlu etki yarattı. Osmanlı Devleti yöneticileri yaptıkları toplantılarda mültecileri geri iade etmenin, sığınanları adeta cellatlara teslim etmek anlamına geleceğini, bunun da padişahın şanına ve askerinin namusuna aykırı düşeceğini vurguluyorlardı.²²

Osmanlı Devleti’ne sığınanlardan biri de Dr. Karl E. Hammerschmidt’ti. 1848 İhtilalleri sonrası yaklaşık 30 kadar Macar, Osmanlı Devleti’ne sığınmıştı. Dr. Karl Hammerschmidt 6 Ekim 1848’de Viyana’da eylemlere karışmış ve sonrasında kaçarak hayatını kurtarmıştı.²³ Meşhur Viyana Ayaklanması’nın başrol oyuncularında görülen Karl Hammerschmidt ve Macar isyancılarının iltica taleplerine²⁴ Rusya ve Avusturya’dan çekindikleri için Avrupa hükümetleri olumsuz yanıtlar verirken Osmanlı Devleti onlara kucak açmıştı. Hem Avusturya hem de Rusya, Osmanlı’dan mültecileri geri vermesini talep etmiş ancak Babıalî kendisine iltica eden Macar mültecileri geri vermeyeceğini bildirmişti. Her iki devlet ile Osmanlı Devleti’nin yapmış olduğu anlaşma gereği mültecilerin o devletler aleyhinde herhangi bir faaliyette bulunmayacak şekilde Osmanlı topraklarında kalmaları kabul edilmişti.²⁵ 1848’de yaşanan bu iltica sonrasında Osmanlı’ya gelen birçok Macar,

ilerleyen süreçte devlet kademelerinde de görev alacaktı. Bunlar arasında Osmanlı'ya sığındıktan sonra Müslüman olup Abdullah adını alan Karl E. Hammerschmidt de bulunmaktaydı.

Abdullah İsmi Alması ve Osmanlı Topraklarında Yeniden Başlayan Hayatı

Karl E. Hammerschmidt, İstanbul'a gelince 1849'da Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane'ye atanmış fakat sonrasında Avusturya'yla yapılan anlaşmaya uyma zorunluluğu ve İstanbul'daki Avusturya elçiliğinin onun İstanbul'da kalmasını sakıncalı görmesi sebebiyle Avusturya'nın talebiyle Şam'daki hastanede albay rütbesiyle doktor olarak görevlendirilmiştir. Şam'da görev yaparken Müslüman olup Abdullah ismini almıştır.²⁶

“Abdullah Bey, Kırım Savaşı'nda Osmanlı ordusunda görev yaptıktan sonra savaşın sonlarına doğru İstanbul'a çağrılarak Gülhane ve sonra da Haydarpaşa hastanelerinde görev yaptı.”

Kırım Savaşı

XIX. yüzyılın ikinci yarısı Abdullah Bey için olduğu kadar Osmanlı Devleti için de oldukça hareketli geçecekti. Osmanlı Devleti için stratejik öneme sahip bölgelerden biri olan Kırım üzerinde Rusya'yla bir mücadeleye girilecekti. Kırım Savaşı Rusya'nın güneye inme siyasetini gerçekleştirmek üzere hareket geçmesiyle başladı. Son derece önemli bu savaşta Osmanlı ordusunda görev yapanlardan biri de Abdullah Bey'di. Abdullah Bey savaşın sonlarına doğru İstanbul'a çağrılarak Gülhane ve sonra da Haydarpaşa hastanelerinde görev yaptı. Dr. Abdullah Bey 1861'de askerî görev ve kaymakam yani yarbay rütbesiyle alındı, sonra 1867'de Miralay rütbesine terfi etti.

“Dr. Abdullah Bey 1856-1862 yılları arasında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de zooloji dersi verdi. 1862'de jeoloji ve mineraloji derslerine girmesine ilaveten ülkemizde de jeoloji öğretiminin öncüsü oldu.”

Dr. Abdullah Bey Avusturya elçisinin isteği ve yapılan anlaşmaya uyma zorunluluğu sebebiyle ayrılmak durumunda kaldığı Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane'de 1856-1862 yılları arasında zooloji dersi verdi. 1862'de jeoloji ve mineraloji (maden bilimi) dersine girmesine ilaveten ülkemizde jeoloji öğretiminin de öncüsü oldu. Abdullah Bey'e hocalığı sırasında Yüzbaşı Şakir Selim Bey ve ondan sonra Hüseyin Remzi Bey yardımcı olarak atandı. Ayrıca Miralay Dr. Ali Raşit Bey

Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane

Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane bünyesinde bir doğa tarihi müzesi kurmaya memur edilmesiydi. 1873 yılı *Sâlnâmesi*'nde adı bu yüzden "Numunehane Müdürü"²⁸ olarak geçmektedir.

Abdullah Bey'in Farklı Alanlardaki Çalışmaları ve Çok Yönlü Kişiliği

"Başkasına yararı dokunan insan en kusursuz insandır."

Sophokles

Dr. Abdullah Bey, farklı alanlara ilgi duyan ve adeta hobilerini uzmanlık derecesinde bilen bir bilim adamıdır. Bilhassa doğaya olan sevgisi ve ilgisi, doğayla alakalı her şeye merakının daha da artmasında etkili olmuştur. Yaşadığı dönemin tanığı olup bu döneme katkı sağlamanın yanı sıra kendisinden sonraki nesle bu tanıklığını aktarmak için elinden geleni yapmıştır. Farklı alanlarda çalışmalarıyla bu çalışmalara ait sonuçları aktarmaya yönelik çabası dikkate değerdir. Bir bilim adamı hassasiyetine, disiplinine, öncü çalışmalar yapma şevkine, gelecek çalışmalara kapı aralayan bakış açısına sahip olduğu gerçeği; kendisinden sonra bıraktığı el yazısı notlarında ve bilimsel dergilerde yayınladığı makalelerinde açık bir şekilde görülmektedir. Hobilerine olağanüstü bir hassasiyetle yaklaşan Abdullah Bey'in, uzmanlık alanlarındaki yetkinlik seviyesi ise o alanların uzmanları tarafından taltif edilecek kadar yüksektir.

“Hobilerine uzmanlık derecesinde bir hassasiyetle yaklaşan Abdullah Bey'in, uzmanlık alanlarındaki yetkinlik seviyesi ise o günlerde bu alanların uzmanları tarafından taltif edilecek kadar yüksek mertebelere sahiptir.”

Entomoloji, bitkiler, jeoloji, fosiller, semiyoloji (göstergebilim), tıp tarihi ve tıp zoolojisi, eter narcozu, dil ve ses yapıları, doğa tarihi müzeciliği, batı müziği nazariyatı gibi çok farklı alanlarda çalış-

entomoloji: Entomoloji ya da böcek bilimi, böcekleri inceleyen bilim dalı. Uzmanlarına entomolog ya da böcek bilimci adı verilir. Hayvanlar âleminin en kalabalık sınıfı olan [[Böcek|Latince: insecta]], 700.000'i aşkın bilinen türün yanı sıra en az o kadar tanımlanmamış böcek türünü kapsar.

Entomoloji (Böcek Bilimi) Alanındaki Çalışmaları

Abdullah Bey doktor olduktan sonra böceklerle merak salmıştır, özellikle böceklerin metamorfozu ve onlarda yaşayan parazitler üzerinde çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bu çalışmaları esnasında birçok parazit türü bulmuş ve bunlara dair yayınlar yapmıştır. Böcekbilim olarak bilinen entomoloji alanında ilk akla gelen isimlerden biri olmuş ve bu alandaki önemli çalışmaları yayınlayan *Gazette Agronomique*'nin yazarları arasında yer almıştır. Böceklerle ilgili çalışmaları neticesinde bir koleksiyon da yapmış ve 1830-1832 yılları arasında Breslav ve Viyana'da 1.000'den fazla böceği sergilemiştir. Bu koleksiyonun o dönemde Avrup'da bulunan her sınıfa ait böceklerin metamorfozunu gösteren en büyük koleksiyon olduğu ifade edilmiştir ki bu sergisinden dolayı Breslav Leopoldina-Carolina İmparatorluk Akademisi, III. Joseph ve Avusturya Liyakat madalyaları gibi üst düzey yerlerden ödüllere layık görülürken Münih Politeknik Derneği gibi farklı ülkelerdeki doğa ve entomoloji derneklerine de üye kabul edilmiştir.³⁰

“Abdullah Bey Osmanlı'ya gelmeden önce Avrupa'nın sayılı entomologlarından biriydi. Osmanlı Devleti'nde çok önemli bir entomoloji koleksiyonu hazırlamış, böcek bilimiyle ilgili çalışmasıyla Paris Uluslararası Sergisi'nde gümüş madalyaya layık görülmüştür.”

Abdullah Bey Osmanlı'ya gelmeden önce Avrupa'nın sayılı entomologlarından biriydi. Osmanlı Devleti'nde çok önemli bir entomoloji koleksiyonu hazırlamış, böcek bilimiyle ilgili çalışmasıyla Paris Uluslararası Sergisi'nde altın madalyaya layık görülmüştür. Fakat bu koleksiyon ve el yazısı notları kendisi 1867'de Doğa Bilimleri Konferansı'nda iken İstanbul'da çıkan bir yangında kül olmuştur. Bu bilim tarihi için yeri doldurulamaz bir kayıptır.³¹

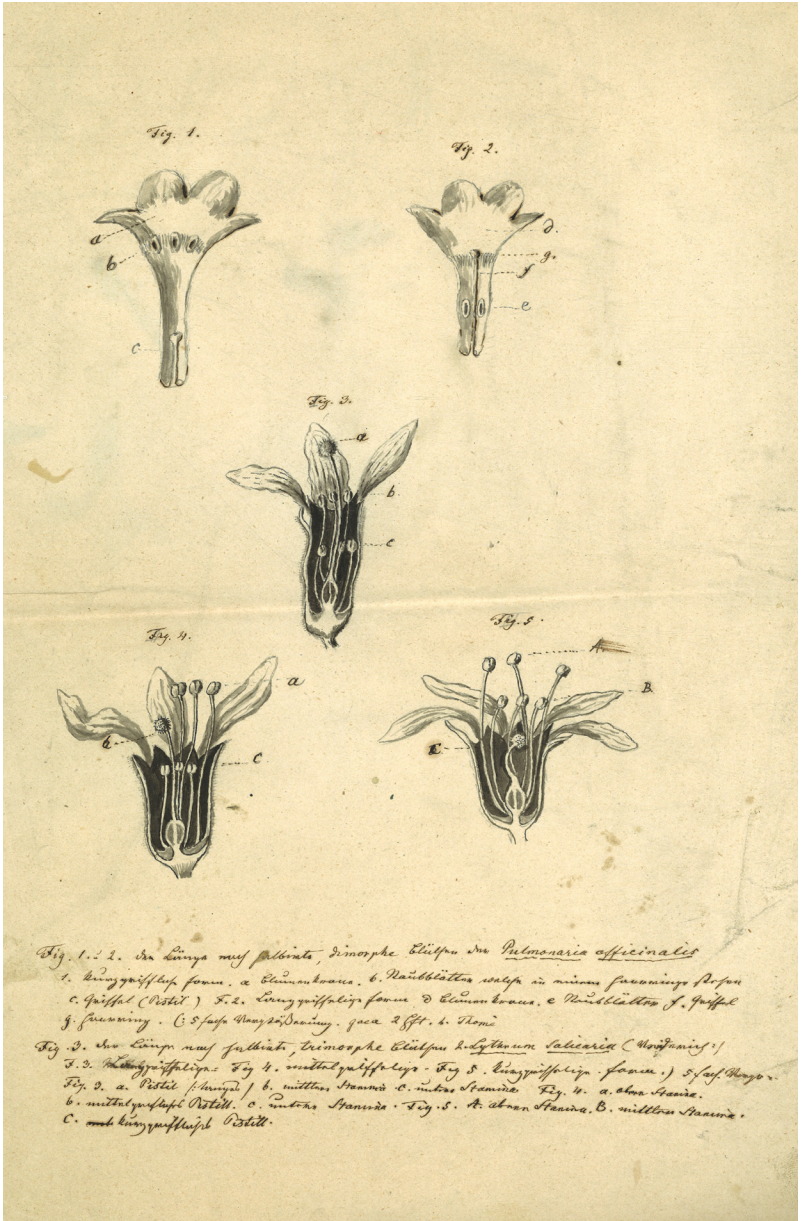

Della Suda Faik Paşa

Bitkiler Üzerine Yaptığı Çalışmalar

Abdullah Bey, kendisine yeni bir hayat veren Osmanlı'nın başkenti İstanbul'da bilimle ilgili cemiyetlerle iletişim hâlinde olmaya çalışmıştır. 1863'te kendisinin geliştirdiği bir mikrofotograf cihazını ve ayrıca bitkilerin saklanması için geliştirdiği yöntemi Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahaneye bildirmiştir. Bu buluşların incelenmesi için Giorgio Della Suda, Mavrojeni ve Mühlig'in içinde yer aldığı ve bu alanın önemli uzmanlarından oluşan bir komisyon kurulmuştur. Abdullah Bey'in botanik (bitki bilimi) alanında kullanılmak üzere geliştirdiği bu yöntemle, yeni koparılmış çiçeklerin saydam verniğe batırılarak dışardan gelen etkilere maruz kalması önlenmiştir. Bu çiçeklerin iki cam arasına konulmasıyla kolay solan renkleri ile narın yapılarının herhangi bir dış temasa maruz kalması ve içine batırıldığı verniğin saydamlığı sayesinde bitkilerin anatomisinin de net bir şekilde görülmesi mümkün olmuştur. Ayrıca bu yöntemle başka bir aparata ihtiyaç olmadan hazırlanan bitkilerin deneysel fotoğrafları da çekilebilmektedir.³² Abdullah Bey için en büyük mutluluk; sergilediği çiçeklerle ilgili hazırladığı tabloları önünde her gün çok sayıda kişinin çalışmaları hakkında merakla bilgi edinmeye çalışmasıdır. Bu fotoğraflarla iyice ayırt edilebilen ve tanınabilen çiçeklerin polenle ilgili önemli bölümleri, cinsiyetleri ve hatta bu polenleri sağlayan bitkilerin türlerinin detaylı bir şekilde incelenmesi mümkün olabilmektedir. Abdullah Bey'in, "Herbier phytotomique dedie a Sa Majeste le Sultan Abdul Aziz" [Sultan Abdülaziz'e arz edilen bitki anatomisi herbaryumu] ifa-

“1863'te kendisinin geliştirdiği bir mikrofotograf cihazını ve ayrıca bitkilerin saklanması için geliştirmiş olduğu yöntemi Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahaneye bildirmiş ve bu buluşlarının incelenmesi için G. Della Suda, Mavrojeni ve Mühlig'in içerisinde yer aldığı bu alanda önemli uzmanlardan oluşan bir komisyon kurulmuştur.”

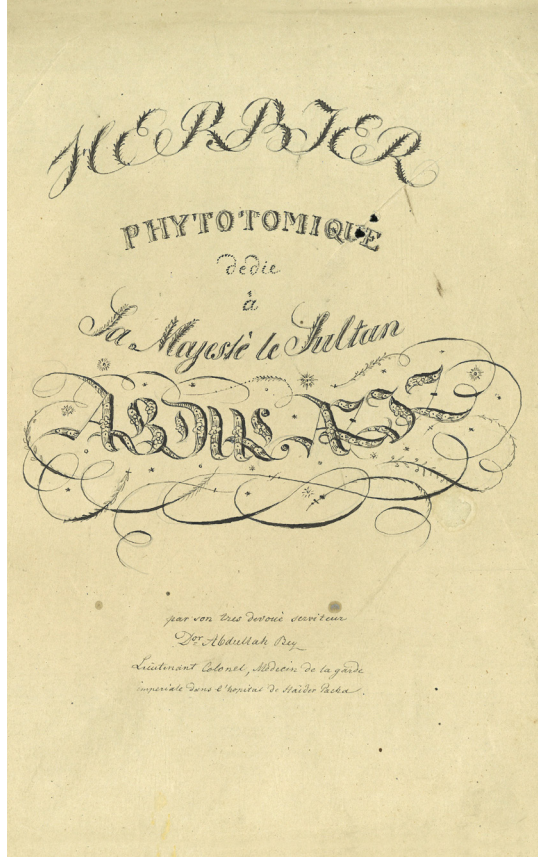

“Abdullah Bey’in bitkiler üzerine yaptığı bu çalışmalarından Uludağ alpin bölgesi bitkilerini düzenlerken kullandığı yeni metot Paris’te kendisine gümüş madalya kazandırmıştır.²⁹ Fakat 1867 yılındaki yangında Abdullah Bey’in oluşturduğu koleksiyonlar kül olmuştur.”

devoniyen:

Paleozoyik (Birinci Jeolojik Devir) zamanın dördüncü alt bölümüdür ve o dönemde oluşmuş yer tabakalarını ifade eder. Devoniyen kayaç sistemlerinin olduğu jeolojik zaman dilimidir. En önemli özelliği, kara ve denizlerde yaşayan canlıların kendinden önceki döneme göre daha hızla çoğalmaya başlamış olması ve yeni canlıların ortaya çıkmasıdır.

desiyle Sultan Abdülaziz’e sunduğu bu çalışması, bitkilerin anatomisi yani fitotomiyle ilgilidir. El yazısı notlar almış ve konuyla ilgili bitki çizimleri yapmıştır.³³ Abdullah Bey’in bitkiler üzerine yaptığı bu çalışmalarından Uludağ alpin bölgesi bitkilerini düzenlerken kullandığı yeni metot Paris’te kendisine bronz madalya kazandırmıştır.³⁴ Fakat 1867’deki yangında bu koleksiyon da kül olmuştur.

Abdullah Bey'in, "Herbier phytotomique dedie a Sa Majeste le Sultan Abdul Aziz" adlı çalışması.

Jeoloji ve Fosiller Üzerine Yaptığı İncelemeler

Dr. Abdullah Bey'in jeoloji alanındaki çalışmaları Osmanlı Devleti'nde bu alandaki ilk çalışmalar-dandır. Bilhassa İstanbul civarı devoniyenine³⁵ ait olan yayınları Osmanlı'da bu alanda yapılmış ilk araştırmadır. Ayrıca jeoloji dersini "İlm-i Tabakatu'l-Arz ve Maadin" (jeoloji ve mineraloji) başlığı altında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane bünyesinde tıp öğrencilerine ilk defa veren kişidir. Okuttuğu bu dersle alakalı Fransızca yazdığı ders kitabı, yardımcısı Binbaşı İbrahim Lutfi Bey tarafından Osmanlı Türkçesi'ne çevrilmiş ve Abdullah Bey'in ölümünden sonra Mekteb-i Tıbbiye Matbaasında basılmıştır. Bu kitapta 1870-1873 yılları arasında yaptığı araştırmaları ve jeolojik olayların oluşumuna dair görüşlerini kaleme almıştır. Bu eser, ülkemizde jeoloji alanında yayınlanmış ilk ders kitabıdır.³⁶

Jeoloji alanında Abdullah Bey'den önce de çalışmalar vardır ama onunla birlikte çok daha geniş çaplı faaliyetlerin başladığı söylenebilir. Arnavutköy-Sarıyer, Yuşa Tepesi- Kanlıca, Bakırköy- Çekmece ve Yarımburgaz kısaca İstanbul etrafında; ayrıca Bursa-Uludağ, Armutlu ve Katırlı civarında yaptığı araştırmaları yayınlanmıştır.³⁷ Bunun yanı sıra çalışmalar esnasında tuttuğu notlarından elimize ulaşanlar da bu konuda çok kıymetli bilgiler içermektedir. Haydarpaşa-İzmit ve İzmit-Haydarpaşa şimendifer hattında incelemeler yapmış ve tren saatleri ile trenlerin hangi aralıklarla kalktığını kaydetmiştir. Bu bölgenin jeolojik yapısına göre hesaplamalar yapmıştır.³⁸ Bununla birlikte sık sık yüzey araştırmaları yaptığı ve bunları da defte-

“Türkiye’de ilk sistematik jeoloji dersi “İlm-i Tabakatü’l-Arz ve Maadin” (jeoloji ve mineraloji) başlığı altında Abdullah Bey tarafından Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane bünyesinde tıp öğrencilerine verilmiştir.”

İstanbul'da yaptığı diğer bir araştırmada ise Kartal ve Pendik'teki Aydos Dağı'nın oluşumuna dair incelemeler yaparak bunları kayıt altına almıştır. Yine Kartal, Pendik, Tuzla, Üsküdar arasındaki devoniyen döneme ait katman hakkında ve bu konuya dair Kanlıca ve Arnavutköy gibi İstanbul'un farklı bölgelerindeki devoniyen oluşum konusuna ı ışık tutacak bilgilere yer vermiştir.⁴¹ Bu yaptığı incelemeler ve ortaya koyduğu bilgilerle İstanbul'un Birinci Jeolojik Zaman olarak bilinen Paleozoyik Dönemine ait önemli bilgiler ortaya koymuştur. Bir yandan bitkiler ve böcekler üzerine çalışmalar yaparken diğer yandan eski zamanlara ait kalıntıları inceleyerek o zamanlarda bu bölgede yaşayanlar hakkında fikir sahibi olunmasına mühim katkı sağlayacak bilgileri de kayıt altına almıştır. Kendi el yazısıyla tuttuğu bu kayıtlar Viyana'da bulunan Naturhistorische Museum Viena (Viyana Doğa Müzesi) arşivinde bulunmakta ve internet üzerinden de bu kayıtlara ulaşılabilir. ⁴²

Dr. Abdullah Bey aynı zamanda İstanbul jeolojisinin en dikkat çekici öğelerinden biri olan Paleozoik dönemine ait (günümüzden yaklaşık 540-251 milyon yıl öncesindeki döneme tekabül etmektedir) fosil topluluklarının önemini ilk fark eden kişilerden biridir. Abdullah Bey; Balta Limanı, Rumeli Hisarı, Arnavutköy, Kanlıca, Kartal ve Pendik yörelerinden topladığı, özellikle günümüzden yaklaşık 419-358 milyon yıl öncesindeki dönem olan devoniyen devrine ait 2.000 kadar fosil örneği toplamış ve bunların 1.200 tanesini 1867 yılı Paris Uluslararası Sergisinde sergilemiştir.⁴³ Sergiden sonra fosillerden bir kısmını tanımlanması ricasıyla Paris Ulusal Doğa Tarihi Müzesine

“Dr. Abdullah Bey aynı zamanda İstanbul jeolojisinin en dikkat çekici öğelerinden biri olan Paleozoik dönemine ait (günümüzden yaklaşık 540-251 milyon yıl öncesindeki döneme tekabül etmektedir) fosil topluluklarının önemini ilk fark eden kişilerden biridir”

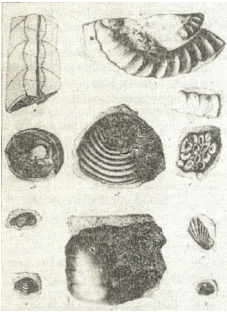
“Abdullah Bey, 1867 Paris Sergisinin Osmanlı kısmında İstanbul Boğazı'nın faunası hakkında bilgi vermiş, ayrıca deniz kabuklarının resimlerini çizerek defterine kaydetmiştir.”

trilobit: Yeryüzünde yaşamın ilk döneminde yaşamış, dış yüzeyi sert, gövdesi üç parçalı (baş [sefalon], vücut [toraks], kuyruk [pijidium]) basit, düz bir deniz canlısı. Vücudu üç parçadan oluştuğu için trilobit olarak adlandırılmaktadır.

(Muséum National d'Histoire Naturelle) hediye etmiştir. Ayrıca yine bu serginin Osmanlı kısmında İstanbul Boğaz'ının faunası hakkında bilgi vermiştir. Abdullah Bey ayrıca deniz kabuklularının da resimlerini çizerek defterine kaydetmiştir.⁴⁴

Dönemin en önde gelen paleontologlarından (fossil bilimci) Verneuil, bu fosiller arasında bulunan arthropodalardan (eklembacaklılar) bir trilobiti, sadece pijidium'u (kuyruk kısmı) korunmuş olsa da, yeni bir tür olarak tanımlamış ve buna "Cryphaeus (Trilobites) Abdullahi" diyerek Abdullah Bey'in ismini vermiştir.⁴⁵ Fransız hükûmeti, Paris'te sergilediği bu fosillerden; jeoloji ve paleontoloji bilimine yaptığı katkılardan dolayı Dr. Abdullah Bey'i gümüş madalyayla onurlandırmıştır. Dönemin ünlü Rus bilgini P. De Tchihatcheff, bu fosillerle ilgilenmiş ve Verneuil'den bunların türlerini saptamasını talep edip sonrasında da *Paleontologe* adlı eserinin sonunda bunları ek olarak yayınlamıştır.⁴⁶

Dr. Abdullah Bey, Avrupa yakasında, Büyükdere'den Arnavutköy'e kadar uzanan kıyı şeridinin paleozoik katmanları ve Asya yakasında ise Kandilli sahil şeridini takiben Kartal, Pendik ve Marmara Denizi'ne kadar uzanan bölgede bulunan Boğaziçi fosilleri hakkında birçok el yazısı notlar kaleme almış ve şekiller çizmiştir. Abdullah Bey farklı alanlara olan ilgisini yazıya dökme ve hatta mümkünse çizimlerle daha anlaşılır hâle dönüştürme çabasında olan bir bilim adamıdır. İstanbul'un eski çağlardaki kalıntılarına dair araştırmalar yapma ve bunlardan ortaya çıkan fosillerle ilgili bulgularını gelecek nesillere aktarma heyecanı notlarında açıkça görülmektedir.⁴⁷

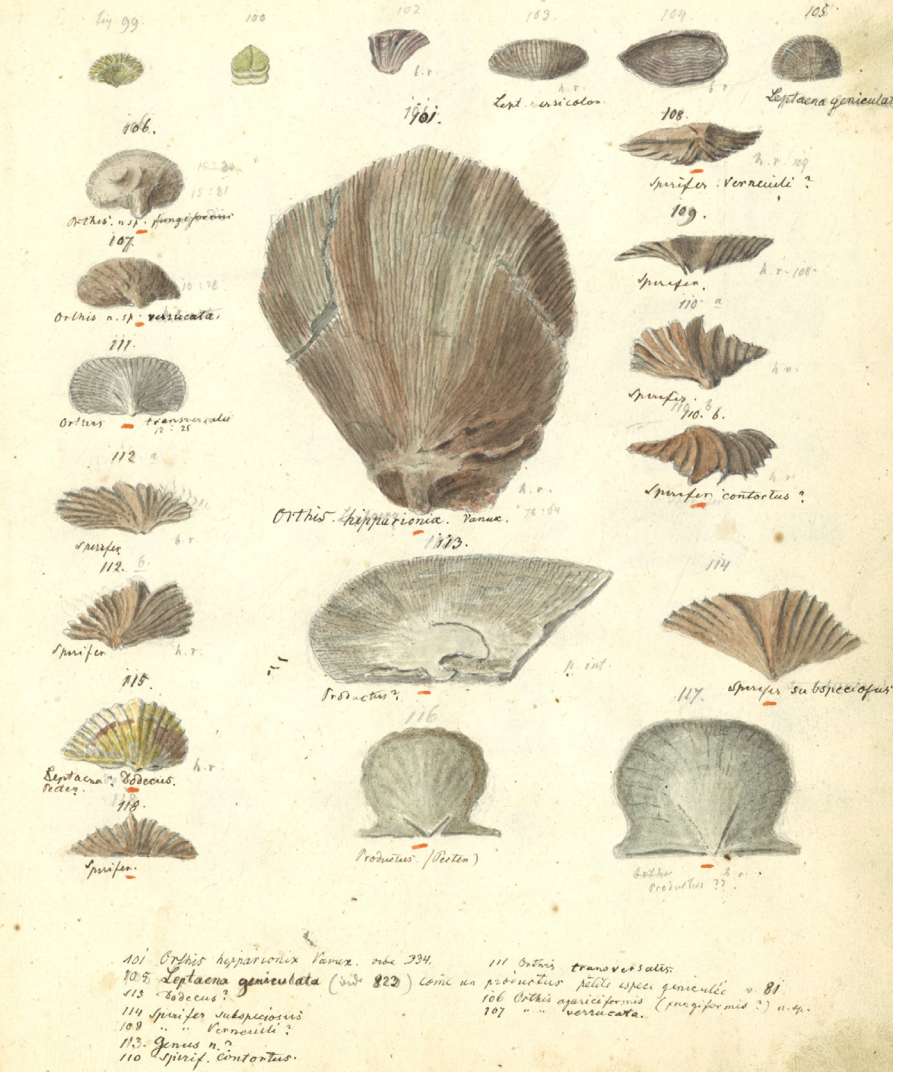

Abdullah Bey'in topladığı fosillerden Verneuil tarafından tayin edilenler ve Cryphaeus Abdullahi

Formation Devonique du Bassin de

Bivalves.

Tab. VI.

Dr. Abdullah Bey, Avrupa yakasında, Büyükdere'den Arnavutköy'e kadar uzanan kıyı şeridinin paleozoik katmanları ve Asya yakasında ise Kandilli sabil şeridini takiben Kartal, Pendik ve Marmara Denizi'ne kadar uzanan bölgede bulunan Boğaziçi fosilleri hakkında birçok el yazısı notlar kaleme almış ve bunlara dair bir çok şekil çizmiştir.

Mekteb-i Tıbbiye:

Tıphane, Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane veya Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, kökü Osmanlı padişahı II. Mahmut'un 14 Mart 1827'de açtığı Tıbhâneye uzanan Türkiye tarihindeki ilk tıp fakültesidir. Bugünkü Sağlık Bilimleri Üniversitesinin Osmanlı'nın son dönemlerindeki adıdır.

Doğa Tarihi Müzesi Kurması ve Buradaki Faaliyetleri

İstanbul'daki ilk doğa tarihi müzesi, Galatasaray Mekteb-i Tıbbiyesi Doğa Tarihi Müzesi⁴⁸ adıyla 1830'lu yılların sonlarında kurulmuştur. 1848 yangınında da maalesef elde hiçbir şey kalmayacak şekilde yok olmuştur. Yaklaşık 20 yıl varlık gösteren bu müze, o dönemlerde Avrupa'nın sayılı doğa tarihi müzelerinden biri olmuştur. Çağdaşı müzelerle irtibat hâlinde olmuş ki koleksiyonundaki binlerce bitki, hayvan, fosil ve mineral örneği Osmanlı topraklarının yanı sıra dünyanın bambaşka bölgelerinden gelmişti.⁴⁹ Fakat 11 Ekim 1848'de Beyoğlu'nda meydana gelen büyük yangında Mekteb-i Tıbbiye binası, botanik bahçesi, doğa tarihi koleksiyonları, kitaplık ve laboratuvarlar büyük oranda yanmış ve harap bir hâle gelmiştir. İstanbul, tarihi boyunca birçok önemli yangınla karşılaşmış olsa da bu yangının etkisi daha farklıydı. Bu yangın, İmparatorluğun ve o dönemde dünyanın en nadide müzelerinden birini tamamen ortadan kaldıracak kadar geniş bir alana yayılmış olmasıyla en büyük etkisini göstermiştir. Daha sonra Abdullah Bey'in kuracağı doğa tarihi müzesi ile koleksiyon açısından karşılaştırılamaz ama zenginleştirileceği sırada meydana gelen bu yangın çok üzüntü veren bir olay olmuştur. Bundan sonra yeni bir doğa tarihi müzesinin açılışı ancak 22 yıl sonra gerçekleşebilecektir.

Doğa tarihi müzesinin Mekteb-i Tıbbiyede ve İstanbul'da tekrar açılması ancak Dr. Abdullah Bey'in, okulun zooloji ve jeoloji derslerine girmesiyle başlar. Abdullah Bey, farklı alanlara ilgi duy-

4. Comme résultat d'une excursion à Brousse en 1870, le Dr. Abdullah Bey déposait au Musée une suite géologique des roches du terrain de Brousse et de l'Olympe en 100 pièces.

5. Une collection des plantes des environs de Brousse et de l'Olympe en 1,000 exemplaires à peu près de 300 espèces.

6. Une collection d'insectes de Brousse de 100 espèces.

7. Un tableau exposant diverses espèces de Cocons de vers à soie cultivés à Brousse.

8. Vingt tableaux de plantes alpines de l'Olympe et des environs de Brousse sous vitres, arrangés par le Dr. Abdullah Bey d'après une nouvelle méthode, décorée à l'exposition universelle de Paris en 1867 par une médaille en bronze.

9. Les excursions géologiques entreprises par le Dr. Abdullah dans les diverses localités du Bosphore : à Kanlidja, à Tcha-

ouchachy, à Tchiboukly, à Arnaoutkeuy, à Roumélie Hissar, ont fourni au Musée une riche suite de roches et de fossiles de ces contrées, de la formation dévonienne, de manière que la partie géologique du Musée compte à peu près 400 échantillons de divers fossiles de la formation dévonienne.

10. Une suite géologique, en plus de 100 échantillons, expose les roches et les fossiles représentant la transformation des schistes argileux dévoniens en calcaire dévonien.

11. Les remarques géologiques du Dr. Abdullah Bey, ont été publiées dans la Gazette Médicale de la Société Impériale de Médecine à Constantinople et déposées au Musée.

12. Le Dr. Abdullah Bey a illustré ces recherches par 3 dessins, qui exposent la coupe géologique d'un terrain de Kanlidja, et, les fossiles qui s'y trouvent dans le calcaire dévonien.

13. Un tableau exposant la carte géologique du Bosphore.

II. Oiseaux empaillés	82 pièces
III. Peaux de mammifères et des oiseaux non encore empaillés	500 «
VI. Poisson empaillés et en esprit de vin	54 «
V. Reptiles	38 «
VI. Mollusques (coquilles)	1600 «
VII. Polypiers	93 «
VIII. Araignées	1 «
IX. Vers intestinaux	5 «
X. Fossiles	276 «
XI. Minéraux et roches en trois caisses posés par la Commission qui s'occupait de l'inventaire, correspondant à un poids de 75 onces	500 «
XII Modèles crystallographiques en bois	66 «
XIII. Modèles physiologiques	8 «

Tous ces objets étaient indéterminés, en grande partie endommagés, et par conséquent de peu de valeur pour les études.

Pendant la nouvelle direction, cette collection fondamentale fut considérablement enrichie, par des dons gratuits de divers savants et amateurs d'histoire naturelle et par les recherches et les soins particuliers du Dr. Abdullah Bey.

4. Le Musée a reçu de M. le Professeur d'Anatomie à Vienne, le Conseiller Aulique Dr. Hirtl, un don gratuit de 48 diverses injections et préparations anatomiques et 24 pièces microscopiques.

2. De M. Braumüller libraire Impérial à Vienne, une précieuse bibliothèque d'ouvrages d'histoire naturelle et de Médecine, en 100 volumes reliés avec élégance.

3. La collection des oiseaux fut augmentée de 50 pièces nouvellement empaillées, faisant partie de l'ancienne collection des peaux N. III.

Abdullah Bey'in Doğa Tarihi Müzesiyle ilgili Gazette Médicale d'Orient'te çıkan yazıları

masının yanı sıra bu alanlarla ilgili sergi açıp müze kurarak geleceğe de bilgilerini aktarmayı seven bir kişiydi. İlk işi 1848 yangınından arta kalan numunehane örneklerini listelemek olmuştur. Abdullah Bey, listelediklerinin de okuldaki derslerde eğitim amaçlı dahi kullanılamayacak kadar kötü durumda olduğunu görmüştür.

Dr. Abdullah Bey, 1867'de Fransız Jeoloji Derneğinde yaptığı bir konuşmasında, "Doğa Tarihi Müzesi" kurma fikrinin dönemin padişahı Sultan Abdülaziz tarafından çok olumlu karşılandığını, Paris'e geliş nedenlerinden bir tanesinin de ileride kurulacak bu müze için altyapı çalışması yapmak olduğunu dile getirmiştir.⁵⁰ Üç yıl sonra adeta hayallerinden birini daha gerçekleştirmeyi başarmıştır. 1870'te Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane içerisinde

“Dr. Abdullah Bey, 1867'de Fransız Jeoloji Derneğinde yaptığı bir konuşmasında, "Doğa Tarihi Müzesi" kurma fikrinin dönemin padişahı Sultan Abdülaziz tarafından çok olumlu karşılandığını, Paris'e geliş nedenlerinden bir tanesinin de ileride kurulacak bu müze için altyapı çalışması yapmak olduğunu dile getirmiştir.”

öğrencilerin yanı sıra halka da açık olan bir doğa bilimleri müzesi kurmuştur. Le Musée d'histoire Naturelle d'école Imperiale de Medicine a Constantinople (İstanbul Tıp Fakültesi Doğa Tarihi Müzesi) adındaki bu müze İmparatorluğun içerdiği koleksiyon bakımından geniş çaplı denilebilecek ilk doğa bilimleri müzesidir. Bu müzenin bir örneğinin daha önce Paris, New York ve Londra'da kurulduğu dikkate alındığında dünyada bu konuda açılmış sayılı müzelerden biri olma özelliğine sahipti. Kendisinden önce yine aynı yerde kurulan müzeden farklı olarak Osmanlı'dan da örnekler bulunmakla beraber içeriği de çok daha zengin bir müzedir. Bu koleksiyon bilhassa Viyana'dan bazı bilim adamları ve doğa tarihinin amatör koleksiyoncularının bağışlarıyla zenginleşmiştir. Abdullah Bey'in, 1867'de gerçekleştirilen Paris'teki fuara gidiş nedenlerinden biri de diğer doğa tarihi müzelerini görüp onlardan malzeme sağlama olanağını araştırmaktır.⁵¹ Paris'teki bu

“Abdullah Bey, 1870 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane içerisinde öğrencilerin yanı sıra halka da açık olan bir doğa bilimleri müzesi kurmuştur.”

1918 yılında Vefa'da çıkan yangında 500 bina yanmıştır.

çalışmalarından 3 yıl sonra Mekteb-i Tıbbiye içerisinde kurulan bu doğa bilimleri müzesi bir öneceğine nazaran çok zengin ve farklı koleksiyonları içerisinde barındırmaktaydı. Dr. Abdullah Bey iki ay Viyana'da kalmış ve 1.000 okkalık 27 sandıkla gelebilecek derecede önemli bir koleksiyonu Osmanlı'ya getirmeyi başarmıştır. Böylece müzede 11.891 örneklı mineroloji ve jeoloji, 2.725 örneklı bitki, 5.900 böcek ve 2.500 kadarı diğerk hayvanlardan oluşank zooloji bölümlerinin yanı sıra 249 eserden oluşank bir kitaplık kurulmuştur.⁵² Doğa Tarihi Müzesi içerisinde oluşturduğı bu kitaplığı zenginleştirmek hususunda da çok çaba sarfetmiştir. Viyana seyahati sırasında ikili ilişkilerini de kullanarak Viyana Jeoloji Müzesi Direktörü Baron Hauer'in Viyana İmparatorluk kitapçısı Braumüller gibi bağışçıların verdikleriyle birlikte daha önce müzeye temin edilen doğa tarihi ve tıpla ilgili eserlerle önemli bir kütüphane oluşturmuştur.⁵³

Bu doğa müzesi, 1900'de Osmanlı Devleti'nin ilk üniversitesi Darülfünun kurulunca Fen Fakültesi Jeoloji Enstitüsüne verilmiştir. Sonrasında ise II. Abdülhamid'in saraydaki maden ve fosil koleksiyonuyla birleştirilerek Vefa semtindeki Jeoloji Enstitüsü olarak kullanılan Abdülkerim Paşa Konağı'nda sergilenmeye devam etmiştir. Fakat 28 Ağustos 1918'de Vefa bölgesinde meydana gelen yangında enstitünün bütün kitap ve koleksiyonları yanmış ve bu müzeden de hiçbir şey kurtarılamamıştır.⁵⁴ Büyük Vefa Yangını diye adlandırılan bu yangında yaklaşık 500 bina yanmıştır ki bunlardan biri de Abdülkerim Paşa Konağı'dır.

“Dr. Abdullah Bey iki ay Viyana'da kalmış ve 1.000 okkalık 27 sandıkla gelebilecek derecede önemli bir koleksiyonu Osmanlı'ya getirmeyi başarmıştır. Böylece müzede 11.891 örneklı mineroloji ve jeoloji, 2.725 örneklı bitki, 5.900 böcek ve 2.500 kadarı diğerk hayvanlardan oluşank zooloji bölümlerinin yanı sıra 249 eserden oluşank bir kitaplık kurulmuştur.”

Viyana İmparatorluk kitapçısı Braumüller

Abdullah Bey, Viyana seyahati sırasında Braumüller ile Baron Hauer'den çeşitli eserler temin etti.

“Abdullah Bey’in notları içerisinde çeşitli Hint-Avrupa dilleri arasında karşılaştırma yaptığı çalışmaları yer almaktadır. Bunun yanı sıra Hint-Avrupa dillerine yönelik şekilsel analiz yöntemini kullandığı anlaşılmaktadır.”

Göstergebilim, Dil ve Ses Yapılarına Dair Çalışmaları

Dr. Abdullah Bey’in, çağdaşları içerisinde çok farklı ilgi alanlarına ve bu ilgi alanlarını da profesyonelce ele alan bir kişiliğe sahip olduğu açıkça görülmektedir. Doğa aşığı bir bilim adamı olarak bitkiler ve böcekler üzerine çalışmalar yapmanın yanında bu çalışmalarını da yazıya dökerek gelecek nesillerin yapacağı çalışmalara ön ayak olacak makaleleri dünya ilim literatürüne katmıştır. Çalışmaları bunlarla sınırlı kalmamış göstergebilim ve bunun kullanılabileceği dil ve sesle ilgili çalışmalarıyla da alana önemli katkılar sunmuştur. Konuyla alakalı yazdığı notlar Viyana’daki Doğa Tarihi Müzesinin arşivinde bulunmaktadır. Bu notlar içerisinde Çeşitli Hint-Avrupa dilleri arasında karşılaştırma yaptığı çalışmaları yer almaktadır. Bunun yanı sıra Hint-Avrupa dillerine yönelik şekilsel analiz yöntemini kullandığı anlaşılmaktadır. “Apell” yani Çağrı başlıklı el yazısı notlarında Avrupa’nın dünyadaki gelişiminin temsilcileri olarak gördüğünü söylediği filologlara seslenerek doğal seslere dayalı bir evrensel dilin olabileceğini belirtmiştir. Bu bakış açısından hareketle farklı dillerin kökenlerine dair yaptığı çalışmalardan bahsetmiştir. Aynı notların devamında telaffuz üzerine yaptığı bazı incelemeleri aktarmış, harflerin şekilsel değeri ve gramer konusuna değinmiştir. Bütün bu incelemeler neticesinde harflerin değişime her zaman açık olduğunu ve bu nedenle yıllar içinde şekilsel değişime de uğradığını ifade etmiştir.⁵⁵ İnsanların konuşma seslerinin oluşumu ve gelişimi üzerine fizyolojik ve anatomik olarak araştırmasını yaparak buna dair gözlemlerini ve çizimlerini de ekleyerek

“Apell” yani Çağrı başlıklı el yazısı notlarında Avrupa’nın dünyadaki gelişiminin temsilcileri olarak gördüğünü söylediği filologlara seslenerek doğal seslere dayalı bir evrensel dilin olabileceğini belirtmiştir.”

"Appel"
aux Académies, Sociétés savantes, Philologues — aux Représentants
du progrès universel scientifique d'Europe
"de donner appui" à l'introduction d'une langue "Normale"
ou universelle
fondée sur les sons naturels et la valeur absolue et relative des lettres.

L'humanisation de l'homme comme individu, des peuples dans leurs rapports sociaux, dans l'état comme nation, et du genre humain en général, doit au contraire être le problème suprême: de la famille, de l'état, de genre humain.
 Seulement l'humanité unie le genre humain, également comme elle unie les membres d'une nation, et d'une famille. — Seulement l'humanité élevée au principe suprême de l'éducation, de la législation, de la morale, de la religion, est en état d'augmenter le bien-être & l'indivisibilité ^{le bien-être national} de l'humanité comme nation.
 D'élever l'éducation de masses au plus haut degré, de conduire le genre humain en général au but noble & digne de l'homme.

Le sentiment national est un sentiment saint et noble, comme l'amour de parenté, séparant pourtant en exaltation et partialité les peuples, comme la zèle religieuse, exalte le souvent lorsque les liens de la nationalité. Ce triomphe évanouissant n'aurait pas lieu, si l'humanité serait mise au dessus de la nationalité, comme celle au dessus des liens de parenté, si l'humanité comme principe suprême existerait dans la législation, la morale, la religion, l'éducation, unissant d'un lien humanisant les Nations, le genre humain en général.

Les peuples toujours en contact, du genre humain, conduisant un jour les individus, les nations, le genre humain vers une union humaine universelle. Une telle union secondée par une paix durable, par la prospérité et le développement libre du commerce, de l'industrie, de la science et beaux arts, ne pourrait que produire le bonheur des peuples, ne pourrait qu'augmenter le bien-être de chaque uni.

Dans l'accord international de se conformer sur les mesures, poids, monnaies, sur l'arrangement postal, les chemins de fer, et les télégraphes dans l'intérêt international, pourrait étendre sur l'Europe entière, augmenter sensiblement le commerce universel — mais cette union même ne suffit pas — l'union internationale doit devenir plus vivement, plus intime dans l'intérêt propre des Nations.

Mais pour atteindre ce but il paraît bien nécessaire, que les peuples se comprennent, qu'ils s'entendent — qu'ils s'entendent par une langue conforme.

Une langue conforme: universelle; sans porter préjudice aux langues nationales, à la langue nationale; doit servir d'appui d'union aux peuples, pour s'entendre conformément sur leurs intérêts communs.

Mais laissons à part ces idées utopiques, cette conception sanguinaire, d'un accord universel des peuples, et examinons le propos: d'introduire en Europe une langue universelle de sa portée strict pratique.

A. Nous demandons si ce propos serait d'un intérêt, d'une utilité pratique pour les individus, pour les nations, pour le genre humain en général.

B. Nous demandons si la réalisation de ce propos soit possible en général et sous quelles modalités.

a. Une langue universelle en Europe serait pour le commerçant, le marchand, l'industriel, le voyageur également d'une utilité pratique, que l'arrangement conforme sur l'égalité des mesures, des poids, des monnaies, des chemins de fer et.

Le marchand d'un établissement étendu, en relation avec les diverses places principales de commerce de l'Europe doit avoir une correspondance bien polyglotte. Combien de temps, combien de frais sont nécessaires pour apprendre toutes les langues nécessaires, pour se mettre en rapport avec les diversités principales places de commerce d'Europe, combien de frais pour trouver les divers personnages polyglottes. Appare une langue universelle existait, le marchand serait en état de se faire comprendre d'une seule langue — d'épargner temps et frais considérables. Le temps et les frais pour l'étude de tant des langues pourrait être bien utilisé en autre manière.

La science, les arts, l'industrie profiterait évidemment par l'introduction d'une langue universelle. L'homme de lettres, le savant, écrivant dans une de ses ouvrages d'un intérêt universel en quelque langue nationale — écrit plus ou moins seulement pour sa propre nation. Pour une grande partie du monde, même du monde civilisé, ses ouvrages, ses peines sont inutiles, sont perdus, car enfin même pour les personnages les plus civilisés, et instruits toujours impossible d'acquiescer parfaitement plus que 2-3 langues.

RacineGroupe ideographique

13. *at*. ou.
14. *au*. ou ou
15. *ag, ak*. ou ou ou ou
 1. 2. 3. 4. 5.
 ou ou ou
 6. 7. 8.
16. *ari, are*. ou ou ou
 1. 2. 3. 4.
 ou
17. *am*. ou ou ou
 1. 2. 3. 4.
18. *aun, un*
oun. ou ou ou ou
 1. 2. 3. 4. 5.
 ou ou
 6. 7.
19. *ar* ou. ou.
20. *ant*. ou ou. ou. ou.
 1. 2. 3. 4. 5.
21. *Ap, hap.* ou ou ou ou
Rap, Kbb. 1. 2. 3. 4. 5.
hab. ou ou ou ou ou
 6. 7. 8. 9. 10.
 ou ou ou ou ou
 11. 12. 13. 14. 15.
22. *aks, ax*
aux. ou ou ou ou
 1. 2. 3. 4. 5.
23. *ha, hab.* ou. ou. ou.
haf, haf, kap. 1. 2. 3. 4.
 ou ou. ou. ou.
 5. 6. 7. 8.
24. *Kh, ka.*
analogue à la
présidente. ou ou ou
 1. 2. 3. 4.
25. *Kb, Kf.* ou ou ou
 1. 2. 3. 4.
26. *Ga, Kha.* ou ou ou
 1. 2. 3. 4.

tamamlamıştır.⁵⁶ Bunun yanı sıra seslerin insanların yüz ifadesinde nasıl bir şekilde çıktığını ikonografik temsil üzerinden ortaya koymaya ve bu şekilleri resmetmeye çalışmıştır.⁵⁷

Seslerin rezonansının süresini belirlemek üzere çalışmalar yapan Abdullah Bey, bu konuya dair bulduğu yeni bir metottan bahsetmektedir. Bu yeni metotla seslerin titreşim miktarını hesaplamaya çalışmış, sesler arasında titreşim sürelerini kıyaslamıştır. Bu süreleri kıyaslarken matematiksel olarak formülleştirmiş ve seslerin ne kadar sürede çıktığı üzerine hesaplamalar yapmış ve bunlara dair formüller çıkarmıştır. Bu konudaki notlarından öğrendiğimiz kadarıyla dikkat çekici bulgularından birisi de harflerin çıkış sürelerinin uzamasının harfin zorluğuyla doğru orantılı olduğuna dair tespittir.⁵⁸ Buradan hareketle harflerin daha hızlı öğretimi konusunda kolaydan zora doğru gidilmesi konusuna farklı bir açılım getirmektedir.

Yaptığı çalışmalarda aynı zamanda eski medeniyetlerin izini sürmeyi seven Abdullah Bey'in, Mısır hiyerogliflerinin işaret diliyle gösterdiği çizimleri ve notları yine Viyana'daki müzede muhafaza edilmektedir. Bir başka yazısında hiyerogliflerdeki hayvanları tanıtan resimler çizmiştir. Filoloji (dil bilimi) alanına dair çalışmaları da bulunan Abdullah Bey, köken bilim çalışması yapmıştır. Dillerin kökenleri ile şekilleri birleştirmiştir. Eski şekillerle karşılaştırarak o günkü dillerin bazılarını iki sütun hâlinde yazdığı tabloların bir sütununda kökenini diğer bir sütunda ise ideografik grubu başlığı altında kelimelerle ilgili bilgi vermiştir.⁵⁹ Khorsabad Nemrut Tepe'de bulunan Asur çivi

“Abdullah Bey seslerin insanların yüz ifadesinde nasıl bir şekilde çıktığını ikonografik temsil üzerinden ortaya koymaya çalışmış ve bu şekilleri resmetmeye çalışmıştır.”

köken bilimi: Bir dildeki kelimelerin kaynağını gösteren, ne zaman ortaya çıktıklarını, nereden geldiklerini, hangi evrelerden geçtiklerini araştıran, kelimelerin hem biçim hem anlam tarihini ele alan dil bilimi dalı; kök bilgisi, etimoloji

Eter Narkozu, Tıp Tarihi ve Tıp Zoolojisi Alanındaki Çalışmaları

Abdullah Bey'in Osmanlı topraklarına gelmeden önce Viyana'da sadece entomoloji üzerine değil tıbbi alanda da farklı çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Eter narkozu hakkında kendi üzerinde deneyler yaptığı, 19 Şubat 1847'de Viyana Doğa Bilimleri-ni Sevenler Birliği'nin toplantısında sunduğu bildiriden anlaşılmaktadır. 1847-1848 arasında Dış hekimi Dr. J. Weigner'la "Eter Anestezisi" üzerine çalışmıştır. Bu deneyler dünyada bilimsel anestezi-yolojinin öncü çalışmaları arasında kabul edilmektedir.⁶¹ Hammerschmidt'in eter narkozu aleti, daha önce Dr. Eckstein'in yaptığı eter narkozu aletinin daha basitleştirilmiş ve daha geliştirilmiş bir şeklidir. Bu alet şimdiye kadar geliştirilen diğer narkoz aletlerinden daha iyi ve her çehreye uyacak şekilde yapılmış olup istenildiğinde parçalara ayrılabilir ve tekrar monte edilebilir şekilde düşünüldüğünden oldukça az yer kaplamaktadır. Kolayca taşınabilmekte ve oldukça ucuz bir fiyata mal olmuştur. Bu aletin bilhassa çene cerrahisi ameliyatlarında kullanıldığı bilinmektedir.⁶²

Abdullah Bey, 1868'de Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane üyeliğine kabul edilmiş ve 1872'de başkanlığa seçilmiştir. 1873'te açılacak Viyana Fuarı'nın Genel Komiseri, Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahaneden Osmanlı Devleti'nde sağlık kuruluşlarının tarihi, durumları ve istatistikleriyle ilgili bir rapor hazırlanması talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine Dr. Abdullah Bey, Zoeros ve Prusya Hastanesi Hekimi Dr. Mordtmann'dan oluşan bir komisyon kurulmuştur. Bu rapor birtakım zorluk-

ideografi: yazıda kelimenin, harfleri gösterilmeden doğrudan doğruya fikri ifade eden işaret olarak tanımlanmakta olup kısaca Çince, Japonca gibi bazı yaşayan dillerdeki veya Antik Mısır dili gibi bazı ölü dillerdeki harflerin (sesi temsil eden işaretlerin) bulunmadığı yazı sistemlerinde kullanılan, bir sözcüğü veya bir fikri temsil eden grafik semboldür.

“Abdullah Bey, 1847-1848 arasında Dış hekimi Dr. J. Weigner'la “Eter Anestezisi” üzerine çalışmıştır. Bu deneyler dünyada bilimsel anesteziyolojinin öncü çalışmaları arasında kabul edilmektedir.”

anestezi:

Bir hastalık sonunda veya kloroform, eter gibi maddeler etkisiyle vücudun bütününde yâhut bâzı kısımlarında his azalması veya tamâmen kaybolması.

“1873 yılında açılacak olan Viyana Fuarı’nın Genel Komiseri, Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahaneyi Osmanlı Devleti’nde sağlık kuruluşlarının tarihi, durumları ve istatistikleriyle ilgili bir rapor hazırlanmasını istemiştir. Bunun üzerine Dr. Abdullah Bey, Zoeros ve Prusya Hastanesi Hekimi Dr. Mordtmann’dan oluşan bir komisyon kurulmuştur. Bu rapor bir takım zorluklar dolayısıyla zamanında yetişmemiştir. Fakat 1874 yılında *Gazette Médical d’Orient*’da seri hâlinde ve bir kısmı Abdullah Bey’in ölümünden sonra “İstanbul Sivil Hastaneleri Üzerine Kısa Tanıtma Yazıları” olarak 9 hastane hakkında elde edilen bilgiler yayımlanmıştır.”

lar dolayısıyla zamanında yetişmemiştir. Fakat 1874’te *Gazette Médical d’Orient*’da seri hâlinde ve bir kısmı Abdullah Bey’in ölümünden sonra “İstanbul Sivil Hastaneleri Üzerine Kısa Tanıtma Yazıları” olarak 9 hastane hakkında elde edilen bilgiler yayımlanmıştır. Bu yazılar; bu kuruluşların tarihi ve o zamanki durumu hakkında bize değerli bilgiler veren belgelerdir. III. Uluslararası Viyana Kongresi’nde Abdullah Bey, İstanbul Tıp Okulu’nun Avrupa’nın en iyi okullarının ayarında olduğunu Prof. Benedict’e karşı savunmuş ve kabul ettirmiştir. Bu sergide Dr. Abdullah Bey’e bir liyakat madalyası verilmiştir.⁶³

Abdullah Bey, 1873’ten itibaren tıp zoolojisi derslerini de vermeye başlamıştır. Bu konuya dair Fransızca yazdığı kitabı kendisinin ölümünden sonra yardımcılarında Miralay Dr. Raşit Bey tarafından Türkçeye çevrilerek 1876’da yayımlanmıştır. Bu kitabın adı *Fenn-i Hayvanat-ı Tıbbiye*’dir. Bu kitap, özellikle omurgasız hayvanlar hakkında çok değerli bilgiler sunan bir eser olmasının yanında bazı parazitler ilk kez Abdullah Bey tarafından bu kitapta tarif edilmiştir.⁶⁴ Abdullah Bey, bu kitabın bir kısmında ise mikroskobun faydalarıyla beraber kullanımına dair bilgiler vermiş ve ayrıca tek hücreli canlılardan ve de bu canlıların özelliklerinden bahsetmiştir.⁶⁵

GAZETTE MÉDICALE D'ORIENT

PRIX DE L'ABONNEMENT :

Pour tous les pays, fr. 12 par an au port compris.

Les membres honoraires et correspondants de la Société reçoivent le journal en payant seulement la somme de 3 fr. par an.

L'abonnement est pour une année entière. Tout ce qui concerne la Rédaction doit être adressé franc de port à M. le Secrétaire-général de la Société.

publiée par

LA SOCIÉTÉ IMPÉRIALE DE MÉDECINE DE CONSTANTINOPLE.

ON S'ABONNE :

A Constantinople au siège de la Société.

Chez : Christian Roth, libraire

Grand'Rue de Pera et

S. H. Weiss, G. R. de Pera N. 479

A Paris : chez Victor Masson ; et

R. Jung Treutzel, 49, Rue

de Lille ;

A Londres : chez Trübner and Co,

Paternoster Row 60 ;

Williams and Norgate et

Chez tous les principaux libraires.

PARAIT LE 1er DE CHAQUE MOIS.

CONSTANTINOPLE. AU SIÈGE DE LA SOCIÉTÉ IMPÉRIALE DE MÉDECINE
GRAND' RUE DE PÉRA, MAISON GROMBACH, VIS-A-VIS GALATA-SERAI.

PRIX : 12 FRANCS PAR AN.

XVIIme ANNÉE.

CONSTANTINOPLE, JANVIER 1874.

N° 10.

TABLE DES MATIÈRES DU NUMÉRO.

I. Bulletin. Quelques considérations sur la mortalité. II. Mémoires originaux. 1. Hécus transmuté de la rate, extirpation, guérison. 2. Étiologie, symptomatologie et diagnostic différentiel des cholériques compliqués par l'affection dysentérique de l'intestin et par les symptômes dysentériques pen-

dant l'apex cholérique. III. Société Impériale de Médecine. Comptes rendus des séances du 28 Novembre et 12 Décembre 1873. IV. Revue de la Presse. 1. Cas de mort très-rapide après la thoracotomie ; recherches de la cause ; enseignements scientifiques et pratiques qui en découlent. 2. La variole au point de

vue épidémiologique et prophylactique. 3. Du traitement de l'asthme spasmodique par le chloral. 4. Propagation des maladies infectieuses par le lait. V. Observations Météorologiques

BULLETIN.

CONSTANTINOPLE, LE 31 DÉCEMBRE 1873.

Quelques considérations sur la mortalité.

Il y a des vérités que l'on ne saurait répéter trop souvent, et certes, la suivante en est une : La prospérité des états doit consister moins dans la multiplication que dans la conservation des individus qui les composent. C'est la thèse que notre honorable confrère M. Mordmann a déjà développée dans le bulletin du février dernier. Si nous y revenons aujourd'hui, c'est que cette question si vitale en elle-même acquiert une importance bien plus grande aujourd'hui que notre auguste Souverain a inauguré une ère nouvelle de réformes tendant à développer la prospérité publique et privée. Au moment où on semble devoir supputer tout le capital national, où l'on veut convoquer le ban et l'arrière ban de notre richesse, où l'on se presse, enfin, de faire flèche de tout bois, nous croyons devoir rappeler à l'attention publique que la plus grande richesse d'un Etat c'est sa population, la première source de toute richesse c'est l'homme ; pas de produit sans producteurs ; voilà des vérités banales que nous sommes obligés de répéter souvent. On a beau grever la terre, imposer les bœufs et les moutons, les portes et les fenêtres, c'est toujours le producteur ou le consommateur que l'on impose. Sans l'homme qui produit ou qui consomme le budget aura des chapitres, mais le coffre-fort de l'Etat sera vide. Pour avoir donc une base solide de calcul, et une assiette juste d'impôt, il

faut absolument connaître l'élément qui produit, sa capacité, pour ainsi dire, impossible, sa valeurs et ses qualités, en un mot il faut une statistique humaine authentique et aussi complète que possible.

Nous supposons que l'on trouvera quelque part dans les bureaux de contributions le nombre de nos moutons, de nos bœufs et de nos vaches ; le conseil supérieur de santé vient de nous donner un rapport remarquable sur le mouvement nautique de nos ports avec le tonnage, le pavillon et la qualité de chaque bâtiment ; de l'homme nous ne savons rien. Qui pourrait nous dire quel est le chiffre tant soit peu authentique de la population de la Turquie ; quelle est la vie moyenne et la vie probable de ses habitants, quel est le rapport des mariages, le rapport des naissances et de décès ? Tout est abandonné au hasard. Et comment saurait-on calculer la valeur d'un peuple et partant son crédit, comment remédier aux maux qui pourraient miner sourdement son existence, comment édicter des lois, soit pour développer sa prospérité, soit pour prévenir sa décadence ? On a peine, en un mot, à comprendre une bonne administration sans une statistique sérieuse. Si nous devons supputer nos mines, nos forêts, nos bœufs et nos vaches, nous ne pouvons pas ignorer impunément où commence chaque citoyen et où il finit. Il faut que la société connaisse le mouvement des éléments qui la compose, pour pouvoir établir le bilan de ses forces productives et de ses charges de consommation.

A côté des sciences économiques, la science médicale est surtout intéressée à être au courant de ce

kromatik dizi: Batı müziği genel dizisinde bir oktav içindeki 7 ana sesin peş peşe sıralanmasıyla oluşan diziye diyatonik dizi, yine bir oktav içindeki 5 ara sesin peş peşe sıralanmasıyla oluşan diziye pentatonik dizi adı verilir. Bu iki dizinin birleşiminden meydana gelen 12 sesli diziye ise kromatik dizi denir.

Batı Müziği Hakkında Aktardığı Bilgiler

Abdullah Bey, bilimin yanı sıra müziğe de ayrı bir ilgisi olduğu günümüze kalan el yazısı notlarından anlaşılan çok yönlü bir kişidir. Abdullah Bey'in, Osmanlı Devleti'ne ilticasından önce mi sonra mı kaleme aldığını tam olarak tespit edemediğimiz kendi notlarıyla hazırladığı 26 sayfalık bir nazariyat çalışması vardır. Bu çalışma, Avusturya arşivinde yer almaktadır. Bu kitapçıkta batı müziğine dair önemli bilgileri kayıt altına aldığı görülmektedir. Abdullah Bey'in yaşadığı dönemin XIX. yüzyıl olduğu dikkate alındığında o dönemde bir bilim adamının batı müziğine ilgi duyup nazariyatıyla ilgili notlar alması takdire şayandır. Belki de müziğe ilgisi köken itibarıyla Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan olmasıdır. Zira o toprakların Joseph Haydn, Franz Schubert, Wolfgang Amadeus Mozart ve Antonio Vivaldi gibi yetiştirdiği birçok bestecinin yuvası olmasından kaynaklı, müzikle doğuştan bir bağa sahip olmasından ileri geliyordu. Yoğun çalışma dönemleri sonrasında kendisine rahatlama yöntemi ve bir hobi olarak müziği seçtiği düşünülebilir. Fakat Abdullah Bey, hobisini de ustalık olmasa da kalfalık derecesinde iyi bilme çabasıdadır. Bu, kendisinden günümüze miras kalan yazılarından açıkça anlaşılmaktadır.

Abdullah Bey, el yazısı'yla kaleme aldığı bu notlarda nazari bilgilere ağırlıklı olarak değinmiş, bunun yanı sıra aktarmış olduğu bilgilere dair uygulama örneklerine de yer vermiştir. Özellikle *mi dizisini* esas alarak kromatik dizi seslerinin perde karşılıkları üzerinde sıkça durması dikkat çekicidir. Bu seslerin altında her notanın harf karşılığı

Abdullah Bey'in kaleme aldığı bu kitapçığı, temel bir müzik nazariyatından ziyade orta seviyede bir müzik nazariyatı öğretimini amaçlamak için yazdığı düşünülebilir. Bir müzik adamı olmamasına rağmen bu kitapçıktan iyi derecede batı müziği bilgisine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Abdullah Bey, günümüze ulaşan başka bir dokümanda tonların bazılarında majör ve minör ilişkisini ele almış, örnek olarak ele aldığı tonların 1. derece akorlarını ve bu akorların arpejli (parçalı) biçimlerini vermiştir. Bu bölümde bazı tonlarda yine 1. derece akorunu örnek alarak, akorların çevrimleri konusu üzerinde durmuş ve örneklerle bu durumu açıklamıştır. Devamında müzikte kullanılan üç temel anahtar olan sol, fa ve do anahtarlarını göstermiştir. Bunun yanı sıra yine kromatik dizi örneklerini yazmasına ek olarak dizi üzerinde 3'lü, 4'lü ve 5'li aralıkları da göstermiştir.⁶⁸ Yine kromatik dizinin yanı sıra 2'li, 3'lü, 4'lü, 5'li, 6'lı, 7'li aralıkları da kendi içinde kromatik seslere bölünmüş hâlde detaylı biçimde başka bir yazısında açıklamıştır. Devamında sol bemol ve do bemol majör tonları hariç tüm majör tonlar ve ilgili minör tonların da 1. derece akorlarını göstermiştir.⁶⁹

Bütünüyle bakıldığında Abdullah Bey'in orta seviyede batı müziği nazariyatı notları diye adlandırabileceğimiz bu çalışması yazıldığı dönem için ulaşılmaması çok da kolay olmayan bilgilerin derlenmesi ve anlaşılır bir dille aktarılması hususunda da ciddi bir çalışma olarak kabul edilebilir. Eğer bu notları Osmanlı Devleti'ne iltica ettikten sonra kaleme aldıysa bunlar çok daha değerli hâlde gelecektir ki Osmanlı Devleti'nde batı müziğine dair bu denli detaylı çalışmalar o dönemlerde daha sınırlı sayıdadır.

“Bütünüyle bakıldığında Abdullah Bey'in orta seviyede batı müziği nazariyatı notları diye adlandırabileceğimiz bu çalışması yazıldığı dönem için ulaşılmaması çok da kolay olmayan bilgilerin derlenmesi ve anlaşılır bir dille aktarılması hususunda da mühim bir çalışma olarak kabul edilebilir.”

nazariyat:

Nazariyeler, kuramlar, teoriler [Tekil olarak da kullanılır].

“Savaş sırasında yaralıların ve sağlık hizmetlerinin tarafsızlığına vurgu yapan Dr. Palasciano, Henri Arrault ve Henry Dunant, 1861 senesine gelindiğinde neredeyse birbirlerinden habersiz şekilde, Napoli’de, Paris’te ve Cenevre’de uluslararası bir oluşum fikrini ortaya atmışlardı.”

Hilâl-i Ahmer’e Giden Yol ve Dr. Abdullah Bey’in Hilâl-i Ahmer’in Kuruluşundaki Rolü

Savaşlarda Yaralananlara Yardım İçin Dernek Kurulması: Cenevre Sözleşmesi

Fransa İmparatoru III. Napolyon liderliğindeki Fransız ve İtalyan askerlerinin 24 Haziran 1859’da Avusturya İmparatoru Fransuva Joseph’in komutasındaki Avusturya askerlerine karşı kazandığı savaşta çok fazla kayıp olmuştu. Savaş sırasında yaralıların ve sağlık hizmetlerinin tarafsızlığına vurgu yapan Dr. Palasciano, Henri Arrault ve Henry Dunant, 1861 senesine gelindiğinde neredeyse birbirlerinden habersiz şekilde Napoli’de, Paris’te ve Cenevre’de uluslararası bir oluşum fik-

22 Ağustos 1864’te Cenevre Sözleşmesi’nin imzalanması

rini ortaya atmışlardı.⁷⁰ İsviçreli iş adamı ve yazar Jean Henry Dunant savaşın korkunç yüzüne şahit olmuş, savaşlarda yaralananlara yardım etmek amacıyla bir dernek kurmak için çalışmalarına başlayanlardan biri olmuş ve dört arkadaşıyla birlikte Fransa İmparatoruna başvurmuştu.

Bu girişimlere ilaveten Cenevre Kamu Yararı Cemiyeti Başkanı Gustave Moynier'in girişimiyle Cenevre'de bir konferans toplanması çağrısı yapılarak bütün hükûmetlerin, savaş döneminde yaralılar ve sağlık hizmeti görenlerin tarafsızlığının tanınmasını zorunlu kılacak bu pakta dâhil edilmesine yönelik çalışmaların başlaması için adım atılmıştı. Farklı ülkelerden gelen temsilcilerin katılımıyla Cenevre'de 1863'ün Ekim ayında bir toplantı gerçekleştirildi. Bu hareket hızla diğer ülkelerde de yankı bulmuştu. İsviçre'nin yanı sıra Belçika, Danimarka, Fransa, Hess, Hollanda, İtalya, İspanya, Portekiz, Prusya, İsviçre, Wurtemberg, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Rusya, Saksonya ve İsveç temsilcilerinin oluşturduğu tam yetkili bir komisyon, İsviçre Federal hükûmetinin öncülüğünde Cenevre'de bir araya gelmişti. 8 Ağustos 1864'te İsviçre Konfederasyonu Genelkurmay Başkanı Ekselansları General Dufour başkanlığında, 16 ülkenin katılımıyla Cenevre'de kongre toplandı. Burada felaket anlarında insanlara yardım edecek bir kuruluşun oluşturulmasına karar verilerek Harp Yaralılarına Yardım Derneği kuruldu.⁷¹ 22 Ağustos'ta da Cenevre Konvansiyonu adını alan ve katılan ülkelerin temsilcilerinin imza atarak bağlandığı sözleşme hayata geçecekti. Cenevre Sözleşmesi'nin maddeleri ise şöyledir:

“Farklı ülkelerden gelen temsilcilerin katılımıyla Cenevre'de 1863'ün Ekim ayında bir toplantı gerçekleştirildi. Bu hareket hızla diğer ülkelerde de yankı buldu. İsviçre'nin yanı sıra Belçika, Danimarka, Fransa, Hess, Hollanda, İtalya, İspanya, Portekiz, Prusya, İsviçre, Wurtemberg, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Rusya, Saksonya ve İsveç temsilcilerinin oluşturduğu tam yetkili bir komisyon, İsviçre Federal hükûmetinin öncülüğünde Cenevre'de bir araya geldi.”

“Madde 1: Ambulanslar ve askeri hastaneler tarafsız olarak tanınacak ve bu sıfatlarıyla hasta ve yaralıları olduğunda savaşıyan taraflarca korunup saygı göreceklidir. Tarafsızlık, bu ambulans veya askeri hastanelerin askeri bir kuvvetçe korunduğu an sona erecektir.

Madde 2: Ambulans ve hastanelerin tüm personeli, idarecisi, sağlık hizmetleri, yöneticileri ve din görevlileri, nakliyecileri faaliyetleri esnasında toplanılacak ve yardım edilecek yaralı olduğu müddetçe bu tarafsızlıktan yararlanacaklardır.

Madde 3: Yukarıda bahse konu personel, düşman işgali vuku bulduğunda da hastane ve ambulanslarda bu görevlerini ifa edebilecek ya da arzularına göre kendi birlikleri yanına dönebileceklerdir. Bu durumda, bu kişiler işgalci kuvvetlerce düşman ön cephesine teslim edilecektir.

Madde 4: Askeri hastanelerin mühimmatı, savaş kanunlarına tabi olduğundan, bu hastanelerde çalışanlar geri çekilirken sadece şahsi eşyalarını alabileceklerdir. Aynı koşullarda aksine, ambulanslar kendi malzemelerini muhafaza edebilir.

Madde 5: Yaralıların yardımına gelen ülke vatandaşları saygı görecektir ve hürriyetlerini muhafaza edeceklerdir. Savaşıyan tarafların generalleri vatandaşları, insaniyet namına yapacakları yardımlar ve tarafsızlıkları hakkında uyarmakla mükelleftir. Bir evde tedavi edilen yaralı, o eve dokunulmazlık sağlayacaktır. Yaralıları barındıran vatandaş, birliklere kira vermekten ve vermesi gereken savaş katkılarının bir kısmından muaf tutulacaktır.

Madde 6: Yaralı ve hasta askerler, milliyetleri ne olursa olsun himaye ve tedavi edilecektir. İki tarafın onayı durumunda ve imkanlar elverdiğinde iki ordu da yaralı değiş tokuşu yapabilecektir. Tedavi sonrasında hizmete elverişli olmayanlar kendi ülkelerine geri gönderilecek-

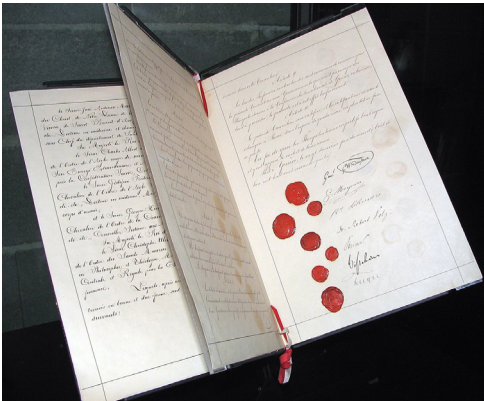
tir. Aynı şekilde, savaş sırasında tekrar silah almamayı taahhüt edenler de iade edilecektir. Karşı cepheye teslim edilenler ve onlara eşlik eden personel mutlak bir tarafsızlığa tabidir.

Madde 7: Belirgin bir bayrak ve üniforma hastaneler, ambulanslar ve tabhlyeler sırasında benimsenecektir. Bunun yanında milli bayrak da yer alacaktır. Tarafsız personel için bir pazubant uygulanacak ancak yaralı teslimi askeri otoriteye bırakılacaktır. Bayrak ve pazubantta beyaz zemin üzerinde kırmızı bir haç bulunacaktır.

Madde 8: İşbu anlaşmanın uygulama esasları bu Anlaşmanın genel ilkelerine sadık olarak ve kendi hükümetlerinin talimatları uyarınca savaşan tarafların başkomutanlarınca düzenlenecektir.

Madde 9: Akdeden yüksek merciler, işbu anlaşmayı Cenevre Konferansına temsilci gönderemeyen hükümlere bildirmekle yükümlüdürler. Bu amaçla, anlaşma belgesi açık bırakılmıştır.

Madde 10: Bu Anlaşma dört ay ya da daha erken bir süre içinde onaylanacak ve onay belgeleri Bern'de paylaşılacaktır.⁷²

Cenevre Sözleşmesi: İnsani savaş kurallarını belirleyen 1864 Cenevre Sözleşmesinin imza ve mühür sayfası.

“Haç işareti aynı zamanda Hristiyan dünya için İsa Peygamber’in ‘çektiği acıları ve ölümüyle bütün insanları günahtan kurtarışını’ temsil etmektedir. Yani dini bir sembol olma özelliğini de üzerinde taşımaktadır. Osmanlı Devleti’nde Kızılhaç benzeri bir kuruluş kurma durumuna kadar haç işaretine yönelik herhangi bir sorun yaşanmamıştır ki o zamana kadar Kızılhaç’a dâhil olan ülkelerin hepsi Hristiyan ülkelerdir.”

Cenevre Sözleşmesi, insanlık adına önemli bir adım atılmasına ön ayak oldu. Böylece Dunant ve arkadaşlarının çalışmaları 1864 Cenevre Sözleşmesiyle uluslararası bir boyut kazandı. Bu sözleşmeyle seyyar ve sabit askeri hastaneler ile personelinin tarafsızlığı kabul edildi. Tarafsız personelinin bir pazubant takması, milli bayrağının yanı sıra bu pazubantlarda ortak bir bayrak kullanılması karara bağlandı. Bunun için İsviçre bayrağından hareketle beyaz zemin üzerine kırmızı haçlı bir bayrak kabul edildi. Sonuç olarak ev sahibi ülke olan İsviçre’nin ulusal bayrağından esinlenilerek kızıl haç işaretinin bu kuruluşun da simgesi olarak benimsenmesi bundan ileri gelmektedir ama haç işaretinin sadece ev sahibi ülkenin bayrağında yer aldığı için oradan alınarak kullanıldığını kabul etmek pek de mümkün değildir. Çünkü haç işareti aynı zamanda Hristiyan dünya için İsa Peygamber’in çektiği acıları ve ölümüyle bütün insanları günahtan kurtarışını temsil etmektedir. Yani dini bir sembol olma özelliğini de üzerinde taşımaktadır. Osmanlı Devleti’nde Kızılhaç benzeri bir kuruluş kurma durumuna kadar haç işaretine yönelik herhangi bir sorun yaşanmamıştır ki o zamana kadar Kızılhaç’a dâhil olan ülkelerin hepsi Hristiyan ülkelerdir.

Görüşmeler neticesinde Cenevre Sözleşmesi’ne bağlı hareket edeceklerini bildiren ülkeler: Amerika, İngiltere, Avusturya, Baden Düklüğü, Bavyera, Belçika, Danimarka, İspanya, Fransa, Frankfurt, Yunanistan, Hamburg, İtalya, Meklemburg,⁷³ Oldenburg,⁷⁴ Portekiz, Prusya, Saxe, İsveç, İsviçre, Norveç, Rusya, Türkiye ve Würtemberg⁷⁵ dir.⁷⁶ Yapılan toplantıda hem uluslararası yardım dernekleri kurulması, hem de savaş anında millet ayrımı

yapılmaksızın yaralıların bakımının yapılması; sahra hastanelerinin, sağlık personelinin, gönüllü yardımcılarının, yaralıların saldırmazlık çerçevesi içinde kalmaları görüşülmüştür. Bu bağlamda korunacak eşyaya, insana ve tesise saldırılmaması için görsel bir işaret belirlenmesi gerektiği de görüşülüp kararlaştırılmıştır.

Dünya üzerindeki en büyük evrensel hayırseverlik kuruluşlarından biri olan Uluslararası Kızılhaç hareketi, Cenevre Sözleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Sözleşme'ye göre savaşlarda yaralananları cephede ve cephe gerisinde tedavi etmek için tarafsız sıhhiye heyetleri kurulmuştur.⁷⁷ Osmanlı Devleti ancak 5 Temmuz 1865'te sözleşmeyi; Uluslararası Kızılhaç Derneği'yle iş birliği antlaşmasını ise ancak 1876'da imzalamıştır.⁷⁸ Bu sürecin en önemli mimarı maalesef sonuçlarını görmeden vefat edecek olan Dr. Abdullah Bey'dir.

“Dünya üzerindeki en büyük evrensel hayırseverlik kuruluşlarından biri olan Uluslararası Kızılhaç hareketi, Cenevre Sözleşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Sözleşme'ye göre savaşlarda yaralananları cephede ve cephe gerisinde tedavi etmek için tarafsız sıhhiye heyetleri kurulmuştur.”

“Dr. Abdullah Bey, 1848 İhtilalleri sonrasında kaçıp geldiği Osmanlı Devleti’nde uzmanlığı ve merakı olan alanlarda çalışmalar yaparak adeta kendisine kucak açan bu devlete minnet borcunu fazlasıyla ödemiştir.”

Osmanlı Devleti’nde Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin Kurulmasına Yönelik Çalışmalar ve Abdullah Bey’in Rolü

Dr. Abdullah Bey, 1848 İhtilalleri sonrasında kaçıp geldiği Osmanlı Devleti’nde uzmanlığı ve merakı olan alanlarda çalışmalar yaparak adeta kendisine kucak açan bu devlete minnet borcunu fazlasıyla ödemiştir. Bu çalışmalarının yanı sıra devlet yöneticilerine verdiği güvenle de Osmanlı Devleti’nde önemli vazifeler üstlenmiş ve devleti önemli fuar ve sergilerde temsil etmekle görevlendirilmiştir. Abdullah Bey, bu vesilelerle birçok kez devleti temsil yetkisiyle çeşitli Avrupa ülkelerinde önemli organizasyonlarda yer almıştır. Abdullah Bey’in önemli özelliklerinden biri de Hilâl-i Ahmer’in Osmanlı Devleti’nde kurulması yönündeki ilk çalışmaları başlatmış olmasıdır.

Osmanlı Devleti’nde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kurulması Fikrinin Ortaya Çıkışı: 1867 Paris Sergi ve Kongresi

XIX. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştirilen Paris Fuar ve Sergisi,⁷⁹ Hilâl-i Ahmer’in Osmanlı Devleti’nde kurulması yönünde önemli bir dönüm noktasıdır. Osmanlı Devleti’nin gönderdiği temsilcilerden birinin de Dr. Abdullah Bey’in olduğu bu organizasyona, Paris ikinci kez ev sahipliği yapacaktır. Fuar 1 Nisan 1867 tarihinde açılıp 31 Ekim 1867’de kapanmıştır.

1867 Paris Sergisi

1867'de Paris'te gerçekleşecek sergi için Fransa ev sahipliği yapmak istemişti ki bunun ana nedenlerinden biri, bu dönemde Baron Haussmann tarafından yeniden düzenlenen Paris şehrini bu vesileyle tüm dünyaya göstermekti.⁸⁰

Sergi için dört yıl öncesinde hazırlıklar başlatıldı. 22 Haziran 1863 günü III. Napolyon, Paris'te uluslararası bir sergi düzenlenmesi emrini verdi. 1 Şubat 1865'teki ikinci talimatla serginin organizasyonu için 16 kişilik komisyon kuruldu. Komisyona III. Napolyon'un oğlu Prens Imperial başkan olarak atandı. 16 üyenin 3'ü 1851 ve 1862 yıllarında Londra'da gerçekleştirilen sergilere katılmış İngilizlerdi. Bu kişiler, bilhassa daha önceki tecrübelerinden istifade edilmek düşüncesiyle seçilmişlerdi. Daha önce gerçekleştirilen Londra sergilerinde görevli olan M. Le. Play, 1867 sergisine baş komiser olarak atandı.⁸¹

“XIX. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştirilen Paris Fuar ve Sergisi, Hilâl-i Ahmer'in Osmanlı Devleti'nde kurulması yönünde önemli bir dönüm noktasıdır. Osmanlı Devleti'nin gönderdiği temsilcilerden birinin de Dr. Abdullah Bey'in olduğu bu organizasyona, Paris ikinci kez ev sahipliği yapacaktır. Fuar 1 Nisan 1867 tarihinde açılıp 31 Ekim 1867'de kapanmıştır.”

“Osmanlılar kendilerine ayrılan bölümde Bursa Yeşil Camii’nin küçültülmüş hâli, Boğaziçi’ndeki köşklere biri ve geleneksel Türk hamamının minyatür bir örneğinden oluşan üç önemli eserle mimari temsillerini gerçekleştirdiler. Bu minyatür mimari yapıların ortasında da bir çeşme bulunmaktaydı.”

Sergi binası 460 bin metrekarelik alana, bugün Eyfel Kulesi’nin bulunduğu Champ de Mars’a yapılmıştı. Sergi binası tuğla ile ahşap malzemeden gayet zarif bir şekilde yapılmıştı. Binanın ortasına bahçe ve küçük bir havuz yapıp yollar açılmış, çeşitli ağaçlar ve çiçekler dikilmiş, çimler ekilerek düzenlenmişti. Bahçe içinde güzel bir köşk yapılmış ve dünyada yer alan her milletin kullandığı para ve ölçü aletleri sergilenmişti.⁸²

İlk defa bu fuarda mimari çizim, proje, yağlı boya resim, fotoğraf ve heykellere özel bir bölüm ayrılmıştır. Bunların yanı sıra bilimsel çalışmalar, doğa tarih koleksiyonları ve arkeoloji alanlarına da ilk kez bu fuarda yer verilmiştir. Bu sergi, Sultan Abdülaziz bizzat katıldığı için bir Osmanlı padişahının katıldığı ilk fuar olması açısından da

1867 Paris Sergisi'nde Osmanlı Pavyonu

mühimdir. Sultan Abdülaziz'in bu gezisini İngiltere'de çıkan *Morning Post* gazetesi *eşsiz bir seyahat* olarak nitelendirmiş ve Osmanlı Devleti'nin başka bir dine mensup olması haricinde Avrupa devletleriyle arasında bir fark olmadığını yazmıştır.⁸³ Açılıştta Sultan Abdülaziz'in dışında Rus Çarı, Avusturya İmparatoru, Belçika, Portekiz, İsveç ve Prusya kralları başta olmak üzere Avrupa'nın bütün önemli liderleri bulunmuştur.⁸⁴ Sultan Abdülaziz bu sergiye Fransa İmparatoru III. Napolyon tarafından şeref konuğu olarak davet edilmiştir.

1867 yılında Paris'te dünyanın farklı ülkelerinden gelen katılımcıların yer aldığı bu uluslararası serginin ülkelere ayrılan yerinin sınıflandırılması ve sergilenen ürünler bakımından Osmanlı Devleti sergisinin önu zarif kemer ve Frenk çinileriyle süslenmişti.⁸⁵ 1867 Paris Fuarı'nda ilk kez her ülke kendi mimari üslûbuna uygun biçimlendirilmiş yapıları da sergi alanında kendilerine ayrılan yerlerde sergilemişti. Osmanlılar kendilerine ayrılan bölümde Bursa Yeşil Caminin küçültölmüş hâli, Boğaziçi'ndeki köşklerden biri ve geleneksel Türk hamamının minyatür bir örneğinden oluşun üç eserle mimari temsillerini gerçekleştirdiler. Bu minyatür mimari yapıların ortasında da bir çeşme bulunmaktaydı.⁸⁶

Bu sergi hazırlıkları için ülkenin dört bir yanına haber gönderilmiş ve her bölgeye ait sanayi ve tarım ürünlerinden en kaliteli olanlarının seçilerek İstanbul'a gönderilmesi istenmişti. İstanbul ve taşradan toplanarak sergiye gönderilecek ürün ve eşyaların belirlenmesi için, Ticaret Nezareti'nde bir komisyon oluşturulmuştu.⁸⁷ Osmanlı Devleti tarafından Selahaddin Bey, sergiye komiser olarak

“Bu sergi, Sultan Abdülaziz bizzat katıldığı için bir Osmanlı padişahının katıldığı ilk fuar olması açısından da mühimdir. Sultan Abdülaziz'in bu gezisini İngiltere'de çıkan *Morning Post* gazetesi “eşsiz bir seyahat” olarak nitelendirmiş ve Osmanlı Devleti'nin başka bir dine mensup olması haricinde Avrupa devletleriyle arasında bir fark olmadığını yazmıştır.”

“Paris'te gerçekleştirilen bu sergi sırasında Uluslararası Harp Yaralularına Yardım Derneği Kongresi de toplanmış ve Cenevre Antlaşması'nda bazı düzenlemeler yapılmıştır.”

at meydanı:

Sultanahmet Meydanı, İstanbul'un Fatih ilçesinin Binbirdirek mahallesinde bulunan tarihî bir meydan. Bizans İmparatorluğu döneminde Konstantinopolis'teki adı Hipodrom, Osmanlı İmparatorluğu zamanında ise At Meydanı olarak adlandırıldı.

“Abdullah Bey, bu serginin milli yardım cemiyetleri stantları-nın bulunduğu bölümü gezdiği sırada tanıştığı Kont Sèrurier ve Henry Dunant'tan yardım cemiyetleri hakkında detaylı bilgiler öğrenir. Bu kişiler, Dr. Abdullah Bey'i Osmanlı Devleti'nde bu tür bir cemiyet kurması için ikna ederler. Abdullah Bey, bu derneğin toplantı-sına Osmanlı Devleti'nin temsilcisi olarak katılır.”

tain edilmiş ve 2 Nisan 1867 tarihinde Paris'e gitmek üzere İstanbul'dan hareket etmişti. Sultan Abdülaziz ise, sergiye gitmek için 21 Haziran 1867 tarihinde İstanbul'dan ayrılmış ve 1 Temmuz 1867'de düzenlenen ödül törenine katılmıştır.⁸⁸

Paris'te gerçekleştirilen bu sergi sırasında Harp Yaralılarına Yardım Derneği Kongresi de toplanmış ve Cenevre Antlaşması'nda bazı düzenlemeler yapılmıştır. Dr. Abdullah Bey, Sultan Abdülaziz'in de ziyaret ettiği 1867 Paris Uluslararası Sergisi'ne Osmanlı hükûmetince tayin edilen temsilcilerden biridir. Champs de Mars'ta gerçekleşen Paris Sergisinde Osmanlı Devleti tarafından sergilenen ürünler içinde Dr. Abdullah Bey tarafından hazırlanan ve daha önce 1863'te At Meydanı'ndaki Sergi Sarayı'nda arz edilen koleksiyon da yer almıştır. Abdullah Bey'in bu koleksiyonu oldukça seçkin örneklerden oluşmaktaydı. Toros Dağları'ndan gelen saf altın ve gümüş kristallerle ihtişamlı bir koleksiyondur. Ayrıca yine Toros Dağları'ndan getirilen akid peroksit (lamerteri volkaniti, Kirvan sekiz köşeli bazaltı) yanı sıra Osmanlı'nın İran ve çevresindeki topraklarından çıkarılan zebircet taşı, granit taşı, kalker taşı, Mısır'da çıkarılan alacalı akik taşı da koleksiyon içerisinde yer almaktaydı.⁸⁹

Paris'teki sergi içerisinde sağlık ürünlerinin sergileneceği ayrı bir bölüm de oluşturulmuştu. Bu kısımda, Cenevre Sözleşmesi'ni müteakip kurulan Yaralılara Yardım Cemiyetlerinin (cemiyetler henüz o dönemde Kızılhaç ismini almamıştı) de stantlarının bulunması fikri, sergi direktörü Le Play tarafından Yaralılara Yardım Cemiyeti Paris Merkezi yöneticilerinden Kont Sèrurier'e açılmıştı. Kont ve o sırada Paris Merkezi'nin ikinci

LISTE DES DÉLÉGUÉS.

44

SUÈDE ET NORWÈGE.

- MM. Le major **Staaß**, secrétaire, attaché militaire à la légation de Suède et Norwège, délégué du Comité suédois.
 Le docteur **Graehs**, délégué du gouvernement et du Comité suédois.
 Le docteur **Preus**, délégué du Comité norvégien.

CONFÉDÉRATION SUISSE.

- MM. Le docteur **Lehmann**, colonel fédéral, médecin en chef de l'armée fédérale, délégué de la Confédération Suisse.
 Le docteur **Brière**, lieutenant-colonel fédéral, médecin de division de l'armée fédérale, délégué de la Confédération Suisse.
Gustave Moynier, président et délégué du Comité international de secours aux blessés militaires.
 Le docteur **Appia**, membre et délégué du Comité international de secours aux blessés militaires.

TURQUIE.

- M. le colonel **Abdullah-Bey**, médecin d'état-major de l'hôpital de la garde impériale à Constantinople, délégué de la Commission impériale ottomane pour l'Exposition Universelle.

WURTEMBERG.

- MM. Le docteur **Hahn**, président de la Société sanitaire de Stuttgart, délégué du Comité de Stuttgart.
 M. **Wahl**, délégué du Comité de Stuttgart (1).

(1) Voir aux pièces annexes la liste des délégués qui n'ont pu se rendre aux Conférences.

“Kongrede
Milletlerarası Sıbbi
Yardım Komitesi'ne
Osmanlı delegesi olarak
seçilen Abdullah Bey,
Osmanlı Devleti'nde
yaralılara yardım
derneği kurmak için
Milletlerarası Yardım
Komitesi Başkanlığı'ndan
bir vekâletname alarak
İstanbul'a döner.”

başkanı Henry Dunant, bu teklifi kabul ederek işi organize etmişlerdi. Diğer taraftan, önceden planlanmadığı hâlde, sergi esnasında yardım cemiyetlerinin temsilcileri de gelmişken yardım cemiyetleri arasında uluslararası bir kongre düzenlenmesine karar verildi. Bu kongre, literatürde ilk Uluslararası Kızılhaç Cemiyetleri Kongresi olarak geçmektedir. O dönemlerde Mekteb-i Tıbbiyede hoca olan Dr. Abdullah Bey, Paris'te toplanan ilk Kızılhaç kongresine de delege olarak katılmıştır.

Abdullah Bey, bu serginin millî yardım cemiyetleri stantlarının bulunduğu bölümü gezdiği sırada tanıştığı Kont Sèrurier ve Henry Dunant'dan yardım cemiyetleri hakkında detaylı bilgiler almıştı. Bu kişiler, Dr. Abdullah Bey'i Osmanlı Devleti'nde bu tür bir cemiyet kurması için ikna etmişti ve Abdullah Bey bu derneğin toplantısına Osmanlı Devleti'nin temsilcisi olarak katılmıştı. Sergi sırasında yaptığı görüşmelerden öğrendikleriyle bu derneğin şubesinin Osmanlı'da kurulmasının çok faydalı olacağı fikrine iyiden iyiye aklı yatmıştı. Dr. Abdullah Bey, Paris Konferansı Başkanlığı ve Cenevre Uluslararası Yüksek Merkez Komitesince

M. le Dr Abdullah bey. — Je dois soutenir la proposition de M. Mundy, car je crois qu'elle contient tout ce que nous voulons.

On nous a dit qu'elle présentait des inconvénients, qu'il serait dangereux, par exemple, de remettre les blessés aux autorités qui ont cessé de fonctionner.

Mais il ne peut en être ainsi, puisqu'il y a dans la proposition ces mots :

« Cette restitution s'opérera dès que les circonstances le permettront et du consentement des deux parties. »

Avec cet article, il ne peut pas arriver qu'on donnera les blessés à quelqu'un qui ne veut pas s'en charger.

J'adopterai la proposition de M. Mundy.

1867 Paris Sergisi sırasında gerçekleşen konferansta Abdullah Bey'in görüşleri de kitapta yer alıyordu.

bu görevi iyi yapacağına olan inancın da etkisiyle bu kuruluşun faaliyetlerini Osmanlı Devleti'nde başlatmakla görevlendirildi. Böylece kongrede Milletlerarası Sıhhi Yardım Komitesi'ne Osmanlı delegesi olarak seçilen Abdullah Bey, Osmanlı Devleti'nde yaralılarına yardım derneği kurmak için Milletlerarası Yardım Komitesi Başkanlığı'ndan bir vekâletname alarak İstanbul'a dönmüştü.⁹⁰

Abdullah Bey, Paris sonrası Osmanlı topraklarına döndüğünde *Gazette Médicale d'Orient*'da orada gördüklerini kaleme aldığı bir yazısı yayınlanmıştı. Bu yazıda savaşlarda askerî hastane kurulması, ambulans imkânının olması ve yaralı askerlere yardım edilmesine dair çalışmaların başladığı ilk zamanlardan bahsetmiştir. Fransa'da başlayan bu gibi faaliyetlerin akabinde 1759 yılına geldiğinde XV. Louis ve Prusya Kralı II. Frederic'in ilk kez tüm sağlık çalışanlarının tarafsız olmalarının kara-ra bağlandığını belirtmiştir. Abdullah Bey bu yazıda bilhassa savaşlardaki kayıpların çoğunluğunun acil yardım yoksunluğundan kaynaklandığı konusunda hemfikir olan askerî uzmanlardan da bahsetmiştir. Yazısının en çarpıcı kısmında şu soruları sormaktadır: “*Kritik anda yeteri kadar cerrahı nereden bulacaksınız? Bu kadar yarayı saracak bandı ve sargı bezini nereden bulacaksınız? Bu kadar kurbanı tedavi edecek hasta bakıcıları nereden bulacaksınız?*” Abdullah Bey'e göre bu tehlikeli anlarda acil yardımı sağlayacak kuruluşların varlığı birçok canın kurtarılmasında etkili olacaktır. Yazının devamında Kırım Savaşı'nda bilhassa sağlık hizmetleri ve acil ihtiyaçların karşılanması hususunda yaşanan aksaklıkları gidermek için Fransa ve İngiltere gibi ülkelerden yardım istemek zorunda kalındığını fa-

“1867 yılında Paris'te gerçekleştirilen Uluslararası Fuar, sadece Osmanlı'nın önemli ürünlerinin dünyaya tanıtılması konusunda değil aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin kurulması yolundaki ilk temasların yapıldığı yer olmasıyla da mühimdir.”

kat bunların ulaştırılması konusunda çok büyük sıkıntılarla karşı karşıya olunduğunu ifade etmiştir.⁹¹

1867 yılında Paris'te gerçekleştirilen Uluslararası Fuar, sadece Osmanlı'nın önemli ürünlerinin dünyaya tanıtılması konusunda değil aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin kurulması yolundaki ilk temasların yapıldığı yer olmasıyla da mühimdir. Paris dönüşü bu kuruluşu kurmakla görevlendirilen Abdullah Bey, kendisine verilen sorumluluğun bilincinde olarak bu görevini en iyi şekilde yapmaya çalışacaktır.

Osmanlı'da Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Kurulması İçin İlk Çalışmalar ve Dr. Abdullah Bey'in Bu Konudaki Faaliyetleri

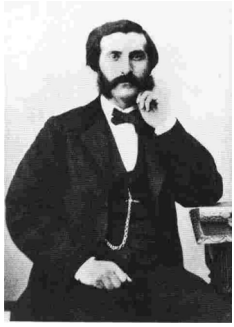
“Her şey başlangıçta çok zordur, bir şeye başlamak bir sonrakini başarma ümidini bize bahsedecektir.”

Dr. Abdullah Bey

Paris'te gerçekleştirilen kongrenin hemen sonrasında Uluslararası Yaralılara Yardım Komitesi Başkanı Moynier, Kont Sèrurier ve Paris Merkezi ikinci başkanı Henry Dunant gönderdikleri mektuplarıyla Dr. Abdullah Bey'i Osmanlı delegesi sıfatıyla Yaralılara Yardım Cemiyetini Osmanlı Devleti'nde kurması için teşvik edici ifadelerle bu konuya hassasiyet gösterdiklerini ifade ettiler.⁹² Paris Uluslararası Kongresi Başkanı Kont Sèrurier, Abdullah Bey'e hitaben kaleme aldığı mektubunda bir cemiyet kurulması hususunda padişah nezdinde başvurularda bulunmasını ve bu cemiyetin Osmanlı başkenti İstanbul'da kurulmasının

“Cemiyetin kurulmasının dünyadaki fikir babası diyebileceğimiz Henry Dunant Abdullah Bey'i teşvik edici ve bu cemiyetin Osmanlı'da kurulması ihtimalinin umut verici olduğunu ifade eden cümlelerini bir mektupla iletti.”

çok isabetli olacağını belirtmişlerdi. Mektubunun sonunda da padişahın bu cemiyetin kuruluşunu sağlayıp koruyucusu olacağını ümit ettiğini eklemişti. Bu cemiyetin kurulmasının dünyadaki fikir babası diyebileceğimiz Henry Dunant da Abdullah Bey'i teşvik edici ve bu cemiyetin Osmanlı'da kurulması ihtimalinin umut verici olduğunu ifade eden cümlelerini bir mektupla iletmışti.⁹³

Gustave Moynier

Abdullah Bey kendisine verilen büyük sorumluluğunun farkındalığıyla Osmanlı Devleti bünyesinde Yaralılara Yardım Cemiyeti kurmak için harekete geçti. Fakat ilk etapta başvuruları sonuçsuz kaldı. Konuya ilişkin gelişmeleri düzenli olarak Uluslararası Yaralılara Yardım Komitesi Başkanı Moynier'yle paylaşan Dr. Abdullah Bey, Fransız sefirinden aradığı desteği bulamadığını ve özellikle Hristiyan tebaa nezdinde destekçi bulma yönünde bir eylem planı geliştirerek kuruluşu hızlandırmayı düşündüğünü belirterek Uluslararası Yaralılara Yardım Komitesinin bu konuya dair görüşlerini sormuştur. Moynier, bu mektuba verdiği cevapta özetle şunları söylemektedir:

*“Ömer Paşa sizinle çalıştığına göre zaten doğru yol üstünde olmalısınız. Fransız Sefiri beni pek şaşırtmıyor ancak, onun desteği gerçekten vazgeçilmez midir? Fransız bir resmi personel (ki kendini tehlikeye atmadan her zaman az ya da çok korkan) dışında, örneğin büyük müzakereciler arasından Fransız bir elemanı işe alamaz mıydınız? Komitenizin karma olmasının, yani, Hristiyanları ve Müslümanları içine almasının çok önemli olduğuna inanıyorum. Çabalarınızın sonucunu merakla bekliyoruz ve Ömer Paşa'yla görüşmeniz hakkında bizi bilgilendirmenizden büyük memnuniyet duyacağız...”*⁹⁴

SOCIÉTÉ DE SECOURS
AUX BLESSÉS
ET MALADES MILITAIRES.

— K 98 —

10
Constantinople le 10 Mai 1869.

Monsieur

Toutes les Puissances ainsi que la Turquie ayant adhéré le 22 Août 1864 à la convention internationale de Genève pour les secours à donner aux blessés et malades militaires en temps de guerre, nous avons l'honneur de vous prévenir que dans le même but une Société a été constituée ici depuis le 12 Avril dernier.

En espérant que vous voudrez bien concourir à cette œuvre humanitaire, nous vous prions M. *Dr. Marco* d'agréer l'assurance de notre considération

Le Secrétaire général,

Dr. ABDULLAH.

Président du Comité 497.

Le Président,

Dr. MARCO,

Médecin en chef de S. M. I. le Sultan.

*À Monsieur Moynier, Président du Comité international
de secours aux blessés à Genève.*

Nota. — Les séances de la Société auront lieu le premier lundi de chaque mois V. S. à la pharmacie Impériale, à Bechiktach.

Les cotisations annuelles sont:

De 100 Piastres pour les membres fondateurs.

De 20 " pour les membres titulaires.

Dr. Abdullah Bey'in Genel Sekreter sıfatıyla Uluslararası Yarahlılara Yardım Komitesi Başkanı Moynier'e 10 Mayıs 1869'da gönderdiği yazışmanın Fransızcası

**Hasta ve Yaralı
Askerlere
Yardım Cemiyeti**

İstanbul, 10 Mayıs 1869

Monsieur

Bütün diğer devletlerde olduğu gibi, savaş sırasında hasta ve yaralı askerlere yardım edilmesi amacıyla kurulmuş olan Cenevre Enternasyonal Sözleşmesi'ne 22 Ağustos 1864'te üye olan (muvafakat eden) Türkiye'de, geçen Nisan ayının 12'si itibarıyla aynı gaye ile bir "Cemiyet" kurulduğunu sizlere haber vermekten onur duyuyoruz.

Bu insani bayır cemiyeti için yardımlarınızı esirgemeyeceğiniz beklentisi içinde olan bizler en derin saygılarımızı kabul etmenizi sizden istirham ediyoruz.

Genel Sekreter

DR. ABDULLAH.

Beyoğlu, Firuzağa Mahallesi, Numara 97

Başkan

DR. MARCO,

Majesteleri Osmanlı Sultanı'nın Başbekimi

*À Monsieur Moynier, Président de Comité international
de secours aux blessés et malades.*

Not: Cemiyet toplantıları, her ayın ilk Pazartesi günü Beşiktaş'ta Eczane-i Hümayun'da yapılacaktır.

Yıllık masraf katılım payı:

Kurucu üyeler için 100 kuruş

Asıl üyeler için 20 kuruş.

Dr. Abdullah Bey'in Genel Sekreter sıfatıyla Uluslararası Yaralılara Yardım Komitesi Başkanı Moynier'e 10 Mayıs 1869'da gönderdiği yazışmanın Türkçesi

“*Abdullah Bey'in özverili çalışmaları neticesinde Osmanlı Devleti'nde, savaşlardaki yaralılara yardım edecek bir cemiyetin kurulması için geçici bir komite oluşturulmuştur. İlk geçici komitenin başkanı Marko Paşa olurken başkan yardımcısı Dr. Mongeri, genel sekreteri de Abdullah Bey olmuştur. Cemiyetin tüzüğünü oluşturmak için toplanan komisyonda Dr. Salih Bey, Mavroyeni ve A. de Castro'dan oluşan bir heyet görev almıştır.*”

Abdullah Bey'in, cemiyetin kuruluşunun gerçekleşmesi için yaptığı teşebbüslerinde yaşadığı sıkıntılardan biri de teşkilatın sembolü olan “haç” işaretinin Hristiyanların sembolü olması ve bu konudan kaynaklı yaşanan bir isteksizliğin varlığıdır. İmparatorluğun özellikle batı devletlerince hedef seçildiği, Hristiyan unsurların da bağımsızlık hayalleri kurduğu bir dönemde toplumsal amaçla da olsa Hristiyanlığı çağrıştıran haç işaretine sadece Osmanlı yöneticilerinin değil Müslüman halkın da sıcak bakması zaten beklenemezdi.⁹⁵

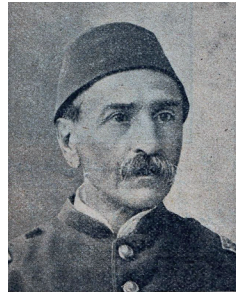
Abdullah Bey, cemiyet kurma çalışmalarını hiç bırakmamış, kapanan kapıları tekrar tekrar aşındırmış, doğru bildiği yoldan asla vazgeçmemiştir. Sonunda çabaları sonuç vermiş ve Osmanlı ordusunun Serdâr-ı Ekrem'i Ömer Lütfi Paşa ve onun yönlendirmesiyle gittiği, zamanın Sağlık İşleri Genel Müfettişi ve Padişahın Başhekimi olan Marko Paşa'nın da Abdullah Bey'in yanında olduğunu bildirmesiyle cemiyetin kurulması yönünde önemli destekler sağlanmış oldu. Abdullah Bey, 15 Mart 1868'de “Müşebbis ve Cenevre Uluslararası Merkez Komitesinin Murahhası” ifadesiyle kendini tanıttığı bir yazıyla tüm ilgili makamları bu konuda yardıma çağırmıştır. Bilhassa meslektaşlarım dediği tıp camiasına seslenmiş ve savaşların acı yüzüyle karşı karşıya gelenler olarak nitelendirdiği sağlık çalışanlarının bu cemiyetin kuruluşunda çok daha aktif rol oynamalarını ve bu cemiyeti desteklemelerini rica etmiştir. Abdullah Bey'in özverili çalışmaları neticesinde Osmanlı Devleti'nde, savaşlardaki yaralılara yardım edecek bir

cemiyetin kurulması için geçici bir komite oluşturulmuştur. İlk geçici komitenin başkanı Marko Paşa olurken başkan yardımcısı Dr. Mongeri, genel sekreteri de Abdullah Bey olmuştur. Cemiyetin tüzüğünü oluşturmak için toplanan komisyonda Dr. Salih Bey, Mavroyeni ve A. de Castro'dan oluşan bir heyet görev almıştır. 11 Haziran 1868'de Mecrûhîn ve Marzâ-yı Askeriye İmdâd ve Muâvenet Cemiyeti kurulmuştur. Bu tarih bugünkü Kızılay'ın ilk hâli olması açısından kuruluş tarihi olarak kabul edilir.⁹⁶ Yaşanan tereddütten dolayı bu cemiyetin herhangi bir işaret veya sembol kullanmaması kabul edilmiştir. İlk etapta 25 kişinin imzasını aldığını ve çalışmaların netice verdiğini, kendisine bu cemiyetin kurulması hususunda vekâlet veren Uluslararası Yaralılara Yardım Cemiyetleri Komite Başkanı'na yazdığı yazıda belirten Abdullah Bey, konuyla rahatsızlığından dolayı bir süre ilgilenemediğini ifade etmiştir. Fakat sonrasında yaptığı başvurular neticesinde bir komiteyi oluşturmayı başardığını büyük bir memnuniyetle bildirmiştir. Abdullah Bey'in bu yazısına karşılık Uluslararası Yaralılara Yardım Komitesi Başkanı Moynier tarafından başkan olması hasebiyle Marko Paşa'ya bir cevabi yazı gitmiştir. Bu yazıda komite kurulmasından dolayı çok memnun olduğunu belirten Moynier, cemiyetin kesin olarak kurulduğu haberini beklediğini ifade etmiştir.⁹⁷

Kuruluş aşaması için oluşturulan bu komitede 44'ü kurucu üye olmak üzere toplam 66 üye toplanmış⁹⁸ ve böylece bugünkü Kızılay'a giden yolda ilk adım atılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu kara

Serdâr-ı Ekrem Ömer Lûtfi Paşa

Marko Paşa

“İstanbul'da geçici bir komite kurulmuştur. Komite üyeleri arasında Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa ve Marko Paşa da yer alıyordu.”

Genevi 24 Janvier 1871

À Son Excellence Marco Paşa, Président
du Comité central ottoman
Constantinople

Monsieur le Président

J'ai l'honneur de vous annoncer l'envoi d'un appel
que le Comité international vient de publier, et j'en
le recommande à votre bienveillante attention. Nous
serions tout particulièrement heureux si la Société
ottomane, malgré son éloignement du théâtre de la
guerre, s'associe par une offrande à l'assistance des
blessés, pour lesquels tous les autres officiers de la Croix
rouge ont déjà payé leur tribut.

Si la Turquie a pu surmonter son moment menacé elle-
même par la guerre, ce danger n'existe plus actuellement
et nous aimons à espérer qu'elle aura le cœur de donner à
ses concitoyens un témoignage de sympathie, en même temps
qu'un gage de la solidarité qui l'unit à eux.

Nous serions très reconnaissants si vous voulez bien
donner à notre appel la plus grande publicité possible
dans votre pays, et nous vous prions d'agréer l'assurance
de notre considération la plus distinguée

Pour le Comité international

J. Moynier
Président

Cenevre, 24 Ocak 1871

**Osmanlı Merkez Komite Başkanı
Ekselansları Marko Paşa'ya**

İstanbul

Sayın Başkan,

Uluslararası Komitenin (Yaralı Askerlere Yardım Cemiyetinin) aktif hâle getirilmesi işini) zat-ı âlilerinin iyilik sever hüsnü teveccühüne ihale ettiğini ve bununla ilgili kısa zaman önce yayınladığı bir "davet (mektubu)"nu sizlere gönderdiğimizi bildirmekten onur duyuyorum. Osmanlı Cemiyeti her ne kadar savaş meydanından uzaklaştırılmış olsa da (savaş durumunda olmasa da) yine de Kızılbaş örgütüne üye tıpkı diğer ülkelerin ödedikleri gibi yaralılara yapacağı bir miktar bağışla (Uluslararası Komiteye) katılmasını görmekten hususiyle çok mutlu olacağız.

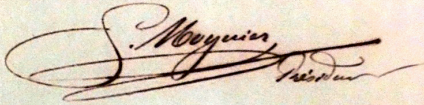
Şayet Türkiye ilerde herhangi bir zaman diliminde savaş tehdidiyle (şu anda bu tehlike artık yoktur), karşı karşıya kalabileceği ihtimalini göz önünde bulundurabilirse herhangi bir çıkara dayanmayan tabii ahlakın göstergesi ve aynı zamanda dayanışmanın bir güvencesi olarak (Uluslararası Komite'ye) katılmayı kendisine bir görev sayacağını umuyoruz.

Çağrımızın ülkenizde mümkün olduğunca yüksek düzeyde tanıtımını yapma lütfunde bulunursanız bundan minnettar kalacağız.

Bu duygu ve temennilerle güvenimizi ve en içten saygılarımızı kabul etmenizi sizden istirham ediyoruz.

Enternasyonal Komite adına

S. Moynier
Başkan

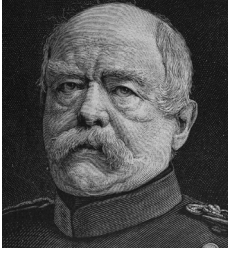
ve deniz ordularının yaralı askerleri için kurulması planlanan yardım cemiyetinin örgütlenmesi adına İstanbul'da kurulan bu geçici komitenin üyelerinin tam listesi şu şekildedir:

1. Ömer Lütfi Paşa, Serdâr-ı Ekrem
2. Marko Paşa, Sağlık Servisi Genel Müfettişi ve Osmanlı padişahının başhekimisi
3. Salih Bey, Albay, Askeri Sağlık Hizmetleri Dördüncü Müfettişi
4. Dr. J. De Castro, Haydarpaşa Hastanesi Başhekimisi
5. Dr. Mehmet Bey, Albay, Gümüşsuyu Hastanesi Hekimi
6. Mahmut Hamdi Paşa, Van Bölük Komutanı
7. Feyzi Paşa, Trabzon Tümen Komutanı
8. Faik Bey, Albay, Merkez Eczanesi'nin Müdürü
9. Dr. Sipiraki Bey, Albay, Askeri Sağlık Servisi İkinci Müfettişi
10. Dr. Emin Bey, Albay, Padişah Muhafız Alayı Başhekimisi
11. Dr. Ali Bey, Albay, Eskişaray Hastanesi Hekimi
12. Ethem Paşa, Devlet Yüksek İstişare Bölüm Başkanı
13. Dr. Beliser Bey, Yarbey, Haydarpaşa Hastanesinde Hekim
14. Dr. Militiad Bey, Yarbey, Haydarpaşa Hastanesinde Hekim
15. Dr. Pascal Bey, Yarbey, Emekli Hekim
16. Dr. Konstant Limonidis Bey, Yarbey, Haydarpaşa Hastanesinde Hekim
17. Dr. Maraş Bey, Yarbey, Saray Hekimi
18. Dr. İskender Bey, Yarbey, Saray Hekimi

19. Anthopoulo Bey, Ticaret Bakanlığı'nda
Konsey Üyesi
20. İskender Bey, Yarbay
21. Dr. Nikolay Sinadino, Yarbay, Başhekim
22. Ata Bey, Albay
23. Dr. Sotto, Avusturya Sefaretinde Hekim
24. Dr. S. Mavrogeni, Mekteb-i Tıbbiye
Profesörü
25. Herbert, Avusturya Postane memuru
26. Kurlander, Galata'da tüccar
27. Dr. Abdullah Bey, Albay, Haydarpaşa
Hastanesinde Hekim
28. L. Fabre, Haydarpaşa Hastanesinde eczacı
29. Charles Curtis, İngiliz Memorial Kilisesi
Papazı
30. Dr. Mongeri, Akıl Hastaları Müessesesi
Başhekim
31. Dr. A. de Castro, Akıl Hastaları Müessesesi
hekim
32. Dr. Zoeros, Saray Müzik Hastanesi Hekimi
33. Veli Paşa, İzmir Valisi
34. Dr. Nikola Beneli, Haydarpaşa Hastanesinde
Hekim
35. Dr. Fenerly, Mekteb-i Tıbbiye Profesörü
36. Dr. Hüsnü Efendi, Haydarpaşa Hastanesinde
Hekim
37. Dr. Minzio Tzatcheff, Haydarpaşa
Hastanesinde Yatılı Hekim
38. Dr. Frederic Bosi, Bologne Üniversitesinde
Profesör
39. Mordtmann, Ticaret Bakanlığı'nda Konsey
Üyesi
40. Dr. Mordtmann, Prusya Hastanesi Hekimi
41. Michel Mauromati

Aristarchi Bey

Alman Başbakanı Bismarck

Savaş Bakanı Roon

42. Brindel, Avusturya Postane memuru
43. MM. R. de S: Kimliği bilinmeyen bir hanım başışçı
44. Dr. Dosio, Haydarpaşa Hastanesinde Hekim
45. Dr. Blau, Kumla'da 12. Alay Hekimi
46. Dr. Millingen, Saray Hekimi
47. Dr. A. Spadro, Pera'da Hekim
48. Dr. Calleja, Gümüşsuyu Hastanesinde Hekim
49. Dr. Nicolas Zacharoviç, Askeri Hekim
50. Baron Prokesch-Osten, Avusturya Sefiri
51. Grunevald, Tuğgeneral
52. Tevfik Bey, Saray Müzik Hastanesi Hekimi
53. Rami Bey, Albay, Topçu Eğitim Muallimi
54. Lehmann Bey, Albay, Topçu
55. Dr. L. Thirk, Seraskerat Hastanesi Hekimi
56. H. Türr, Palanza'da Hekim
57. Ömer Naili Paşa, Tuğgeneral
58. Reşit Bey, Albay, Topçu
59. Dr. Naranzi, Sağlık Levazım ve Tıp Okulu Sekreteri
60. Dr. Bonkowsky, Tıp Okulu Profesörü
61. Dr. Akif Bey, Albay, Topçu, Başhekim
62. Dr. Elefter Bey, Albay, Gümüşsuyu Hastanesinde Hekim
63. Mahmut Bey, Albay
64. Dr. Osman Bey, Seraskerat Hastanesi Müdürü
65. Dr. Temple, Gümüşsuyu Hastanesi Hekimi
66. Ali Bey, Seraskerat Hastanesinde Başkatip⁹⁹

Mecrûhîn ve Marzâ-yı Askeriyeye İmdâd ve Muâvenet Cemiyetinin (Hasta ve Yaralı Askerlere Yardım Cemiyeti) Başkanı Marko Paşa, Uluslararası Yaralılara Yardım Komitesi Başkanı Moynier'e beklediği haberi vermiş ve 12 Nisan 1869'da

cemiyeti kurduklarını belirten bir yazı yazmıştır. Bu yazıda genel sekreter olarak Abdullah Bey'in de imzası bulunmaktadır.¹⁰⁰

Avrupa ülkeleri, Osmanlı Devleti'nde kurulan bu cemiyetten 1869 Berlin Kongresi'nde haberdar olmuştur. Osmanlı Devleti bu kongreye fazla hazırlık yapamadan katılmış, Abdullah Bey'in yanı sıra Paris Büyükelçiliği'nde askeri ateşe olarak görevli Binbaşı Hüsnü Bey ve Osmanlı nazırlarından M. Aristarchi Bey tarafından temsil edilmiştir. M. Aristarchi Bey, Alman İmparatoriçesi, Başbakan Bismarck, Savaş Bakanı de Roon ve İçişleri Bakanı d'Eulenburg'un da katıldığı 27 Nisan 1869'da gerçekleştirilen kongrenin son oturumunda önemli bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada yeni kurulan cemiyetten söz etmiş, İstanbul'da faaliyetlerine başlayan cemiyetin taşrada da şubeler açacağını bildirmiştir.¹⁰¹

Cemiyet için gönüllülük esasıyla bir komite oluşturulmuş ve yapılan çalışmalar neticesinde tüzük 7 Temmuz 1869 tarihinde oy birliğiyle kabul edilmiştir. Tüzüğün resmiyette de kabul edilmesi için padişah onayına ihtiyaç duyulduğundan evraklar, bunun için öncelikle ilk başvurusu gereken yer olan Babıali'ye teslim edilmiştir. Bir süre sonra bu konu hakkında Babıali'nin fikrine başvurduğu Tıp Mektebi içerisinde yer alan Tıp Konseyi'nin kararını, başkanı Dr. Servicen Efendi ifade etmiştir. Servicen Efendi, uluslararası cemiyetin bayrağında kullanmış olduğu kırmızı haç yerine Türk ordusuna daha uygun olan kırmızı hilalin kullanılmasını tavsiye etmiştir. Bunun yanı sıra bağışların nasıl yapılacağını, nasıl bir prosedür takip edileceğini

Dr. Servicen Efendi

“ Servicen Efendi, uluslararası cemiyetin bayrağında kullanmış olduğu kırmızı haç yerine Türk ordusuna daha uygun olan kırmızı hilalin kullanılmasını tavsiye etmiştir. Bunun yanı sıra bağışların nasıl yapılacağı, nasıl bir prosedür içerisine dabil edileceği ve teknik meseleler üzerinde dikkatli bir şekilde durulması gerektiğini belirtmiştir. ”

ve teknik meseleler üzerinde dikkatli bir şekilde durulması gerektiğini belirtmiştir. Dr. Servicen Efendi, ince nüanslara değindiği oldukça kıymetli yazısının sonunda cemiyete yapılacak yardımın zorlamayla olmamasını, yardımların sadece askerî yaralılar için kullanılmasını, yardımın uzman kişilerin düzenlemesine göre yapılmasının sağlanmasının gerektiği¹⁰² üzerinde durarak kuruluşu memnuniyetle karşıladıklarını ifade etmiştir.

Abdullah Bey, kurulması için oldukça özverili bir şekilde emek verdiği Hilâl-i Ahmer Cemiyetine ilgiyi arttırmak için ne gerekiyorsa yapmıştır. Cemiyet-i Tıbbiyyenin yayın organı *Gazette Médicale d'Orient*'te çıkan yazılarında Hilâl-i Ahmer Cemiyetiyle ilgili bilgilendirmeler yapmaktaydı ki bu şekilde üye sayısını da artırarak cemiyeti daha da kuvvetlendirmeyi bilhassa da Osmanlı tıp camiasının bu konuya dair ilgisini daha çok artırmaya çalışıyordu. Cemiyetin amacını *Yaralı ve hasta askerlerin durumlarını hafifletmek, askerin fiziki özelliğini muhafaza için gerekli aletleri dağıtmak, duruma uygun rahatlığı temin etmektir; sulh zamanı da savaş için gerekli hazırlığı yapmaktır* şeklinde belirttikten sonra geçmişte Cenevre Sözleşmesi'ni imzalayanlar arasında yer alan Avrupa ülkelerinde kurulan cemiyetlerin veya kuruluşların ulaştığı başarılarından örnekler vermiştir.¹⁰³ Abdullah Bey bu başarı hikâyelerini paylaşarak başta Osmanlı sağlık çalışanları olmak üzere Osmanlıların ilgisini artırmayı amaçlamaktadır.

Fakat bütün çabalara ve konunun uzmanlarının teşvik edici sözlerine rağmen resmî yetki ve onay gelmemiş, girişim askerî yetkililer tarafından

“sivillerin askerlik işlerine karışması” olarak değerlendirilmiştir.¹⁰⁴ *Gazette Medicale d'Orient* bu konu hakkında *Daha yeşirmeden bu eser boğuldu* ifadesini kullanmıştır.¹⁰⁵ Peki Hilâl-i Ahmer'in ilk adımı olan bu oluşumun kuruluş tarihi olarak hangi tarih kabul edilmelidir? Süheyl Ünver, Osmanlı'dan günümüze Türk Kızılay tarihini;

- a) Zor şartlar altında geçen kuruluş dönemi (1869-1877),
- b) Hilâl-i Ahmer adıyla mucizevî hizmetlerin gerçekleştirildiği dönem (1877-1923)
- c) Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin ismini ve mirasını devralarak 1923 sonrasında Kızılay adı altında Ankara'da yeniden tesis edildiği, hayır ve yardım faaliyetlerinin yoğunlaşarak günümüze kadar devam ettiği dönem olmak üzere üçe ayırır.¹⁰⁶

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarihi üzerine şimdiye kadar yazılan eserler içerisinde en akla yatkın dönemlendirme bu şekildedir. Ünver, başlangıç tarihini komitenin oluşturulduğu tarih değil tüzüğün kabul edildiği tarih olarak başlatmıştır. Lakin Türk Kızılay'ın resmî kaynak ve yayınlarının çoğu kuruluş tarihini 1868 olarak kabul etmektedir.¹⁰⁷ Dolayısıyla Dr. Abdullah Bey'in bu anlamda ilk çalışmaları başlattığı tarih olan 1868 yılı Türk Kızılay için bir başlangıç noktasıdır ama çoğu kaynak tüzüğünün kabul edildiği tarih olan 1869 yılını milat olarak kabul etmektedir. Bugün Kızılay'ın çıkardığı dergiye vermiş olduğu isim aslında bu tartışmalara adeta son noktayı koyarcasına 1868'dir.

“Abdullah Bey’in heyecanla başladığı ve kurulması için çok özverili bir şekilde çalıştığı kurumun vücuda gelmiş hâlini göremeden vefat etmesi belki de bu konunun en üzücü tarafıdır. Onun ölümünden sonra cemiyetle ilgili çalışmalar rafa kalkmış, cemiyet adeta babasını kaybetmiş bir çocuk gibi yetim ve koruyucusuz kalmıştır.”

Abdullah Bey’in heyecanla başladığı ve kurulması için çok özverili bir şekilde çalıştığı kurumun vücuda gelmiş hâlini göremeden vefat etmesi belki de bu konunun en üzücü tarafıdır. Onun ölümünden sonra cemiyetle ilgili çalışmalar rafa kalkmış, cemiyet adeta babasını kaybetmiş bir çocuk gibi yetim ve koruyucusuz kalmıştır. 1876 yılına kadar bu durum devam edecek, ancak bu tarih itibarıyla cemiyet çalışmalarına yeniden başlayacaktır.

Osmanlı’da Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin yeniden toparlanması bir savaşlar dönemi diye adlandırabileceğimiz sürecin içerisinde tekrar gündeme gelecektir. 1876 yılı ve sonrası Osmanlı Devleti için hem kendi içinden doğan Karadağ ve Sırbistan gibi iki devletle savaştığı döneme, hem de hemen akabinde gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı dönemine denk gelecektir. İki yıl süren sessizliğin ardından cemiyetin yeniden örgütlenmesini sağlayan gelişme, işte bu Osmanlı-Rus Savaşı’nın başlamasıyla gerçekleşmiştir. Osmanlı-Rus Savaşı’nda Rus kuvvetlerinin ilerleyişi karşısında Osmanlı orduları büyük kayıplar vermekte, savaşta yaralı askerlere ilk yardım ulaştırmada yetersiz kalmaktaydı. İşte bu yetersizliğin görülmesi, Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin tekrar hayata geçirilmesinde büyük oranda etkili olmuştu.¹⁰⁸

11 Haziran 1868 tarihinde Mecrûhîn ve Marzâ-yı Askeriyye İmdâd ve Muâvenet Cemiyeti (Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti) adıyla kurulan cemiyet, 14 Nisan 1877’de Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adını alarak bir daha kesintiye uğramadan çalışmalarına başlamıştır.

Dr. Abdullah Bey'in Vefatı ve Eserleri

Dr. Abdullah Bey'in Son Günleri ve Vefatı

Abdullah Bey, 20 Haziran 1868'de Hilâl-i Ahmer'in ilk çalışması olan cemiyet için bir komite kurmayı başardığını Uluslararası Yaralıları Yardım Cemiyeti Komitesine bildirdiği yazısında yaşadığı yoğun süreçten bahsetmiştir. İlerlemiş yaşının da etkisiyle “*Takat ve metanetimın sarsıldığıнын farkındayım, şayet böyle giderse bu benim son işim olacak, beni hatıranıza kaydedin ve yâd edin. Allah sizlere kanın olmadığı üstün zaferler ihsan etsin, böyle hayırlı bir işe başlama fırsatını verdiği için O'na şükürler olsun.*”¹⁰⁹ diyerek oldukça bitkin olduğunu ifade eden cümleler sarf etmişse de yine de son nefesine kadar çalışmaktan geri durmamıştır. Doğayı ve çalışmayı çok seven Dr. Abdullah Bey, yaz sıcaklarına ve ilerlemiş yaşına aldırmadan arazide çalışma yapmaya devam etmiştir. İşini severek yapmanın ötesinde adeta işine aşk ile bağlı bir bilim adamı olduğunu kanıtlarcasına

“*Tıp tarihçisi Prof. Arslan Terzioğlu'nun verdiği bilgilere göre, Dr. Abdullah Bey öldüğünde Eyüp Defterdar Camii'nin haziresine defnedilmiştir. Adnan Menderes döneminde ise caminin haziresi yol yapımı nedeniyle küçültülürken mezar başka bir yere nakledilmiştir.*”

2012 yılında Defterdar Camii'nin bahçesine Abdullah Bey ile Kırımlı Aziz Bey'in adlarının yazıldığı sembolik bir mezar taşı dikilmiştir.

Servet-i Fünûn:

Servet-i Fünûn edebiyatı veya topluluğun kendini anarken kullandığı adıyla Edebiyat-ı Cedîde, II. Abdülhamid döneminde, Servet-i Fünûn adlı derginin çevresinde toplanan sanatçıların Batı etkisinde geliştirdikleri bir edebiyat hareketidir.

“Kızılay Cemiyetinin Ankara'daki arşivinde Cemiyet'in dört kurucusunun portrelerinden oluşan bir tablo yer almaktadır. Birinci sırada Marko Paşa'nın portresinin yer aldığı bu tablodaki diğer isimler ise; Kırımlı Dr. Aziz Bey, Dr. Abdullah Bey, Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa'dır.”

çalışmalarına hayatı boyunca hiç ara vermemiştir. O tarihlerde Anadolu Şimendifer hattının Üsküdar-İzmit kısmında bir arazi çalışması yaptığı sırada rahatsızlanmıştır.¹¹⁰ Yorgun bedeni, arazi şartlarında ve yaz sıcaklığında çalışmaya daha fazla dayanamamış ve 30 Ağustos 1874'te İstanbul'da Kalyoncu Kulluğu karşısında oturduğu evinde hayata gözlerini yummuştur. Cenazesi Defterdar Caminin kabristanına defnedilmiştir.¹¹¹

Tıp tarihçisi Prof. Arslan Terzioğlu'nun verdiği bilgilere göre Dr. Abdullah Bey öldüğünde Eyüp Defterdar Caminin haziresine defnedilmiştir. Adnan Menderes döneminde ise caminin haziresi yol yapımı nedeniyle küçültülürken mezar başka bir yere nakledilmiştir.¹¹² 1975 yılında Kemal Erguvanlı'nın da içinde yer aldığı bir heyet Dr. Abdullah Bey'in mezarını bulmaya yönelik bir çalışma başlatılırsa da o dönemlerde yeni yol geçmesi ve mezarlığın onarılması nedeniyle mezar taşlarının bir kısmının kaldırıldığını öğrenmişler ve Abdullah Bey'in mezar taşını bulamamışlardır. 1994 yılında tarihçiler Abdullah Bey'in ölümünün 120. yılı nedeniyle bir toplantı düzenlemiş ve bu toplantıda Eyüp'teki mezarının yenilenmesine karar verilmiştir. Abdullah Bey'in kemikleri eski yerine konulup mezar taşı yenilenmiştir. İki yıl sonra nedeni belirsiz bir şekilde Dr. Abdullah Bey'in kemikleri Eyüp'ten alınıp başka yere taşınmıştır, kemiklerinin nereye defnedildiği ise bilinmemektedir.¹¹³ Daha sonra, Eyüp'teki mezarı da yol geçecek diye yerinden kaldırılmıştır. Hilâl-i Ahmer'in kurucuları arasında yer alan Dr. Aziz Kırımlı Bey'in de mezarı kaybolmuştur. 2012 yılında Defterdar Mahmut Efendi Caminin bahçesine

hem Dr. Abdullah Bey'in hem de Dr. Aziz Kırımlı Bey'in adlarının yazılı olduğu sembolik bir mezar taşı dikilmiştir.¹¹⁴

۲۴۲ صحیفه ثروت قنون نومبر ۱۲۱۲

محرم دوقنور عبده پاك
ابلك حلال احمر جعيني مؤسسلرند - ۱۸۶۷ ده پارس سر كيشده
حكومت عثمانیه طرفندن مرخص قىلىن قىلىش ايدي
Fai Dr. ABDULLAH BEY

مكتب طيبة شاهانه ناطرى دوقنور ماركو پاشا
Dr. MARCO PACHA
Directeur de l'Ecole Impériale de Médecine.

انلری حلال احمری فعل بر وضوح ایله بزه طانتیدی . تره نلرك ء آراه نلرك قوج قوج طاشیدقاری بارملی ء خسته عسكلرله پای تختك پاكز خسته خانه نلرك دكل مانی عوممه سندن ده بر جوغتك طولیغی یقیدن كوره بیللر ء هله بر اراقق استانبول سورلندن آقین آقین شهره كیرن قوافل مهاجرینك جامع ء مدرسه ویا شوراده بوراده تدارك ایدين خانه لرده سافته ء آلقاه خسته قله حتی اولومه هر كون نجه لشكركری كورمش اولانلر حال احرك یوفلاكت مدعته اینجیده ساردی بی یازالرك سلیدی كوز یاشلرك تحفیف و تسكین ایندیكى آلامك نه قدر جوق اولدیغی ء آچدیغی مرحمت و شفقت اغوشه بیکلرجه بیجاره نك فصل بر امید برتهلكه ایلدیغی البته بایلرلر

مكتب طيبة شاهانه مطبلرندن
دوقنور قریم عزیز بك
Dr. AZIZ BEY KRIMI
Prof. à l'Ecole Impériale de Médecine.

مكتب طيبة شاهانه ناطرى وعیلس امور صیه رئیس دوقنور عارف بك
Dr. ARIF BEY
Président du Conseil Sanitaire

مكتب طيبة شاهانه مطبلرندن دلمه سودا فانی پاشا
FAIK PACHA DELLASSOUDA
Professeur à l'Ecole Impériale de Médecine.

حلال احرك ایلك مؤسسلری
Les premiers fondateurs du Croissant-rouge ottoman

Abdullah Bey'in vefatından 40 yıl sonra Servet-i Fünun Dergisi'nin 1212. sayısında Hilal-i Ahmer'in kuruluşu ve faaliyetlerinden bahseden bir yazıda Hilal-i Ahmer'in ilk üyeleri alt başlığının üzerinde Dr. Abdullah Bey, Marko Paşa, Dr. Aziz Kırımlı Bey, Dr. Arif Bey ve Dr. Faik Paşa'nın fotoğrafları yer almaktadır.

Günümüzde artık bulunmayan
Abdullah Bey'in büstü

1968 yılında Ankara Kızılay'daki merkez binasının bahçesine Abdullah
Bey'in bir büstü dikilmiştir.

Abdullah Bey'den Sonra Onu Anmak İçin Yapılan Çalışmalar

1911 yılında Kızılay Derneği Hanımlar Merkezi, merkez binasına Henry Dunant ve Abdullah Bey'in birer resmini asmışlardır. Kızılay Cemiyetinin Ankara'daki arşivinde Cemiyet'in dört kurucusunun portrelerinden oluşan bir tablo yer almaktadır. Birinci sırada Marko Paşa'nın portresinin yer aldığı bu tablodaki diğer isimler ise; Kırımlı Dr. Aziz Bey, Dr. Abdullah Bey, Serdâr-ı Ekrem Ömer Paşa'dır. Abdullah Bey'in ölümünden sonra Osmanlı Yaralılarına İmdat ve Muavenet Cemiyeti adeta yetim kalmış ve dağılmıştır. Cenevre Uluslararası Yaralılarına Yardım Komitesinin 8 Temmuz 1876 tarihli genelgesinde de bu durum açıkça belirtilmiş, cemiyetin akıbeti hakkında bilgi talebini içeren yazılar yazmalarına rağmen bir tür-

“Abdullah Bey'in
ismi çeşitli zamanlarda
posta pullarında da
yaşatılmıştır.”

Bunun yanı sıra bugüne kadar farklı zamanlarda Abdullah Bey'in farklı alanlardaki çalışmalarına dair kitap, makale ve bildiriler yayınlanmış, bu kıymetli bilim adamının bilhassa Osmanlı Devleti'ne kattığı değer ortaya konmaya çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde Bilimin İlerlemesine Katkısı: Çalışmalarını Yazıya Dökmesi

Dr. Abdullah Bey, ilmî çalışmalarında bulduklarını paylaşmaya açık bir kişiliğe sahipti. Farklı alanlara ilgi duyan biri olarak çalışmalarının sonuçlarını çeşitli gazete ve dergilerde yayınlamıştır. Entomoloji, paleontoloji ve jeoloji alanında bilhassa İstanbul'da yaptığı çalışmaların sonuçlarını yayınlamasıyla Osmanlı ilminde bu alanlarda önemli gelişmelerin ilk adımını atan kişi olmuştur. Osmanlı topraklarına gelmeden önce de bilgisini paylaştığı çalışmaları yayınlanmıştır. 1843 yılında Forstmann ve Görtner adlı iki arkadaşıyla birlikte çiftçiler için *Allgemeinen Österreichlichen Zeitschrift für den Landwirth* adlı bir dergi çıkarmıştır. Yazılarının bir kısmı doğa araştırmacısı Lorenz Öken'in yayımladığı *Isis*'in, bir kısmı da Wilhelm Haidinger'in çıkardığı *Naturwissenschaftlichen Abhandlungen*'in ciltlerinde bulunmaktadır.¹¹⁹

Abdullah Bey'in Fransızca yazdığı notları, muavini ve halefi Dr. İbrahim Lütfü Bey tarafından Türkçe'ye çevrilerek 1875'de yayınlanmıştır. Öğrenciler için hazırlanan ve 584 sayfadan oluşan hacimli olan bu kitap 4 bölümden tavsifu'l ahcar [mineral ve taş bilimi], tevellüdü'l ahcar [taş oluşumu], tavsifi tabakat [katman bilimi], tevellüdü

arz [dış etkenler, fiziksel jeoloji]) oluşmakta Dr. Abdullah Bey'in yeni ulaştığı bulgulara da yer vermektedir.¹²⁰

Abdullah Bey' in tıp zoolojisiyle ilgili Fransızca kaleme aldığı kitabı kendisinin ölümünden sonra yardımcılarında Miralay Dr. Raşit Bey tarafından Türkçeye çevrilerek 1876'da yayımlanmıştır. Bu kitabın adı *Fenn-i Hayvanat-ı Tıbbiye*'dir. Bu ve buna benzer çok kıymetli eserler ve el yazısı notlar bırakan Abdullah Bey'in çalışmaları kendisinden sonra yazılacak akademik eserler için ana kaynak niteliğindedir.

Dr. Abdullah Bey'in Osmanlı Topraklarında Yaptığı Yayınlar:

1. *Notice sur une collection des fossiles devoniens du Bosphore*. Bull. Soc. Géol. France, 11.24, S. 621, Paris, 1867.
2. Une note sur le devonien du Bosphore, *C.R.A.* 64: 1220, Paris, 1867.
3. Faune de la formation devonienne de Bosphore de Constantinople, *Gazette Médicale d'Orient*, 1869, 12:184-188.
4. Sur la société de secours aux blessés millitaires de l'Empire Ottoman á Constantinople. *Gazette Médicale d'Orient*, 1869, 13: 67-70, 92-93, 105-107 ve 124-128.
5. Die Umgebung des Sees Kütschühchekmedje in Rumelien, *Verhandi. D. K.K. Geolog R.A.S.* 263, 1869.

6. Des fossile, du calcaire dévonien du Bosphore, *Gazette Médicale d'Orient*, 1870, 14: 47-48, 78-79.
7. Remarque géologique sur les calcaires dévonien du Bosphore. Boll. Del. R. Com. Geol. D'Italia, 1: 187-189. Roma, 1870.
8. Remarques géologique sur les terrain de Brousse, le Mont Olympe, et le Mont Katirli, *Gazette Médicale d'Orient*, 1870, 14: 94-95.
9. Du métamorphisme en général et en particulier du métamorphisme des roches. *Gazette Médicale d'Orient*, 1871, 14: 1616-170 ve 171-184.
10. Apercue général sur l'anthropologie et l'histoire de l'état préhistorique du genre humain. *Gazette Médicale d'Orient*, 1871, 15: 17-46 ve 49-61.
11. Sur la société de secours aux blessés militaires. *Gazette Médicale d'Orient*, 1872, 15: 81-93.
12. Etudes geologique sur le Bosphore. La faune fosilse de la localité "Balta-Liman". *Gazette Médicale d'Orient*, 1872, 16: 89-94 ve 101-103.
13. Etudes géologiques sur les environs de Constantinople Yarym Bourgas, Macri Keuy, Saray-Keus, *Gazette Médicale d'Orient*, 1872, 16: 144-149, 172-175 ve 186-189.
14. Cours élémentaire de la géologie. *Gazette Médicale d'Orient*, 1873, 6: 172- 175
15. Rapport sur le troisième Congrès Médicale International à Vienne, *Gazette Médicale d'Orient*, 1873, 16: 132-134.

16. Notices sur les hôpitaux civils de Constantinople. *Gazette Médicale d'Orient*, 1874, 18: 35-38, 115-121, 141 142 ve 174-179 (Zoéros ve Mordtmann ile birlikte).¹²¹

Abdullah Bey'in Viyana'daki Naturhistorisches Museum Viena arşivinde yer alan el yazısı notlarının tasnif edilmiş kayıtları:

- 1- Perifications du Bosphore dans les couches paléozoïques du terrain devonien: 63 tab. (coloured drawings) and 5 text
- 2- Notebook 1862 (handwriting) about linguistics: 112 pages with illustrations.
- 3- Handwritings, drawing (maps), waterpaintings, pencil drawings about geography, geology and paleontology: 92 pages
- 4- Botanic (« Herbarium phytotomique dédié à Sa Majesté le Sultan Abdul Aziz ») and « Etudes géologiques sur le Bosphore » : 16 pages
- 5- Manuscript music (1860) : 34 pages
- 6- Botanical manuscript from Karl Koch copy by Hammerschmidt 12 pages (including 4 Herbarium specimens)
- 7- Letter 1860: 2 pages 8) Exposition sur la Phonometrie.... 202 pages total 538 pages¹²²

Sonuç

1801’de Macar topraklarında Karl Eduard Hammerschmidt adıyla dünyaya gelen ve 1848’de kaçarak geldiği Osmanlı topraklarında Müslüman olduktan sonra yeni bir isim alıp adeta yeniden doğan Dr. Abdullah Bey; 73 yıllık ömründe hem farklı alanlarda ilmi çalışmalar yapmış hem de insanlık için evrensel ideallerle Osmanlı Devleti’nde en mühim yardım kurumlarından biri olan Hilâl-i Ahmer’in kurulması için ilk adımı atmıştır.

Abdullah Bey, doktorluk ve tıp fakültesi hocalığının yanı sıra doğa aşığı bir bilim adamıdır. Böcekler ve bitkilerin incelenmesi ve ilk hâllerini daha uzun süre korumalarının sağlanması üzerine çalışmakla beraber tıp zoolojisiyle de ilgilenmiştir. Ayrıca bu çalışmalarını el yazısı notlar ve kendi çizimleriyle destekleyerek gelecek nesillere aktarmıştır. Bunların yanı sıra eskiçağlara ait kalıntılardan çıkarılan fosillerin incelenmesi ve sergilenmesi hususunda ne yapılabilir düşüncesiyle hareket etmiş ve bu konuda bazı girişimlerde de bulunmuştur. Çok farklı alanlara meraklı olan Abdullah Bey bir yandan eskiçağa ait dilleri incelemiş, onların daha kolay öğrenilmesiyle ilgili yöntemler geliştirmeye çalışmış diğer yandan da orta seviyede batı müziği nazariyatı sayılabilecek notlar kaleme almıştır. Osmanlı Devleti’nde geniş kapsamlı ilk doğa bilimleri müzesini kurmuş, bu müzeyle başta öğrenciler olmak üzere Osmanlıların doğaya olan ilgilerinin artmasına vesile olmuştur. Adeta bu dünyaya izini bırakmak istercesine meraklı olduğu ve üzerinde çalıştığı

hemen her konuya dair notlarıyla gelecek nesillere ve de bilimin gelişmesine katkı sağlama düsturuyla yaşadığı anlaşılmaktadır.

Dr. Abdullah Bey, farklı alanlarla ilgili yeni yöntemler bulmaya gayret eden ve yeni aletler geliştirmeye yönelik çalışmalar yapan bir bilim adamıdır. Tıp fakültesinde öğrenci yetiştirirken diğer yandan *İlim dünyasına ve insanlığa katkı sağlamak için ne yapabilirim?* sorusuna cevaplar aramış, bulduğu cevaplar insanlığı bir adım daha ileriye götüren sonuçları beraberinde getirmiştir. Eter narkozu konusunda geliştirdiği alet, kendisinden önceki örneklerinden çok daha pratik olması yönünden önemli bir gelişme olarak tıp tarihine geçmiştir. 1848 yılında vatanını bırakmak zorunda kalarak kaçıp geldiği Osmanlı Devleti'nde yaptığı çalışmalarla kendisini koruyan devletin de ilim dünyasında adının duyurulmasına katkıda bulunmuştur.

Abdullah Bey, sadece yaptığı ilmi çalışmalarla değil aynı zamanda Osmanlı topraklarında Kızılhaç benzeri yaralı askerlere yardım sağlayacak bir kuruluşun ilk çalışmalarını da başlatmıştır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adıyla kurulacak bu kurumun temelleri 1864 yılına dayanmaktadır. 1864'te Cenevre Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla savaş alanlarında yaralılara yardım etme hayalini gerçekleştirmeye yolunda önemli bir adım atan Henry Dunant ve arkadaşları, bu sözleşmeyi imzalayarak ülkelerinde Kızılhaç derneklerini kurabilecek uygun kişileri aramaya başlamışlardı. Abdullah Bey'yle Paris'te yollarının kesişmesi Osmanlı Devleti için de bir milat olacaktır. Hilâl-i Ahmer'in kurulması için harekete geçen Abdullah Bey, canla başla ça-

lıymış, bu vazifeye kendini adanmıştır. Ülkesinden kaçarak geldiği Osmanlı Devleti'ni vatanı olarak gören Abdullah Bey, Osmanlı'ya katkı sağlamak için yaptığı çalışmalarındaki titizliği ve hassasiyeti Hilâl-i Ahmer'i kurmak için de göstermiştir.

Osmanlı Devleti'ni çeşitli uluslararası toplantılarda temsil eden Dr. Abdullah Bey, 1867'de Paris'teki Uluslararası Fuar'da devlet adına görev aldığı gibi kendi özel çalışmalarından bazılarını da sergilemiştir. Fuar'da yapılan madalya töreninde Osmanlı Devleti'ne gümüş madalya kazandırmıştır. Paris'teki sergi sonrasında Abdullah Bey'in çabaları ilk meyvesini vermiş, 11 Haziran 1868'de Hilâl-i Ahmer'e giden yolun ilk adımı olan Mecnûhîn ve Marzâ-yı Askeriye-ye İmdâd ve Muâvenet Cemiyeti 66 kişilik üyesiyle kurulmuş ve tüzüğü 7 Temmuz 1869 tarihinde oy birliğiyle kabul edilmiştir. Fakat bütün bu uğraşlara rağmen bu dönemlerde Osmanlı Devleti'nin oldukça sıkıntılı günler yaşaması, Hilâl-i Ahmer'e olan ilginin azalmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti, bir yandan Balkanlar'da isyanlarla uğraşırken bir yandan da Arap vilayetlerinde yaşanan hareketlenmelerle karşı karşıya kalmıştır. Bununla beraber Mısır'da Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla büyük devletlerin bu bölgede yoğunlaşan nüfuz mücadelesinin ortasında kalmıştır. Bütün bunlara ilaveten Osmanlı topraklarının çok yakınında, millî birliğini kuran iki yeni devlet ortaya çıkmıştır. Yeni kurulan Almanya ve İtalya'nın kendilerine sömürge bulma çalışmalarına başlamaları tam da bu döneme denk gelmiştir. Bilhassa İtalya'nın saldırgan politikası Osmanlı topraklarına yönelmiştir.

XIX. yüzyılın başında, dünya için oldukça zor yılların içine doğmasına rağmen Abdullah Bey, kendisi de zorlu yollardan geçerek hiçbir şeyi altın tepside kendisine sunularak elde etmediği bir ömrü çoğu akranından daha bereketli bir şekilde yaşayıp arkasında güzel anılan bir isim bırakmıştır. Fakat malesef Abdullah Bey'in, kurulması için büyük özveri ve çaba gösterdiği Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin gelişimini görmeye ömrü vefa etmemiştir.

Dipnotlar

- 1 Zeki Mesud Alsan, "1949 Cenevre Sözleşmeleri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 7, sayı 3-4, Ankara, 1950, s. 38-39.
- 2 Mesut Çapa, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti* (1914-1925), Türk Kızılayı Yayınları, Ankara, 2010, s. 9.
- 3 Akgün, Seçil Karal ve Murat Uluğtekin, *Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a*, TDV Yayınları, Ankara, 2002, s. 7.
- 4 Emine Karacaoğlu, "Uluslararası İnsani Hukuk ve Uluslararası Kızıllaç-Kızılay Hareketi", *İnsan Hakları Yıllığı Dergisi*, c. 16, sayı 16, 1994, s. 51.
- 5 <http://kizilaytarih.org/dosya001.html>
- 6 Uluslararası Yaralı Askerlere Yardım Komitesinin kuruluşu tarihiyle alakalı bilgi için *bk.* "Tribute to the Pioneers of the International Committee of the Red Cross" <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S0020860400061532a.pdf>
- 7 Uluslararası Kızıllaç Komitesinin kuruluşuyla alakalı detaylı bilgi için *bk.* "From the battle of Solferino to the eve of the First World War", <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/57jnvpt.htm>
- 8 Esra Katıman, "Yardım Kuruluşu Olmanın Ötesinde Bir Örgüt: Uluslararası Kızıllaç Komitesi", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* <http://tbddergisi.barobirlik.org.tr/m2015-116-1454>.
- 9 Uluslararası Kızıllaç Komitesinin Tüzüğü'nün tamamı için *bk.* <http://www.icrc.org/fr/doc/resources/documents/misc/icrc-statutes-080503.htm>,
- 10 <https://www.redcross.org.cy/tr/about-us/international-red-cross>
- 11 Manfred Skopec, "Ergänzungen zur Biographie von Karl Eduard Hammerschmidt (1801-1874) Anhand Österreichischer Quellen", Die Hohe Medizinschule Galatasaray und ihre Bedeutung für die moderne Türkische Medizin Berichte des Symposions am 18.9.1989 anlässlich des 150. İstanbul 1993, s. 91; Doğum tarihini 1799 olarak veren sınırlı sayıda kaynak olmakla beraber daha önce yapılmış çalışmaların çoğunda doğum tarihi 1800 olarak verilmektedir. Fakat doğum tarihini gün, ay ve yıl şeklinde veren Manfred'in çalışması bu kadar açık ve net bilgi veren bir kaynak olduğu için doğru olanın bu tarih olduğunu düşünerek bu tarihi doğum tarihi olarak vermeyi daha doğru bulduk. Viyana'da bulunan Naturhistorisches Museum Wien'in arşivinde de Abdullah Bey'in doğum tarihinin 1801 olarak alındığı internet adreslerinden açıkça görülmektedir. *bk.* https://www.nhm-wien.ac.at/forschung/archiv_fuer_wissenschaftsgeschichte/sammlungen/abdullah_bey; Ayrıca önemli biyografi ansiklopedileri arasında yer alan *Österreichisches Biographisches Lexikon*'da da doğum tarihi 12 Haziran 1801 olarak verilmiştir. *bk.* "Hammerschmidt, Karl Eduard (Abdullah Bey)", *Österreichisches Biographisches Lexikon*, <http://www.biographien.ac.at/oebf?frames=yes>
- 12 Emine Karahocagil Aslaner, "Kızılay'ın Kurucusu Bilim Adamının Mezarı Kayıp", *Türk Kızılayı'nın Kurucusu: Dr. Abdullah Bey*, haz. Sefa Saygılı, Ankara, 2010, s. 52; "Hammerschmidt, Karl Eduard (Abdullah Bey)", *Österreichisches Biographisches*

- Lexikon*, <http://www.biographien.ac.at/oeb1?frames=yes>
- 13 Arslan Terzioğlu, “Şimdiye Kadar Bilinmeyen Kaynaklar Işığında Dr. Macarlı Abdullah Bey’in Tababete ve Kızılay’ın Kuruluşuna Katkıları”, *Türk Kızılayı’nın Kurucusu: Dr. Abdullah Bey*, haz. Sefa Saygılı, Ankara, 2010, s. 33.
 - 14 Arslan Terzioğlu, Dr. Karl Eduard Hammercshmidt’in Viyana Üniversitesine bağlı sivil Tıp Fakültesinde değil askeri tıp ve cerrahi akademisi olan Josephinumda tıp ve cerrahi tahsili yaptığını tespit ettiğini yazmıştır. Bu konuya dair açıklayıcı bilgilendirme yapmaktadır. *bk.* Arslan Terzioğlu, “Şimdiye Kadar Bilinmeyen Kaynaklar Işığında Dr. Macarlı Abdullah Bey’in Tababete ve Kızılay’ın kuruluşuna Katkıları”, *Kızılay Dergisi*, sayı 64, 1994.
 - 15 Aslaner, “Kızılay’ın Kurucusu Bilim Adamının Mezarı Kayıp”, s. 52.
 - 16 Ayşe Öz, “1848-1849 Macar bağımsızlık Mücadelesi’nde Sándor Petofi’nin Yeri ve Sekellere Dair Düşünceleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. 55, sayı 1, 2015, s. 179.
 - 17 Abdullah Saydam, “Osmanlıların Siyasi İlticalara Bakışı ya da 1849 Macar-Leh Mültecileri Meselesi”, *Belleten*, c. 61, sayı 231, Ankara, 1997, s. 340.
 - 18 Musa Gümüş, *Osmanlı Modernleşmesinde Yabancılar: Leh ve Macar Mülteciler*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 28.
 - 19 Levent Düzcü, “Korku İle Tedbir Arasında Bir İhtilali İzlemek: 1848 İhtilali ve Osmanlı Devleti”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 38 (Ağustos 2016), s. 60-61.
 - 20 Umut C. Karadoğan, “XIX. Yüzyıl Avrupa’sında Yaşanan İhtilal Hareketleri ve Bu İhtilallerin Osmanlı Devleti İle Türkiye Cumhuriyeti’ne Etkileri”, *Akademik Bakış Dergisi*, *Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü*, sayı. 35, 2013, s. 34.
 - 21 Esirlerin iadesi hususunda ayrıntılı bilgi için *bk.* Abdullah Saydam, “Osmanlıların Siyasi İlticalara Bakışı...” s. 363-364
 - 22 Düzcü, “1848 İhtilali ve Osmanlı Devleti”, s. 72-73.
 - 23 Kemal Erguvanlı, “Türkiye’de Jeoloji Araştırmalarında Jeoloji Öğretiminde Öncüler”, *Yer Yuvarı ve İnsan Dergisi*, c. 4, sayı 1 (Şubat 1979), s. 6.
 - 24 Kemal Erguvanlı makalesinde Osmanlı’ya gelişinde Mekteb-i Tıbbiye’nin ıslah edilmesi için getirilen okul arkadaşı Dr. Bernard’ın olmasının etkisi olabileceğini ifade etmiştir. Kemal Erguvanlı, “Doktor Abdullah Bey’in Hayatı ve Eserleri”, *Türkiye Jeoloji Bülteni*, c.5, sayı 12, 1954, s. 270.
 - 25 Gümüş, *Osmanlı Modernleşmesinde Yabancılar...*, s. 37.
 - 26 Erguvanlı, “Doktor Abdullah Bey’in Hayatı ve Eserleri”, s. 270; İstanbul hükümeti, Avusturya’nın mültecilerle ilgili üzerine gelen baskılarını azaltmak için mültecilerin Müslüman olup Osmanlı tebaasına katılmalarını teklif etmiştir. Pek çok mülteci bu teklife riayet ederek Müslüman olmuş, Osmanlı ordusunda ve devletin çeşitli kademelerinde önemli görevler almışlardır. Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2014)*, Der Yayınları İstanbul, 2015, s. 226; Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk, Abdullah Bey’in İstanbul’da Müslüman olduğunu yazmaktadır. *bk.* Feridun Nafiz Uzluk, *Türkiye Kızılay Cemiyeti’nin Kuruluşuna Kısa*

- Bir Bakış I. Milli Kızılay Konferansı (11-13 Haziran 1964)*, Ankara, 1964, s. 25. Bu şekilde bilgi veren tek kaynak budur, diğer kaynaklar Abdullah Bey'in Şam'da Müslüman olduğunu yazmakta olsa da Arslan Terzioğlu da İstanbul'da Müslüman olduğu çıkarımını destekleyen ifadelerde bulunmuştur. *bk.* Arslan Terzioğlu, "Şimdiye Kadar Bilinmeyen Kaynaklar Işığında Dr. Macarlı Abdullah Bey'in Tababete ve Kızılay'ın kuruluşuna Katkıları", *Kızılay Dergisi*, sayı 64, 1994.
- 27 Kemal Erguvanlı, "Türkiye'de Jeoloji Araştırmalarında Jeoloji Öğretiminde Öncüler", *Yer Yuvarı ve İnsan*, c. 4, sayı 1 (Şubat 1979), s. 10.
- 28 Hüsni Ada, *İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (1868-1911)*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2021, s.11.
- 29 https://www.nhm-wien.ac.at/forschung/archiv_fuer_wissenschaftsgeschichte/sammlungen/abdullah_bey
- 30 Erguvanlı, "Türkiye'de Jeoloji Araştırmalarında Jeoloji Öğretiminde Öncüler", s. 6.
- 31 Terzioğlu, "Şimdiye Kadar Bilinmeyen Kaynaklar Işığında Dr. Macarlı Abdullah Bey'in Tababete ve Kızılay'ın Kuruluşuna Katkıları", s. 42.
- 32 Salaheddin Bey, *Türkiye 1867 Evrensel Sergisi*, İstanbul Fuar Merkezi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 118.
- 33 Salaheddin Bey, *Türkiye 1867 Evrensel Sergisi*, s. 119;
- 34 Unat, "Macarlı Dr. Abdullah Bey (Karl Eduard Hammerschmidt) ve Türkiye'deki Çalışmaları", s. 20 ve Feza Günergun'un makalesinde bronz madalya aldığı yazmaktaysa da sergiden bahseden 1867 yılına ait yıllıkta gümüş madalya olduğu belirtilmiştir. *bk.* Feza Günergun, "Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin 1870'li Yılların Başındaki Doğa

Tarihi Koleksiyonu", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi (Asuman Baytop Armağanı)*, c. 11, sayı 1-2, 2010; Conférences internationales des sociétés militaires de secours aux blessés des armées de terre et de mer, Tenues à Paris en 1867. Partie 2. 1867.

- 35 Jeolojik zaman çizelgesi için *bk.* https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/d748435d8f4f247_ek.pdf
- 36 Erguvanlı, "Türkiye'de Jeoloji Araştırmalarında Jeoloji Öğretiminde Öncüler", s. 8.
- 37 Unat, "Macarlı Dr. Abdullah Bey (Karl Eduard Hammerschmidt) ve Türkiye'deki Çalışmaları", s. 25.
- 38 <https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/exploratiochemindeferrem.pdf>
- 39 <https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/formationdevonieneroches.pdf>
- 40 <https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/formationcalcairedevonien.pdf>
- 41 <https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/formationdevonien.pdf>
- 42 https://www.nhm-wien.ac.at/forschung/archiv_fuer_wissenschaftsgeschichte/sammlungen/abdullah_bey
- 43 Unat, "Macarlı Dr. Abdullah Bey (Karl Eduard Hammerschmidt) ve Türkiye'deki Çalışmaları", s. 25.
- 44 <https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/faumedevonbosphore.pdf>
- 45 M. Namık Yalçın, "İstanbul'un Kaybolan Değerlerine Farklı Bir Örnek: Jeolojik Miras", *Mimar.ist*, Kış 2017, sayı 58, Ada, "Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti (1868-1911)", s.21.
- 46 Erguvanlı, "Türkiye'de ...Jeoloji Öğretiminde Öncüler", s. 7.

- 47 <https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/faumedevonbosphore.pdf>
- 48 Bu müzeyle ilgili daha geniş bilgi ve konuyla ilgili doktora tez sunumu için bk. https://www.youtube.com/watch?v=a_RnujT2oK8&t=906s
- 49 Semih Çelik, "İstanbul'un İlk Doğa Tarihi Müzesi: Galatasaray Mekteb-i Tıbbiye-i Adliyesi Numunehanesi (1839-1850)", *Toplumsal Tarih*, Kasım 2019, s. 34; Murat Erdin, *Dünya Hala Büyük Yaşam Hala Kısa*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2018, s. 18.
- 50 Emine Karahocagil Aslaner, "Kızılay'ın Kurucusu Bilim Adamının Mezarı Kayıp", s. 54.
- 51 Erguvanlı, "Türkiye'de Jeoloji Araştırmalarında Jeoloji Öğretiminde Öncüler", s. 8; Feza Günergun, "Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin 1870'li Yılların Başındaki Doğa Tarihi Koleksiyonu", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi (Asuman Baytop Armağanı)*, c.11, sayı 1-2, 2010, s. 338.
- 52 Unat, "Macarlı Dr. Abdullah Bey (Karl Eduard Hammerschmidt) ve Türkiye'deki Çalışmaları", s. 24.
- 53 Günergun, "Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin 1870'li Yılların Başındaki Doğa Tarihi Koleksiyonu", 342.
- 54 Erguvanlı, "Türkiye'de Jeoloji Araştırmalarında Jeoloji Öğretiminde Öncüler", s. 8.
- 55 <https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/appelsocacad.pdf>
- 56 <https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/physanatomischsprachlaut.pdf>
- 57 <https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/ikondarstellungen.pdf>
- 58 <https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/expophono.pdf>
- 59 <https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/systemephilologique.pdf> <https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/systemephilologique2.pdf>
- 60 Salaheddin Bey, Türkiye 1867 Evrensel Sergisi, s. 119. Bu sistemden el yazması eserinde bahsetmiştir ancak elimizde maalesef buna dair sadece birkaç sayfa el yazması notlar bulunmaktadır. bk. <https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/ecritureassyrienne.pdf>
- 61 Aslaner, "Kızılay'ın Kurucusu Bilim Adamının Mezarı Kayıp", s. 52.
- 62 Terzioğlu, "Şimdiye Kadar Bilinmeyen Kaynaklar Işığında Dr. Macarlı Abdullah Bey'in Tababete ve Kızılay'ın Kuruluşuna Katkıları", s. 38.
- 63 Unat, "Macarlı Dr. Abdullah Bey (Karl Eduard Hammerschmidt) ve Türkiye'deki Çalışmaları", s. 27
- 64 Unat, "...Türkiye'deki Çalışmaları", s. 26.
- 65 Ekrem Kadri Unat, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Tıp Zoolojisi ve Parazitoloji*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1970, s. 16.
- 66 <https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/musikabdullahbey.pdf>
- 67 <https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/musikabdullahbey.pdf>
- 68 <https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/notenab.pdf>
- 69 <https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/notenfeuerwehrgalopp.pdf>

- 70 Soci  t   Ottomane de Secours Aux Bless  s et Malades Militaires Annuaire 1877-78, Vol.1, Constantinople, 1878, s.4.
- 71 Erguvanlı, "Türkiye'de Jeoloji Araştırmalarında Jeoloji   ğretiminde öncüler", s. 9.
- 72 *Gazette M  dicale d'Orient*, Ağustos 1869, S. 5, s. 69-70.
- 73 Bugün Almanya'nın kuzeydoėusunda bulunan bir eyalet.
- 74 Almanya'nın Hollanda sınırında bulunan bölge.
- 75 Güneybatı Almanya'da yer alan bir eyalet.
- 76 Alsan, "1949 Cenevre Sözleşmeleri", s. 39; *Gazette M  dicale d'Orient*, Kasım 1869, No. 5, İstanbul, s. 70.
- 77 Hüsnü Ada, "Dr. Abdullah Bey ve Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluş", *Tarihimizden Portreler Osmanlı Kimliği Prof. Dr. Cevdet Köşk Armağanı*, ed. Zekeriya Kurşun ve Haydar Çoruh, ORDAF Yayınları, İstanbul, 2013, s. 181.
- 78 Erguvanlı, "Türkiye'de Jeoloji   ğretiminde öncüler", s. 9.
- 79 Sergi hakkında geniş bilgi almak için bk. Şefik Memiş, *Osmanlı Ticaret Seferleri*, Yeditepe yayınevi, İstanbul, 2020.
- 80 Yeşim Duygu Ergüney ve Nuran Kara Pilehvarian, "Ondokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti", *Megaron Dergisi*, c. 10, sayı 2, 2015 , s. 230.
- 81 Jonathan Meyer, *Great Exhibitions (1851-1900)*, Suffolk 2006, s. 171.
- 82 Aziz Tekdemir, "1867 Paris Sergisi ve Sultan Abdülaziz'in Sergiyi Ziyareti", *Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, c.3, sayı 6, Temmuz 2013, s.3-4.
- 83 Nihat Karaer, *Paris, Londra, Viyana; Abdülaziz'in Avrupa Seyahati*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2007, s. 43.
- 84 Semra Germaner, Osmanlı   mparatorluėu'nun Uluslararası Sergilere Katılımı ve Kültürel Sonuçları" *Tarih ve Toplum Dergisi*, c. 16, sayı 95, İstanbul 1991, s. 36.
- 85 Tekdemir, "1867 Paris Sergisi ve Sultan Abdülaziz'in Sergiyi Ziyareti", 7.
- 86 Şefik Memiş, *19. Yüzyılda Bir Sanayileşme Strateėisi Olarak Uluslararası Fuarlar: Osmanlı   rneėi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2015, s. 128.
- 87 Aziz Tekdemir, *Ticaret Nezareti 1839-1876*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 167.
- 88 Tekdemir, "1867 Paris Sergisi ve Sultan Abdülaziz'in Sergiyi Ziyareti", s. 11 ve 13.
- 89 Salaheddin Bey, *Türkiye 1867 Evrensel Sergisi*, İstanbul Fuar Merkezi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 59-60.
- 90 Despina Anaç, *Marko Paşa (Pitsipios) 1824-1888*, Kızıl  y Yayınları, İstanbul, 2019, s. 61.
- 91 *Gazette M  dicale d'Orient*, Kasım 1869, No. 5, İstanbul, s. 68.
- 92 Ada, *Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti*, s. 11-12.
- 93 Soci  t   Ottomane de Secours Aux Bless  s et Malades Militaires Annuaire 1877-78, s. 10-11.
- 94 Ada, *Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti (1868-1911)*, s. 12.
- 95 Seçil Karal Akgün ve Murat Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer'den Kızıl  y'a*, TDV Yayınları, Ankara, 2002, s. 2.
- 96 Aralık 2019'da ilk sayısıyla merhaba diyen Kızıl  y'ın çıkardığı derginin adı da muhtemelen bu tarihe atıfla 1868 olarak seçilmiştir.
- 97 Anaç, *Marko Paşa (Pitsipios) 1824-1888*, s. 240.

- 98 Unat, "Macarlı Dr. Abdullah Bey (Karl Eduard Hammerschmidt) ve Türkiye'deki Çalışmaları", s. 23-24.
- 99 *Gazette Médicale D'Orient*, Kasım 1869, No. 8, İstanbul, s. 126-127. Bu liste Zühal Özaydın'ın yüksek lisans tezinde 64 kişi olarak girilmiştir. Bu durumun daktiloyla tez yazıldığı bir dönem olduğu için sehven yapılan bir hatadan kaynaklı olması kuvvetle muhtemeldir. Hüsnü Ada ise doktora tezinde Zühal Özaydın'dan aktardığı için o da 64 kişinin ismini vermiştir. Hüsnü Ada'nın da o zamanlarda *Gazette Médicale D'Orient*'in bu nüshasına ulaşamadığı için düzeltme yapamadığı düşünülebilir. Bu süreli yayına bugün ulaşabildiğimiz için ilk kez 66 kişinin tam listesine bu kitapta yer vermek istedik.
- 100 Anaç, *Marko Paşa (Pitsipios) 1824-1888*, s. 241.
- 101 Akgün ve Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, s. 16.
- 102 Société Ottomane de Secours Aux Blessés et Malades Militaires Annuaire 1877-78, s. 13.
- 103 *Gazette Médicale d'Orient*, Ekim 1869, S. 7, s. 107.
- 104 Anaç, *Marko Paşa (Pitsipios) 1824-1888*, s. 61.
- 105 Société Ottomane de Secours Aux Blessés et Malades Militaires Annuaire 1877-78, s. 31.
- 106 Süheyl Ünver, "Hilâl -i Ahmer'in Kuruluş, İnkişafı ve Hizmetleri Tarihi Üzerine", *Tıp Tarihi Yıllığı II*, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, İstanbul 1983, s. 74.
- 107 Ada, *Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti (1868-1911)*, s. 9.
- 108 Recep Karacakaya, Zekai Mete ve diğerleri, *Kızılay Arşivi Belgelerinde Birinci Dünya Savaşı*, Türk Kızılayı Yayınları, İstanbul, 2018, s.31.
- 109 Anaç, *Marko Paşa (Pitsipios) 1824-1888*, s. 238.
- 110 Erguvanlı, "Türkiye'de ...Jeoloji Öğretiminde Öncüler", s. 7.
- 111 Ada, *Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti (1868-1911)*, s.11; "Hammerschmidt, Karl Eduard (Abdullah Bey)", *Österreichisches Biographisches Lexikon*, <http://www.biographien.ac.at/oeb1?frames=yes>
- 112 Arslaner, "Kızılay'ın Kurucusu Bilim Adamının Mezarı Kayıp", s. 56.
- 113 Erguvanlı, "Türkiye'de ...Jeoloji Öğretiminde Öncüler", s. 8.
- 114 <https://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/nazli-defterdar-mahmut-efendi-camii/950>
- 115 *Padişahın Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı*, haz. Ahmet Zeki İzgöer ve Ramazan Tuğ, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara, 2013, s. 27.
- 116 *Servet-i Fünun*, 27 Ağustos 1914, c. 47, sayı 1212, s. 242.
- 117 Anaç, *Marko Paşa (Pitsipios) 1824-1888*, s. 51.
- 118 Erguvanlı, "Türkiye'de ...Jeoloji Öğretiminde Öncüler", s. 9-10.
- 119 Unat, "Macarlı Dr. Abdullah Bey (Karl Eduard Hammerschmidt) ve Türkiye'deki Çalışmaları", s. 19.
- 120 Unat, "Abdullah Bey ve Türkiye'deki Çalışmaları", s. 25; Erguvanlı, "Türkiye'de Jeoloji Araştırmalarında ...", s. 8.
- 121 Unat, "Macarlı Dr. Abdullah Bey (Karl Eduard Hammerschmidt) ve Türkiye'deki Çalışmaları", s. 22.
- 122 <https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm/data/uploads/AfW/AbdullahBey.pdf>

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

https://www.nhm-wien.ac.at/forschung/archiv_fuer_wissenschaftsgeschichte/sammlungen/abdullah_bey

<https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/exploratiochemindeferrem.pdf>

<https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/formationdevonieneroches.pdf>

<https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/formationdevonien.pdf>

<https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/faumedevonbosphore.pdf>

<https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/appelsocacad.pdf>

<https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/physanatomischsprachlaut.pdf>

<https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/ikondarstellungen.pdf>

<https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/expophono.pdf>

<https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/systemephilologie.pdf>

<https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/musikabdullahbey.pdf>

<https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/notenab.pdf>

<https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm-resp/data/uploads/AfW/notenfeuerwehrgalopp.pdf>

<https://www.nhm-wien.ac.at/jart/prj3/nhm/data/uploads/AfW/AbdulahBey.pdf>

Sürelî Yayınlar

Gazette Médicale d'Orient

Servet-i Fünûn Dergisi

Kitaplar, Makaleler, Bildiriler ve Tezler

Ada, Hüsnü, *İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (1868-1911)*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2021.

Akgün, Seçil Karal ve Uluğtekin, Murat, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, TDV Yayınları, Ankara, 2002.

Alsan, Zeki Mesud, "1949 Cenevre Sözleşmeleri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 7, sayı 3-4, Ankara, 1950.

Anaç, Despina, *Marko Paşa (Pitsipios) 1824-1888*, Kızılay Yayınları, İstanbul, 2019.

Aslaner, Emine Karahocagil, "Kızılay'ın Kurucusu Bilim Adamının Mezarı Kayıp", *Türk Kızılayı'nın Kurucusu: Dr. Abdullah Bey*, haz. Sefa Saygılı, Ankara, 2010.

Conférences internationales des sociétés militaires de secours aux blessés des armées de terre et de mer, Tenues à Paris en 1867. Partie 2. 1867.

Çapa, Mesut, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Türk Kızılayı Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2010.

Çelik, Semih, "İstanbul'un İlk Doğa Tarihi Müzesi: Galatasaray Mekteb-i Tıbbiye-i Adliyesi Numunehanesi (1839-1850)", *Toplumsal Tarih*, Kasım 2019.

Düzcü, Levent, "Korku İle Tedbir Arasında Bir İhtilali İzlemek: 1848 İhtilali ve Osmanlı Devleti", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 38 (Ağustos 2016).

Erdin, Murat, *Dünya Hala Büyük Yaşam Hala Kısa*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2018.

Erguvanlı, Kemal, "Doktor Abdullah Bey'in Hayatı ve Eserleri", *Türkiye Jeoloji Bülteni*, V/12, 1954.

Erguvanlı, Kemal, "Türkiye'de Jeoloji Araştırmalarında Jeoloji Öğretiminde Öncüler", *Yer Yüvarı ve İnsan*, c. 4, sayı 1 (Şubat 1979).

Ergüney, Yeşim Duygu ve Pilehvarian, Nuran Kara, "Ondokuzuncu Yüzyıl Dünya Fuarlarında Osmanlı Temsiliyeti", *Megaron Dergisi*, c. 10, S. 2, 2015.

Germaner, Semra, Osmanlı İmparatorluğu'nun Uluslararası Sergilere Katılımı ve Kültürel Sonuçları" *Tarih ve Toplum Dergisi*, c. 16, sayı 95, İstanbul 1991.

Gümüş, Musa, *Osmanlı Modernleşmesinde Yabancılar: Leh ve Macar Mülteciler*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2019.

Günergun, Feza, "Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin 1870'li Yılların Başındaki Doğa Tarihi Koleksiyonu", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi (Asuman Baytop Armağanı)*, c. 11, sayı 1-2, 2010.

“Hammerschmidt, Karl Eduard (Abdullah Bey)”, Österreichisches Biographisches Lexikon, <http://www.biographien.ac.at/oeb1?frames=yes>

Karacakaya, Recep, Zekai Mete ve diğerleri, *Kızılay Arşivi Belgelerinde Birinci Dünya Savaşı*, Türk Kızılayı Yayınları, İstanbul, 2018.

Karacaoğlu, Emine, “Uluslararası İnsani Hukuk ve Uluslararası Kızılhaç-Kızılay Hareketi”, *İnsan Hakları Yıllığı Dergisi*, c.16, sayı 16, 1994.

Karacaoğlu, Emre, *Hüseyin Remzi Bey ve Hüseyin Hüsnü Bey'in Mikrob Adlı Yapıtı ve Türk Tıp Bilimine Katkıları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.

Karadoğan, Umut C., “XIX. Yüzyıl Avrupa'sında Yaşanan İhtilal Hareketleri ve Bu İhtilallerin Osmanlı Devleti İle Türkiye Cumhuriyeti'ne Etkileri”, *Akademik Bakış Dergisi*, *Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü*, sayı 35, Celalabat-Kırgızistan, 2013.

Karaer, Nihat, *Paris, Londra, Viyana; Abdülaziz'in Avrupa Seyahati*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2007.

Katıman, Esra, “Yardım Kuruluşu Olmanın Ötesinde Bir Örgüt: Uluslararası Kızılhaç Komitesi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, <http://tbldergisi.barobirlik.org.tr/m2015-116-1454>.

Memiş, Şefik, *19. Yüzyılda Bir Sanayileşme Stratejisi Olarak Uluslararası Fuarlar: Osmanlı Örneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2015.

Memiş, Şefik, *Osmanlı Ticaret Seferleri*, Yeditepe yayınevi, İstanbul, 2020.

Meyer, Jonathan, *Great Exhibitions (1851-1900)*, Suffolk 2006.

Öz, Ayşe, “1848-1849 Macar bağımsızlık Mücadelesi'nde Sándor Petofi'nin Yeri ve Sekellere Dair Düşünceleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. 55, sayı 1, 2015.

Padişahın Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı, haz. Ahmet Zeki İzgöer ve Ramazan Tuğ, Türk Kızılayı Yayınları, Ankara, 2013.

Salaheddin Bey, *Türkiye 1867 Evrensel Sergisi*, İstanbul Fuar Merkezi Yayınları, İstanbul, 2008.

Saydam, Abdullah “Osmanlıların Siyasi İlticalara Bakışı ya da 1849 Macar-Leh Mültecileri Meselesi”, *Belleten*, c.61, sayı231, Ankara, 1997.

Skopec, Manfred, “Ergänzungen zur Biographie von Karl Eduard Hammerschmidt (1801-1874) Anhand Österreichischer Quellen”, *Die Hohe Medizinschule Galatasaray und ihre Bedeutung für die moderne Türkische Medizin Berichte des Symposions am*

18.9.1989 anlässlich des 150. Gründungsjahres, Hrsg. von Arslan Terzioğlu und Erwin Lucius, İstanbul 1993.

Société Ottomane de Secours Aux Blessés et Malades Militaires Annuaire 1877-78, Vol.1, Costantinople, 1878.

Tekdemir, Aziz, “1867 Paris Sergisi ve Sultan Abdülaziz’in Sergiyi Ziyareti”, *Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, c. 3, sayı 6, Temmuz 2013.

Tekdemir, Aziz, *Ticaret Nezareti 1839-1876*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010.

Terzioğlu, Arslan, “Şimdiye Kadar Bilinmeyen Kaynaklar Işığında Dr. Macarlı Abdullah Bey’in Tababete ve Kızılay’ın Kuruluşuna Katkıları”, *Türk Kızılayı’nın Kurucusu: Dr. Abdullah Bey*, haz. Sefa Saygılı, Ankara, 2010.

Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-2014)*, Der Yayınları İstanbul, 2015.

Unat, Ekrem Kadri, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Tıp Zoolojisi ve Parazitoloji*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1970.

Unat, Ekrem Kadri, “Macarlı Dr. Abdullah Bey (Karl Eduard Hammerschmidt) ve Türkiye’deki Çalışmaları”, *Türk Kızılayı’nın Kurucusu: Doktor Abdullah Bey*, haz. Sefa Saygılı, Türk Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2010.

Uzluk, Feridun Nafiz, “Türkiye Kızılay Cemiyeti’nin Kuruluşuna Kısa Bir Bakış”, I. Milli Kızılay Konferansı (11-13 Haziran 1964), Ankara, 1964.

Ünver, Süheyl, “Hilâl -i Ahmer’in Kuruluş, İnkişafı ve Hizmetleri Tarihi Üzerine”, *Tıp Tarihi Yıllığı II*, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, İstanbul 1983.

Yalçın, M. Namık, “İstanbul’un Kaybolan Değerlerine Farklı Bir Örnek: Jeolojik Miras”, *Mimarist*, Kış, sayı 58, 2017.

İnternet Kaynakları

<http://www.cicr.org/fr/doc/resources/documents/misc/icrc-statutes-080503.htm>

<https://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/nazli-defterdar-mahmut-efendi-ca-mii/950>

<https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/57jnvp.htm>

<https://international-review.icrc.org/sites/default/files/S0020860400061532a.pdf>

https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/d748435d8f4f247_ek.pdf

<http://kizilaytarih.org/dosya001.html>

<https://sozluk.gov.tr/>

https://www.youtube.com/watch?v=a_RnujT2oK8&ct=906s

İndeks

I-9

II. Abdülhamid 45, 88,

II. Frederic 71

III. Joseph 32

III. Napolyon 12, 15, 17, 58, 65, 67

XV. Louis 71

1830 Liberal Ayaklanmaları 22

1848 İhtilalleri 21, 23, 24, 26, 64

1848 Yangını 42, 43

A

Abdülkerim Paşa Konağı 45

Allgemeinen Österreichlichen Zeitschrift für den Landwirth 91, 92

Anadolu 7, 21, 88

Anton Hammerschmidt 9, 17

Armutlu-Katırlı 29, 37

Arnavutköy 29, 37, 39, 40, 41

Arthropodalar (eklembacaklılar) 40

Avusturya 12, 17, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32, 54, 58, 62, 67, 81, 82, 101,

Avusturyalı 11, 12, 17

Avusturya Askeri Cerrahi Akademisi bk. Josephinum

Aydos Dağı 39

B

Babiali 24, 25, 26, 83

Baron Hauer 45

Baron Haussmann 65

Başbakan Bismarck 83

Batı müziği 9, 30, 31, 54, 55, 57, 94

Binbaşı Hüsni Bey 83

Bir Solferino Hatırası 13

Bitki, bitkibilim, bitki bilimi bk. botanik

Botanik (bitki, bitkibilim, bitki bilimi) 9, 30, 34, 35, 36, 39, 42, 45, 46, 96

Böcek, böcekbilim, böcek bilimi bk. entomoloji

Braumüller 45

Breslav 20, 32

Breslav Leopoldina-Carolina İmparatorluk Akademisi 20, 32

Bursa 29, 37, 66, 67

Büyük Vefa Yangını (Vefa yangını) 44, 45

C

Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane 34, 51, 52

Cenevre Kamu Yararı Cemiyeti 59

Cenevre Sözleşmesi 58, 59, 61, 62, 63, 68, 84, 97

Cezayir 12

Cryphaeus (Trilobites) Abdullahi 40

Ç

Çekmece-Yarımburgaz 29, 37

D

Della Suda (Faik Paşa) 34

Devoniyen 36, 37, 39,

Doğa Bilimleri Konferansı 32

Doğa tarihi müzesi 9, 30, 39, 42, 43, 44, 45, 46

Dr. Eckstein 51

Dr. J. Weigner 20, 51

Dr. Palasciano 58

Dr. Servicen Efendi 83, 84

E

Entomoloji (böcek, böcekbilim, böcek bilimi) 9, 15, 20, 29, 30, 32, 39, 45, 46, 51, 92,

Eter Anestezisi 20, 51

Eter narkozu 7, 30, 51, 97

F

Fenn-i Hayvanat-ı Tıbbiye 52, 93

Florance Nigthingale 11

Fosil, fosilbilim, fosil bilimi bk. paleontoloji

Fransa 10, 11, 12, 16, 17, 19, 22, 25, 29, 58, 59, 62, 65, 67, 71

Fransız İhtilali 10, 16, 23

Fransız Milli Meclisi 10

Fransuva Joseph 12, 58

G

Galatasaray Mekteb-i Tıbbiyesi Doğa Tarihi Müzesi 42

Gazette Agronomique 20, 32

Gazette Médical d'Orient 52

geçici komite 76, 77, 80

Göstergebilim, gösterge bilimi bk. semiyoloji

Guillaume-Henri Dufour 13, 14, 59

Gustave Moynier 13, 14, 59, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 82

Güllhane 27, 28

H

Haydarpaşa 27, 28, 37, 80, 81, 82

Hasta bakıcı 11, 71

Hemşire 11

Henri Arrault 58

Hilâl-i Ahmer 7, 9, 11, 15, 16, 58, 64, 65, 71, 72, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 96, 97, 98, 99

Hint-Avrupa dilleri 46, 47

Hüseyin Remzi 28

I

İbrahim Lütfi Bey 29, 92

İdeografik 49, 51

İlm-i Tabakatü'l-Arz ve Maadin 37

İspanya 22, 59, 62

İstanbul Boğazı (Boğaz) 29, 38, 39, 40, 41, 66,

İstanbul Tıp Fakültesi Doğa Tarihi Müzesi (Le Musée d'histoire Naturelle d'école Imperiale de Medicine a Constantinople) 44

İsviçre 14, 59, 62

İsviçreli 11, 59

İtalya 22, 29, 58, 59, 62, 98

J

J. J. Rousseau 11

Jean Henry Dunant 11, 12, 13, 14, 15, 58, 59, 62, 68, 70, 72, 73, 90, 97

Jeoloji (yerbilim, yer bilimi) 9, 15, 28, 29, 30, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 45, 92, 93

Jeoloji Enstitüsü 45

Josephinum (Avusturya Askeri Cerrahi Akademisi) 19, 20, 101

K

Karl Eduard Hammerschmidt 7, 9, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 26, 27, 51, 100

Kırım Savaşı 27, 28, 71,

Kızılay 11, 77, 85, 88, 90, 91, 96

Kızılhaç 11, 14, 15, 62, 63, 68, 70, 79, 97

Kont Lajos Kossuth 24

Kont Sérurier 68, 70, 72

köken bilimi 49

kromatik dizi 54, 57

L

Leh 22, 24,

Louis Paul Amédée Appia 13, 14

M

M. Aristarchi Bey 82, 83

Macar 7, 21, 22, 23, 24, 26, 96

Macar İsyanı 21,

Macar mülteciler 21, 24, 26

Macaristan 17, 22, 23, 24, 54

Marko Paşa 76, 77, 78, 79, 80, 82, 88, 89, 90, 91

Mavrojeni 34

Mecrûhin ve Marzâ-yı Askeriyye İmdâd ve Muâvenet Cemiyeti 77, 82, 86, 98

Mehmed Şekib Efendi 23

Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane (Mekteb-i Tıbbiye-i Aske-

riye-i Şahane) 27, 28, 30, 37, 42, 43, 44

Metternich 17, 19

mikrofotograf cihazı 34

Milletlerarası Sıhhi Yardım Komitesi 70, 71

Maden, madenbilim, maden bilimi bk. Mineraloji

Mineraloji (maden, madenbilim, maden bilimi) 28, 37, 45

Miralay Dr. Ali Raşit Bey 28

Münih Politeknik Derneği 32

Mühlig 34

N

Napolyon Savaşları 17

Naturwissenschaftlichen Abhandlungen 91, 92

Numunehane Müdürü 30

P

P. De Tchihatcheff 40

Paleontoloji 9, 15, 30, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 92, 94, 96

Paleontolog 40

Paleontologe 40

Paleozoyik Dönemi 36, 39

Paris 70, 71, 72, 83, 97, 98,

Paris Ulusal Doğa Tarihi Müzesi (Muséum National d'Histoire Naturelle) 39

Paris Uluslararası Sergisi (Paris Evrensel Sergisi, Paris Sergisi) 29, 32, 39, 50, 64, 68, 70, 71, 91, 98

patlayan kayalar 38

Prof. Benedict 52

Dr. Mordtmann 51, 52, 81

R

Rusya 24, 26, 28, 51, 52, 59, 62, 67, 71, 81

S

Salib-i Ahmer 11

Sándor Petöfi 21

Sarıyer 29, 37

Saint-Petersburg 24

Semiyoloji (göstergebilim, gösterge bilimi) 9, 30, 46

Serdâr-ı Ekrem Ömer Lütfi Paşa 76, 77, 80

Servet-i Fünûn 88, 89, 91,

Solferino Savaşı 11, 12, 13,

Sultan Abdülaziz 34, 35, 36, 43, 66, 67, 68

Ş

Şam 27

Şimendifer 7, 37, 88

T

Tıp zoolojisi 9, 30, 51, 52, 93, 96

Trilobite 40

U

Uluslararası Kızılhaç Derneği 63

Uluslararası Kızılhaç Komitesi 14

Uluslararası Yaralılara Yardım Komitesi 13, 14, 72, 73, 74, 75, 77, 82, 90

Ü

Üsküdar 7, 39, 88

V

Verneuil 40

Viyana 9, 17, 19, 20, 22, 23, 24, 26, 31, 32, 39, 44, 45, 49, 51, 95, 100, 101

Viyana Ayaklanması 26

Viyana Doğa Müzesi (Naturhistorische Museum Viena) 39, 46, 49

Viyana Jeoloji Müzesi 45

Viyana Fuarı 51, 52

Viyana Kongresi 17, 19, 52

Y

Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti 86

Yerbilim, yer bilimi bk. jeoloji

Yuşa Tepesi-Kanlıca 29, 37

Yüzbaşı Şakir Selim 28

Z

Zoeros 51, 52, 81

Zooloji 15, 28, 42, 45

İçindekiler

GİRİŞ 10

Dr. Karl Eduard Hammerschmidt'ten
Osmanlı Vatandaşı Olma Sürecine Dr.
Abdullah Bey'in Hayatı 17

Ailesi ve Eğitim Hayatı 17

Osmanlı'ya İltica Etmesi 21

Macar İsyanı ve Karl E.
Hammerschmidt'in Osmanlı Devleti'ne
Kaçışı 21

Abdullah İsmi Alması ve Osmanlı
Topraklarında Yeniden Başlayan Hayatı 27

Abdullah Bey'in Farklı Alanlardaki Çalışmaları ve Çok Yönlü Kişiliği 30

Entomoloji (Böcek Bilimi) Alanındaki
Çalışmaları 32

Bitkiler Üzerine Yaptığı Çalışmalar 34

Jeoloji ve Fosiller Üzerine Yaptığı
İncelemeler 37

Doğa Tarihi Müzesi Kurması ve Buradaki
Faaliyetleri 42

Göstergebilim, Dil ve Ses Yapılarına Dair
Çalışmaları 46

Eter Narkozu, Tıp Tarihi ve Tıp Zoolojisi
Alanındaki Çalışmaları 51

Batı Müziği Hakkında Aktardığı Bilgiler 4

Hilâl-i Ahmer'e Giden Yol ve Dr. Abdullah Bey'in Hilâl-i Ahmer'in Kuruluşundaki Rolü 58

Savaşlarda Yaralananlara Yardım İçin Dernek
Kurulması: Cenevre Sözleşmesi 58

Osmanlı Devleti'nde Hilâl-i Ahmer
Cemiyetinin Kurulmasına Yönelik
Çalışmalar ve Abdullah Bey'in Rolü 64

Osmanlı Devleti'nde Hilâl-i Ahmer
Cemiyeti Kurulması Fikrinin Ortaya
Çıkışı: 1867 Paris Sergi ve Kongresi 64

Osmanlı'da Hilâl-i Ahmer Cemiyeti
Kurulması İçin İlk Çalışmalar ve Dr.
Abdullah Bey'in Bu Konudaki Faaliyetleri 72

Dr. Abdullah Bey'in Vefatı ve Eserleri 87

Dr. Abdullah Bey'in Son Günleri ve
Vefatı 87

Abdullah Bey'den Sonra Onu Anmak
İçin Yapılan Çalışmalar 90

Osmanlı Devleti'nde Bilimin İlerlemesine
Katkısı: Çalışmalarını Yazıya Dökmesi 92

Sonuç 96

Dipnotlar 100

Kaynaklar 106

İndeks 110

İnsan hayatı süresiyle değil o hayatın nasıl geçtiğiyle anlam kazanır. Bazıları ise hem anlamlı hem de kendisinden sonrakilerin yolunu açan bir bakış açısı ile hayatını yaşar. XIX. yüzyılın başında Macar topraklarında Karl Eduard Hammerschmidt adıyla dünyaya gözlerini açıp aynı yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı topraklarında Dr. Abdullah Bey adıyla 73 yıllık dolu dolu bir hayatı geride bırakarak gözlerini kapamış bu bilim insanının hayatı da hepimize farklı yönlerden ilham verecek mahiyettedir.

Doğduğu topraklardaki isyandan kaçarak Osmanlılara sığınan Karl Hammerschmidt, Osmanlı tabiiyetine girip Abdullah adını aldıktan sonra minnet ve sadakat içinde yeni ülkesine hizmet etmiştir. Doktor olarak geldiği Osmanlı Devleti bünyesinde sadece doktorluk yapmamış, farklı alanlara olan ilgisi sayesinde böcek bilimi, bitki bilimi, yer bilimi, gösterge bilimi, fosiller, tıp, tıp zoolojisi, dil ve ses yapıları, batı müziği nazariyatı, doğa tarihi müzesi gibi çeşitli alanlarda yaptığı çalışmalarla Osmanlı bilim dünyasında önemli izler bırakmıştır.

Bilimsel çalışmalarının yanı sıra, hasta ve yaralı askerlere yardım için yola çıkan uluslararası hareketin, kendisine yapılan Osmanlı ayağını oluşturma teklifini kabul eden Abdullah Bey, Osmanlı fikir ve siyaset dünyasında bir yardım cemiyeti kurma tasavvurunu canlandırmış, hareketin Müslüman coğrafyasındaki ilk oluşumunun Hilâl-i Ahmer adıyla Osmanlı Devleti'nde kurulmasında öncü rol oynamıştır.

Bu biyografi çalışması, dün Hilâl-i Ahmer'i, bugün Kızılay'ı olan millî varlığımızın kuruluşu için canla başla çabalayan bir Osmanlı münevveriyle, insanlığa faydalı olmayı şiar edinen bir ömürle hem mensubu olduğu millete hem de topyekûn insanlığa, emsalsiz hizmet ve katkılarıyla iz bırakan Dr. Abdullah Bey'le tanışmaya, onu tanımaya davetimizdir.

Hilâl-i Ahmer'in Kurucusu Hezarfen Bir Alim

DR. ABDULLAH BEY

DR. DİLARA USLU

DİZİ ADI: BELLEK-BİYOGRAFİ

KİTAP NO: 11

